

**Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
Навчально-науковий інститут історії, політології та права**

*Крижановська Наталя Євгенівна
Нефьодов Дмитро Валерійович*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Навчально-методичний посібник

**Херсон
2015**

УДК 930.85(075.8)
ББК 63.3(0)я73
К 82

Рекомендовано до друку

*Вченою Радою навчально-наукового інституту історії та права
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 10 від 16 квітня 2014 року)*

Рецензенти:

Шитюк М. М. – доктор історичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Кушнір В. Г. – доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Садовенко С. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-технічної роботи Українського центру культурних досліджень Міністерства культури України.

Крижановська Н. Є., Нефьодов Д. В.

К-82 Історія української культури: навчально-методичний посібник / Н. Є. Крижановська, Д. В. Нефьодов. – Херсон: Грінь Д.С., 2015. – 200 с.

ISBN 978-617-7243-59-4

Посібник містить програму навчальної дисципліни «Історія української культури», плани, завдання, літературу та методичні рекомендації до семінарських занять, що допоможе студентам підготуватися до них. В рекомендаціях даються теми рефератів та питання до заліку, список рекомендованої літератури і словник основних термінів.

Для студентів спеціальностей «Дошкільна освіта», «Комп'ютерна інженерія», «Корекційна освіта», «Менеджмент», «Міжнародна економіка», «Музичне мистецтво», «Облік і аудит», «Початкова освіта», «Прикладна лінгвістика», «Психологія», «Російська мова та література», «Спорт і здоров'я людини», «Українська мова та література», «Фізичне виховання», «Фізичне виховання та захист Вітчизни», «Біологія», «Інформатика», «Математика», «Механіка», «Прикладна математика», «Фізика», «Історія» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

ISBN 978-617-7243-59-4

Н. Є. Крижановська, 2015
Д. В. Нефьодов, 2015

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРІВ.....	4
РЕЦЕНЗІЇ.....	6
I. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТОВІ МОДУЛІ ДИСЦИПЛІНИ.....	12
II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ.....	15
III. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ.....	19
IV. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	23
V. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ, РЕФЕРАТІВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ.....	137
VI. ЗРАЗКИ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.....	144
VII. ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ (ЗРАЗОК).....	158
VIII. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	164
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ.....	166
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	192

ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРІВ

Успішний розвиток Української держави значною мірою залежить від духовного потенціалу нашого народу. Вивчення проблем та здобутків вітчизняної культури, осмислення її як вагової складової світової культури є актуальним завданням сьогодення. На межі другого й третього тисячоліть людство зіткнулося з проблемою глобальної кризи цивілізації. Рушаються системи усталених цінностей, зростає соціальна та політична напруга. Вирішення актуальних проблем екологічного, соціально-економічного, морально-естетичного характеру нерозривно пов'язане з рівнем культурного розвитку суспільства.

На початку XXI століття, як і раніше, викликають зацікавлення проблеми сутності, типології та генезису культури. В тому чи іншому аспекті культура є об'єктом дослідження фактично всіх гуманітарних наук.

Курс з української культури посідає у системі навчальних дисциплін особливе місце, адже саме на основі його змісту здійснюється формування гуманної сучасної людини-громадянина і патріота зі всебічним і гармонійним внутрішнім світом. Особливо необхідним і нагальним постає завдання формування національної свідомості молоді на основі поєднання наукових і народних уявлень про роль і місце людини в суспільному процесі. Вважаємо, що історія культури України – то благодатний матеріал, який допоможе визначити свій громадянський стиль і допоможе реалізуватися кожному позитивно, – адже погляд на минуле надає можливість уникнути помилок, а аналіз сучасного життя і безпосередня участь у ньому викристалізовує високу духовність кожного окремо і суспільства в цілому.

Знайомство з історією культурних здобутків та втрат вітчизняної культури дає можливість побачити історичний характер злетів та падінь,

що пережив український народ, їх певну історичну рівноцінність, об'єктивно оцінити культуру свого народу і уявити собі його місце в історії культури людства. Це знання позитивно впливає на духовний світ людини, породжуючи повагу як до своєї, так і до будь-якої культури, а значить, і до іншого народу; породжує терпимість та розуміння мислення представників інших культур і дає право на таке ж взаєморозуміння і відношення з боку представників інших етносів і культур до себе.

Майбутнє України неможливе без державного захисту національної культури. Духовна ж культура, у свою чергу, покликана оживити економіку та політику на рівні з етикою, естетикою та педагогікою, сформувати моральні передумови прогресу українського суспільства.

В запропонованому навчально-методичному посібнику викладено повний курс з «Історії української культури», структурно поділений на вісім розділів (тем). Він містить тематичний план та навчальну програму дисципліни, короткий лекційний матеріал та методичні рекомендації до семінарських занять. Посібник оснащено завданнями, тестовими вправами, методичними порадами щодо самостійної роботи студентів, а також тематикою рефератів та повідомлень, питаннями до заліку, зразками модульних контрольних робіт, списком рекомендованої літератури та словником основних термінів.

Дане видання призначене для студентів денної та заочної форми навчання і викладачів вищих навчальних закладів, а також всіх, хто цікавиться проблемами культури.

Крижановська Н. Є.

Нефьодов Д. В.

РЕЦЕНЗІЇ

У запропонованому навчально-методичному посібнику, авторами якого є члени професорсько-викладацького складу Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, розглянуті проблеми теорії та історії української культури у зв'язках з європейською та світовою культурою, подана ретроспектива української культури від найдавніших часів до сучасності.

Історія української культури є складовою частиною блоку соціогуманітарних дисциплін, що вивчаються у вищих навчальних закладах України. Курс розрахований на один семестр. Методика вивчення дисципліни передбачає єдність лекційних і семінарських занять, самостійну роботу студентів над проблематикою даного курсу, індивідуальні консультації, поточний та підсумковий контроль. Саме згідно з вимог до навчально-методичних видань даного виду побудована рецензована праця.

Пропонований навчально-методичний посібник охоплює весь процес навчання. До нього входять: програма вивчення дисципліни, конспекти лекцій, перелік ключових слів та понять, методичні рекомендації до написання контрольних робіт, тестові завдання, термінологічний словник, список рекомендованої літератури.

З методичної точки зору навчальний посібник відрізняється чіткістю і доступністю викладу, наявністю прикладів, великою кількістю тестового поточного контролю, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Структура навчального посібника від частного до загального дозволяє концентрувати увагу студентів на проблемних і перспективних питаннях, послідовно освоювати навчальний матеріал.

Навчальний посібник може бути ефективно використаний при вивченні дисципліни «Історія української культури», а також при виконанні самостійних і реферативних робіт, при підготовці до практичних занять. Навчальний посібник відповідає вимогам, що пред'являються до видаваної літератури для вищої школи, відповідає сучасним стандартам процесу та змісту програм з дисципліни «Історія української культури» для студентів вищих навчальних закладів III – IV рівня акредитації.

Рецензент:

*доктор історичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
директор навчально-наукового інституту
історії, політології та права
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

М. М. Шитюк

Дисципліна "Історія української культури" в системі гуманітарних і суспільних наук вищих навчальних закладів посідає особливе місце: завдяки її вивченню студенти отримують цілісне уявлення про культурно-історичні надбання українського етносу. Українська культура – складова європейської культури. Культура міститься весь життєвий досвід народу. Формування знання і сприйняття культури як соціальної пам'яті людства сприяє глибшому розумінню студентами історичної ролі, місця і специфіки сучасної української культури. Вивчення процесів, які відбувалися в українській культурі впродовж історичного часу, має надзвичайно важливе значення для формування у студентів наукового світогляду, високих моральних якостей, підвищення загальнокультурного рівня, освоєння національних і загальнолюдських цінностей, патріотизму.

Враховуючи вищесказане, вихід в світ навчально-методичного посібника "Історія української культури", створеного викладачами кафедри філософської думки та культурології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського є важливим та актуальним явищем, особливо враховуючи складне становище в суспільно-політичному житті України теперішнього часу.

У посібнику викладені основні відомості не лише з історії української культури, але з галузевих історичних наук, що сприятиме цілісному, комплексному баченню предмету вивчення, формуванню підвалини самосвідомості громадянина та патріота України. Водночас книгу вирізняє глибина та аналітичність викладеного в ній матеріалу.

Особливо важливо врахувати, що зміст посібника вповні відображає зміст відповідної навчальної програми. При цьому автори творчо підійшли до викладу навчального матеріалу, вміщуючи на сторінках видання найбільш

принципові положення та аспекти. Навчальний матеріал викладено у пропонованій для рецензування праці з позицій аргументованості та відкритості пошуку.

Застосовані у посібнику прийоми і методи висвітлення матеріалу ураховують багатогранність та історичність відповідного цивілізаційного шляху, змушують поєднувати національне та цивілізаційне, унікальне та загальнолюдське.

Водночас текст підручника не переобтяжений розлогими дефініціями, матеріал добре продуманий і структурований довкола ключових проблем історії української культури.

Загалом можна стверджувати, що автори створили в цілому новий та оригінальний навчально-методичний посібник.

У ньому виклад матеріалу відповідає основним вимогам сьогодення, враховує традиції та реальність, відображає досягнутий рівень науки, орієнтує студентів на опанування кращими зразками, має певне практичне спрямування.

Рецензент рекомендує навчально-методичний посібник "Історія української культури" до публікації та використання в навчальному процесі для студентів вищих навчальних закладів. Питання що висвітлені у рецензованому науково-методичному посібнику, роблять його цікавим й для широкого кола громадськості.

Рецензент:

Доктор історичних наук, професор,
декан історичного факультету
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

В.Г. Кушнір

Інтеграція України у світовий освітній та інформативний простір пов'язана з пошуком нових шляхів формування особистості сучасного педагога-фахівця, здатного визначити свій громадянський стиль і позитивно реалізуватися. Благодатним матеріалом для цього є історія вітчизняної культури. Адже погляд на минуле надає можливість уникнути помилок, а аналіз сьогодення викристалізовує високу духовність як особистості, так і суспільства в цілому. В руслі цих переконань для майбутніх фахівців пропонується навчально-методичний посібник з курсу «Історія української культури», метою якого є вдосконалення знань студентів на основі теоретичного матеріалу та практичних і самостійних завдань.

Структура посібника складається з програми навчальної дисципліни, планів, завдань, літератури та методичних рекомендацій до семінарських занять. В рекомендаціях подаються теми рефератів та питання до заліку, список рекомендованої літератури і словник основних термінів.

До переваг посібника необхідно віднести той факт, що студенти, виконуючи практичні завдання та контрольні роботи, мають можливість постійно підвищувати фаховий рівень у точному та науково обґрунтованому застосуванні отриманих теоретичних знань, підносити щабель власної наукової ерудиції та особистого життєвого досвіду для аналізу, узагальнення і оцінки культурологічних процесів.

Концепція запропонованого посібника відповідає основним вимогам, що висувуються у програмі з курсу історії української культури та кредитно-трансферної системи організації навчального процесу.

Навчально-методичний посібник Крижановської Н. Є. та Нефьодова Д. В. з курсу «Історія української культури» рекомендую до схвалення та видання.

Рецензент:

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
заступник директора з науково-технічної роботи
Українського центру культурних досліджень
Міністерства культури України*

С. М. Садовенко

I. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТОВІ МОДУЛІ ДИСЦИПЛІНИ

Основна мета курсу – розширення духовного горизонту особистості і формування в певній мірі об'єктивної точки зору на сутність культури, історичний шлях розвитку української культури, на проблеми розвитку сучасної культури України. Досягнення мети дисципліни залежатиме від того, наскільки глибоко студенти опанують зміст основних категорій та понять, ознайомляться з фундаментальними ідеями як класиків, так і сучасних видатних представників культурологічної думки.

Головна мета курсу спрямована: на збагачення та розширення гуманітарної підготовки студентів, формування творчо-інтелектуальної активності майбутніх фахівців, на отримання фундаментальних загальнонаукових і фахових знань, ознайомлення з традиційною та світовою культурою, на розкриття її семантики, поглиблення знань з історії та теорії культури, визначення актуальності культури і її практичне використання у повсякденному житті.

Завдання та напрями роботи:

1. визначити головні чинники розвитку культури: закони, категорії, основні характеристики;
2. орієнтуватися і знати основні етапи розвитку вітчизняної культури;
3. осмислити культурний доробок українського народу.

Студент повинен вміти:

- правильно та науково обґрунтовано застосовувати отримані теоретичні знання, власну наукову ерудицію та особистий життєвий досвід для аналізу, узагальнення і оцінки культурологічних процесів, пошуку правильних рішень у ході навчання й науково-практичної діяльності;

- самостійно збагачувати свій науковий та творчий потенціал, грамотно працюючи з тематичною літературою, застосовувати прогресивні та раціонально виважені методи оволодіння знаннями;
- орієнтуватись у науковій та періодичній літературі та інформації з культурологічних питань. Відбирати з цієї інформації найголовніше та систематизувати її, вміти працювати з науково-методичними посібниками;
- самостійно робити висновки з отриманої інформації, використовуючи їх відповідно до вимог теми;
- готувати виступи з даної проблематики різних рівнів (конференція, диспут, наукове повідомлення, рецензія, доповідь тощо), застосовуючи знання з курсу;
- використовувати набуті знання для подальшого саморозвитку та самовдосконалення культури особистості.

Навчальний процес з дисципліни має базуватись на формах, методах і засобах навчання, які забезпечують високу пізнавальну активність та самостійність студентів. Вони повинні бути співзвучними з різноманітними формами поза аудиторної роботи, серед яких особливе місце посідають наукові конференції, диспути, конкурсні, рефератні роботи, участь у Днях науки і культури тощо.

Засвоєння курсу «Історія української культури» вимагає активного використання у навчанні різноманітних форм занять. Поряд з лекціями, в яких викладач дає глибоке, логічно струнке пояснення головного змісту теми, можуть проводитись додаткові заняття чи консультації щодо наукових джерел з даної проблематики та семінарські заняття, де на основі раніше отриманих знань, опрацювання навчальної та наукової літератури, власного

досвіду студентів під керівництвом викладача обговорюються найважливіші питання з теми.

Змістові модулі дисципліни:

Модуль 1

Змістовий модуль 1

Гене́за української культури.

Культура України від найдавніших часів до XVIII століття

1.1. Предмет і завдання курсу. Феномен культури. 1.2. Культура на українських землях у найдавніші часи. 1.3. Культура Київської Русі (IX – XI ст.) та періоду феодальної роздробленості (XII – XIII ст.). 1.4. Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII ст.) 1.5. Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.

Змістовий модуль 2

Особливості культурного розвитку України

в XIX – XXI століттях

2.6. Культура України в XIX ст. 2.7. Культура України в XX ст. 2.8. Сучасна українська культура.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

<i>Змістові модулі</i>	<i>Види роботи</i>				
	<i>Кількість годин</i>				
	<i>Л</i>	<i>Пр.</i>	<i>С/р</i>	<i>К/р</i>	<i>Всього</i>
МОДУЛЬ 1					
Змістовий модуль 1					
Гене́за української культури. Культура України від найдавніших часів до XVIII ст.					
<i>Тема 1.</i> Предмет і завдання курсу. Феномен культури	2	2	3	-	7
<i>Тема 2.</i> Культура на українських землях у найдавніші часи	2	2	3	-	7
<i>Тема 3.</i> Культура Київської Русі (IX – XI ст.) та періоду феодальної роздробленості (XII – XIII ст.)	2	2	3	-	7
<i>Тема 4.</i> Українська культура литовсько-польської доби (XIV – першої половини XVII ст.)	2	2	3	-	7
<i>Тема 5.</i> Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.	2	2	4	-	8
<i>Разом за змістовий модуль 1</i>	10	10	16	-	36
Змістовий модуль 2					
Особливості культурного розвитку України в XIX – XXI століттях					
<i>Тема 6.</i> Культура України в XIX ст.	2	2	4	-	8
<i>Тема 7.</i> Культура України в XX ст.	2	2	4	-	8
<i>Тема 8.</i> Сучасна українська культура.	2	2	4	-	8
<i>Разом за змістовий модуль 2</i>	6	6	12	+	24
<i>Загальна кількість годин</i>	16	16	28	+	60

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з курсу «Історія української культури» здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань (заліку/іспиту).

Об'єктом рейтингового оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час контролю.

Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмного матеріалу, виконання практичних робіт, умінь самостійно опрацьовувати тести, складання конспекту, написання звіту, реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю (іспиту) є заключна перевірка глибини засвоєння студентом програмного матеріалу дисципліни, логіки та взаємозв'язків між окремими її розділами, здатність творчого використання набутих знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми, що впливає зі змісту дисципліни тощо.

Критерії оцінювання:

а) при усних відповідях:

1. повнота розкриття питання;
2. логіка викладення, культура мови;
3. впевненість, емоційна та аргументованість;
4. використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо);
5. аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки;

б) при виконанні письмових завдань:

- повнота розкриття питання;
- цілісність, систематичність, логічна послідовність, уміння формулювати висновки;
- акуратність оформлення письмової роботи;
- підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки, різних технічних засобів (плівок, слайдів, приладів, схем тощо).

Для визначення ступеню оволодіння навчальним матеріалом із подальшим його оцінюванням застосовуються наступні рівні досягнень студентів.

Високий рівень. Студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

Достатній рівень. Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань та вмінь для формування висновків, допускає несуттєві неточності.

Задовільний рівень. Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях.

Низький рівень. Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно.

Незадовільний рівень. Студент не володіє навчальним матеріалом.

Критерії оцінювання модулів:

Результати поточного контролю знань студентів вносяться до відомості обліку успішності в графу «Рейтинговий бал», поряд у графу «Екзаменаційна оцінка/залік» виставляється традиційна оцінка (за 5-бальною шкалою) – 5 «відмінно», 4 «добре», 3 «задовільно», 2 «незадовільно». У залікову книжку записується лише позитивна оцінка. Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників до нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання у європейську шкалу ECTS.

Кредити	I				II			
Модулі	I							
Змістові модулі	1				2			
Теми	1	2	3	4	5	6	7	8
Відповіді на семінарських заняттях	10	10	10	10	10	10	10	10
Самостійна робота	50							
Поточне тестування	40							
МКР	40							
Разом	200							

Підсумковий бал ставиться в кінці кожного модуля. Він загалом відображає підготовку студента зі спецкурсу.

Підсумковий бал є результатом оцінювання досягнень студента в таких аспектах: усна відповідь, написання рефератів, цікаві наукові повідомлення, тестові завдання, ведення конспектів відвідування занять.

Сумарна кількість кредитів в кінці семестру повинна складати не менш як 1,5 кредити. Якщо студент протягом семестру виконав всі поставлені перед ним завдання і йому зараховані всі модулі, то іспит йому ставиться автоматично. За умови, якщо студент має не зарахований один модуль, він складає залік зарахованих тем.

Кожна модульна контрольна робота оцінюється за стобальною системою і передбачає систему оцінювання за такою шкалою:

Оцінка ECTS	ВИЗНАЧЕННЯ	За шкалою університету	За національною шкалою	
			Екзамен	Залік
A	Відмінно – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90-100 відмінно	5 (відмінно)	Зараховано
B	Добре – вище середнього рівня з кількома помилками	80-89 добре	4 (добре)	
C	Добре – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	65-79 добре		
D	Задовільно – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	55-64 задовільно	3 (задовільно)	
E	Задовільно – виконання задовольняє мінімальний критерій	50-54 задовільно		
FX	Незадовільно – з можливістю повторного складання	35-49 незадовільно	2 (незадовільно)	Незараховано
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, з обов'язковим повторним курсом	1-34 незадовільно		

ІІІ. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ МОДУЛЬ І

Змістовий модуль 1

Гене́за української культури.

Культура України від найдавніших часів до XVIII століття

Тема 1. Предмет і завдання курсу. Феномен культури

Предмет і завдання дисципліни. Етимологія поняття «культура». Еволюція семантики слова «культура». Світова, національна та регіональна культура. Культурні цінності. Матеріальна та духовна культура.

Людина як суб'єкт культури. Культурний рівень. Культура та природа. Культура та цивілізація. Функції культури. Культура та мистецтво.

Тема 2. Культура на українських землях у найдавніші часи

Етапи археологічної періодизації. Культурний розвиток первісного суспільства. Феномен пізньопалеолітичного мистецтва. Формування людської свідомості. Зародження віросповідань. Наслідки «неолітичної революції».

Трипільські витоки української культури: заняття та соціальний устрій. Античні держави-поліси на теренах України. Індоевропейський архетип української культури: міфологічна спадщина, її роль у розвитку давньоруської та української культури. Дуальність і причасний поділ світу. Давньослов'янський світогляд: природні культи та божества, річний цикл свят і календар. Язичницький культ як феномен української культури, його релікти.

Тема 3. Культура Київської Русі (IX – XI ст.) та періоду феодальної роздробленості (XII – XIII ст.)

Віддзеркалення релігійного світогляду в мистецтві (солярна, земляна, водяна символіка). Криза язичництва у східних слов'ян, хрещення Русі як історичний факт і культурологічний образ.

Середньовічна освіта та мистецтво України: архітектура (культові та побутові споруди), література (феномен літопису). Особливості співіснування язичництва та християнства.

Тема 4. Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII ст.)

Українська культура кінця XIII – початку XV століття. Суспільно-політичні та історичні особливості розвитку українського Ренесансу. Козацтво як культурно-історичний феномен, особливості художнього мистецтва, зв'язок з фольклорними традиціями. Православна церква та її роль у формуванні української культури. Розвиток освіти, літератури, науки, музики, архітектури.

Тема 5. Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.

Гуманістичні ідеї в українській культурі за часів Гетьманщини. Розвиток театрального мистецтва. Українське бароко.

Українські гуманісти: Юрій Дрогобич, Павло Русин, Лаврентій Зизаній, Станіслав Оріховський. Ідеологи української унії: Петро Скарга, Кирило Терлецький, Михайло Рогоза, Іпатій Потій. Православний рух проти унії: Острозька греко-слов'янська академія. Культурні взаємозв'язки України та Європи XVI – XVII ст.

Змістовний модуль 2

Особливості культурного розвитку України в XIX – XXI століттях

Тема 6. Культура України в XIX ст.

Українська культура XIX ст.: доба національно-культурного відродження. Світ культури в філософській концепції Г.С. Сковороди, життя і творчий шлях Т.Г. Шевченка. Пробудження національної свідомості та форми її реалізації. Ідеологія та художньо-естетичні течії: реалізм, український модернізм (імпресіонізм, символізм, неоромантизм, футуризм). Впровадження нових форм та методів в українські музичні і театральні традиції, діяльність музичних товариств. Підсумки культурного розвитку України наприкінці XIX – початку XX ст.

Тема 7. Культура України в XX ст.

Розвиток освіти і науки в Україні на початку XX ст. Драматургія і театральне мистецтво на початку XX ст. Літературне життя в Україні початку XX ст. Українське образотворче мистецтво початку XX ст. Український модерн в архітектурі. Діяльність Української Академії наук (1917-1930 рр.). Становлення української радянської літератури. Театральне мистецтво України (1917-1930 рр.). Політика «українізації». Українська культура 20-30-х рр. XX ст. за межами УРСР. Антиукраїнська політика сталінського режиму. «Розстріляне Відродження». Культура України в роки Другої світової війни. Культурне життя в Україні в другій половині 40 – початку 50-х рр. XX ст. Хрущовська «відлига». Десталінізація в культурному житті України. Дисидентський рух в Україні. Освіта і наука, література і мистецтво в 60-80-ті рр. XX ст. Розвиток культури України в період

«перебудови» (1985 – 1991 рр.). Русифікаторська політика в Україні за часів «застою».

Тема 8. Сучасна українська культура.

Актуальні проблеми культури сучасної України: створення українця як громадянина; проблема мови; проблема подолання культурних конфліктів; проблема розподілу культурної спадщини між Україною та Росією; проблема повернення історичних культурних цінностей в Україну; проблема реформування інфраструктури культури відповідно сучасним світовим стандартам; проблема «культурного фільтру» та ін.

Сучасна українська культура. Демократичні та консервативні тенденції українського мистецтва ХХІ ст., проблема входження до світової культури. Новітні тенденції в літературі (Р. Іванчук, І. Кравченко, В. Шевчук), образотворчому мистецтві, музиці.

IV. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЗАЛІКОВИЙ МОДУЛЬ 1

Ґене́за української культури.

Культура України від найдавніших часів до XVIII століття

Тема № 1. Предмет і завдання курсу. Феномен культури

План

1. Предмет і завдання дисципліни.
2. Сутність культури. Світова, національна та регіональна культура.
3. Людина як суб'єкт культури. Культура та природа.
4. Культура та цивілізація.
5. Функції культури.

Мета: засвоєння теоретичних засад курсу «Історія української культури»; вивчення основних категорій, термінів і понять; розвиток та виховання естетичних смаків шляхом візуально-аудіального аналізу кращих зразків національного та світового мистецтва.

Терміни і поняття: асиміляція, етнонім, етнос, культура, культурний рівень, менталітет, ментальність, мистецтво, народність, нація, субкультура, цивілізація.

Значення історії української культури як науки та навчальної дисципліни. Структура курсу. Огляд рекомендованої літератури.

Етимологія поняття «культура». Еволюція семантики слова «культура». Поняття «культура» з точки зору історії культури. Світова,

національна та регіональна культура як скарбниця духовного розвитку людства, окремого етносу та регіону. Українська національна культура як синтез матеріальних і духовних надбань українського народу, створених протягом історії його розвитку. Культурні цінності. Загальнолюдські цінності, особистісна система цінностей. Матеріальні та духовні цінності. Матеріальна та духовна культура. Залежність розв'язання екологічних проблем і виживання людства від рівня розподілу та використання матеріальних благ. Роль духовної культури у формуванні особистості. Взаємозв'язок матеріального і духовного елементів культури.

Людина як суб'єкт культури. Вплив культурної спадщини людства на розвиток культурного процесу. Людинотворчі функції культури. Культура як фактор організації різних соціальних рівнів (народна культура, «висока культура», елітарна культура, демократична культура, масова культура).

Культурний рівень. Культура та природа. Культура та цивілізація.

Культура як цілісне явище: побутова, політична, художньо-творча, технічна, виробнича культура. Форми вираження культури: наука, технологічна культура, світоглядно-релігійна культура, мистецтво. Сутність понять «культура» і «мистецтво». Функції культури: людинотворча, інформативні, регулятивна, аксіологічна, гедоністична. Сутність історичної типології культури.

Питання для самоконтролю

1. Яке значення має вивчення історії культури для розвитку людини та суспільства?
2. Розкрийте зміст поняття «культура».
3. В якому значенні використовувався термін «культура» в різні історичні епохи?
4. Дайте характеристику матеріальної та духовної культури.

5. Охарактеризуйте поняття «світова, національна та регіональна» культура.
6. Доведіть, що особливістю культури є людський фактор.
7. Порівняйте значення термінів «культура» і «цивілізація».
8. Що таке «культурні цінності»?
9. Розкрийте функції культури у суспільстві.
10. Які ви знаєте типи, види і форми вираження культури?

Семінарське заняття № 1

Українська культура та мистецтво

План

1. Сутність понять «культура» та «мистецтво».
2. Українська культура в системі світових цінностей.
2. Феномен культури в контексті сучасних досліджень.

Реферати та повідомлення:

1. Види живопису.
2. Характеристика архітектурних стилів.
3. Скульптура.
4. Структура музичного мистецтва.
5. Театральне мистецтво.
6. Кіномистецтво та кіноіндустрія.
7. Естрадно-циркове мистецтво.

Методичні рекомендації

1. Сутність понять «культура» та «мистецтво»

Розкриваючи перше питання слід зазначити, що культура – одне з найдавніших явищ людського життя. Це поняття здавна застосовується для

означення того, що зроблено людиною. Термін «культура» походить від латинського слова «cultura» / «colere» - оброблення, виховання, створення, формування, розвиток, шанування. Вперше він зустрічається в одному з творів відомого римського оратора, філософа Марка Тулія Цицерона (45 р. до н.е.) у понятті обробітку ґрунту, «культивування», пізніше – поклоніння богам та предкам. Поступово значення його розширилось. Як самостійна наукова категорія «культура» фіксується вперше у працях німецького юриста С. Пуфендорфа (1632-1694), де термін застосовується для визначення різноманітних результатів діяльності людини. На сьогодні існує більше 500 визначень культури. Нині – це складний суспільний феномен, що охоплює всі сфери людської життєдіяльності, щільно пов'язаний з політичним розвитком світу, вирішенням глобальних проблем людства.

Роль культури у життєдіяльності людини. Зв'язок праці, побуту, дозвілля, менталітету, способу життя окремої особи та суспільства з рівнем розвитку культури. Вплив культури на характер поведінки, форми спілкування, духовні потреби та ціннісні орієнтації людей. Культурний рівень як показник ступеня засвоєння людством певних видів діяльності, норм поведінки, культурних цінностей попередніх поколінь. Людина як суб'єкт (творець) та об'єкт (вихованець) культури. Охарактеризувати функції культури: людинотворчу, інформативну, регулятивну.

Пояснити взаємозв'язок матеріального і духовного елементів культури. Духовна культура як сукупність духовного виробництва та його результатів (релігія, філософія, мораль, наука, мистецтво). Художня культура як складова духовної культури.

Мистецтво як процес та сукупний результат людської діяльності, особлива форма людської свідомості, що являє собою вираження дійсності в художніх образах. Мистецтво народне та професіональне. Художнє та

ужиткове мистецтво. Види та жанри мистецтва, їх характеристика. Поняття про пластичні мистецтва.

2. Українська культура в системі світових цінностей

Розкриваючи друге питання слід наголосити, що культура не може існувати відірвано від політичних, соціальних, економічних проблем, які вирішує суспільство на кожному етапі свого історичного розвитку. Культура України пройшла тривалий і складний шлях становлення. На її генезис особливо вплинув народно-звичаєвий стрій українського народу, обрядовість і вірування українців. Міцно пов'язана з українською церковною традицією і всім розмаїттям суспільного життя, українська культура сформувалась в довершену філософську та суспільну субстанцію і набула вагомого самостійного впливу на духовний розвій нації, громадську думку, державну розбудову України.

Світова та національна культура. Світова культура як синтез кращих досягнень національних культур різних народів, що стали загальнолюдським надбанням. Національна культура як сукупність цінностей, створених різними соціальними групами людей, особливості якої проявляються в духовній сфері: мові, літературі, музиці, живописі, релігії, традиціях, філософії.

Українська національна культура як синтез матеріальних і духовних надбань українського народу, створених протягом історії його розвитку. Поняття про культурні цінності.

Пояснити співіснування стійкого й новаторського аспектів в культурі.

3. Феномен культури в контексті сучасних досліджень

Переходячи до другого питання слід наголосити, що в останні десятиліття бурхливо розвивається нова галузь знань – культурологія. Не дивлячись на те, що в науці вже існує декілька сотень визначень культури,

кількість розвідок в цій області постійно зростає. До цього часу найавторитетнішою у наукових колах вважається робота американських вчених А. Кребера та К. Клакхона, де запропонована систематизація визначень культури на основі аналізу відомих на той час концепцій. Сучасний український вчений Л. Л. Матвєєва детально аналізує означену працю та подає порівняльну характеристику її з дещо простішою систематизацією російського теоретика культури Л. Ю. Кертмана. Результатом її аналітичних міркувань, заснованих на досвіді сьогодення, стало визначення культури як характеристики людського суспільства, в якому «дотримання правил і норм поведінки забезпечується шляхом поєднання соціального тиску і ціннісного престижу».¹ Вітчизняні дослідники В. В. Багацький та Л. І. Кормич актуальним для сучасного періоду вважають визначення культури як засобу діяльності людини з оволодіння світом, та зазначають, що цей засіб завдав неповторної шкоди як світові, так і людині.² Отже, сучасні наукові розвідки присвячуються критичному аналізу та переосмисленню традиційних культурологічних поглядів.

В розглядуваний період продовжується послідовний виклад теоретичних та методологічних засад. Як відомо, термін «культура» здавна застосовується для означення того, що зроблено людиною. В такому широкому сенсі даний термін використовується як синонім суспільного, штучного на противагу природному. Такий погляд у визначенні культури популяризується в науковій літературі останньої чверті ХХ ст. В той час побутувало біля трьох сотень визначень культури. Зокрема, описові визначення підносяться у своїй основі до концепції основоположника культурної антропології Е. Тейлора. Суть таких визначень: культура – це

¹ Матвєєва Л.Л. Культурологія: Курс лекцій: Навч. посібник. – К: Либідь, 2005. – С.7.

² Багацький В.В., Кормич Л.І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004. – С.7.

сума всіх видів діяльності, звичаїв, вірувань; вона як скарбниця всього, створеного людьми, включає в себе книги, картини і т. ін.; знання шляхів пристосування до соціального та природного оточення, мову, звичаї, систему етикету, етику, релігію, що створювались протягом віків.³

Історичні визначення, що по підкреслюють роль соціальної спадщини й традицій, що дісталась сучасній епосі від попередніх етапів розвитку людства. До них прилучаються й генетичні визначення, що розглядають культуру як результат історичного розвитку. До неї входить все штучне, вироблене людьми та те, що передається через покоління – знаряддя, символи, організації, загальна діяльність, погляди, вірування⁴. Очевидно, що кожна з перелічених груп визначень охоплює певні важливі риси культури. Однак в цілому, як складний суспільний феномен вона вислизує від визначення.

На початку нового століття основні культурологічні поняття та категорії, істинність побутуючих уявлень піддаються логічному аналізу та перевірці на історичному досвіді. Український теоретик культури С. Д. Безклубенко розглядає три аспекти культури: антропологічний (спосіб життя суспільства), гуманітарний (ступінь «цивілізованості») та галузевий (певний аспект суспільного життя – економіка, наука, культура). Він дає визначення певних культурологічних категорій, таких як «соціально-культурний процес», «реальний творчий потенціал», «культура побутування» тощо. Зокрема, культуру науковець осмислює не тільки як зібрання творінь, а й як сукупність певних реальних «живих» людських знань та вмінь, «закодованих», «зашифрованих», що перебувають у «згорнутому» вигляді у розумінні людей. На його думку, культура – це

³ Кребер А. Определение культуры // Моль А. Социодинамика культуры. – М. : Прогресс, 1973. – С. 46-48.

⁴ Сильвестров В.В. Проблема преемственности в философской культуре // Философия и история культуры / Под ред. Карпушина В.А. – М.: Наука, 1985. – С. 25.

«незупинний процес взаємообміну, в ході якого живі люди збагачують – вдосконалюють та поповнюють свої знання та вміння шляхом освоєння створеного попередниками і, в свою чергу, власною творчістю поповнюють, збагачують культурну скарбницю свого народу, в ідеалі – людства»⁵. Джерело реального творчого потенціалу науковець вбачає у народних звичаях та традиціях, які він трактує як «безупинний, стихійний етнонаціональний творчий процес, продуктом якого є сама соціальна людина»⁶ з її комплексом почувань, стереотипів бачення світу, менталітетом. То ж, на початку ХХІ століття культура тлумачиться як засіб духовно-творчого розвитку людини та суспільства в цілому.

В числі останніх досліджень – наукові розвідки миколаївських науковців Л. П. Матвієнко, А. Г. Михайлика, О. П. Макаренка, що використовують нетрадиційний підхід до питання співіснування культури і природи, осмислення їх історико-генетичних зв'язків та проблем сучасної гармонізації. Науковці беруть під сумнів традиційне судження культурологів, згідно з яким культура виникла та існує як надприродне явище. Вони доводять, що культуру не можна вважати надприродною, тому що вона зародилася в рамках живої природи, існує на основі врахування людиною земних законів та використання природних матеріалів, фарб, звуків, ритмів, а тому теза про надприродне походження культури є алогічною і навіть шкідливою. Автори висловлюють думку про те, що природа є співавтором культури і відіграє важливу роль у формуванні специфічних ознак соціально-культурної практики»⁷.

⁵ Безклубенко С.Д. Теорія культури / Учбовий посібник. – К., 2002. – С. 8.

⁶ Там само.

⁷ Матвієнко Л.П., Михайлик А.Г., Макаренко О.П. Культура південноукраїнського регіону. Питання міжетнічної комунікації : Навч. посібник / За заг. ред. Михайлика А.Г. – Миколаїв, 2010. – С. 5.

Завдання для самостійної роботи

1. Поясніть, для чого треба вивчати культуру свого народу?
2. Підготуйте повідомлення на тему: «Культура та природа».
3. Доведіть, що людину можна розглядати як суб'єкт та об'єкт культури.
4. З'ясуйте як залежить вирішення екологічних проблем від культурного рівня людства.
5. Складіть термінологічний словник до теми.
6. Складіть таблиці за темами: «Функції культури», «Види культури», «Форми вираження культури».

Тести до теми № 1

1. Культура поділяється на:

- а) матеріальну, духовну;
- б) наукову, релігійну;
- в) історичну, міфологічну;
- г) капіталістичну, соціалістичну.

2. Під поняттям «культура» розуміється:

- а) рівень освіченості суб'єкта;
- б) система життєвих орієнтацій суб'єкта, що реалізується у засобах та результатах його діяльності;
- в) ступінь матеріального забезпечення суб'єкта;
- г) належна поведінка суб'єкта у товаристві.

3. Культура – це:

- а) національна ознака певного етносу;
- б) історичний етап розвитку суспільства;
- в) сукупність матеріальних та духовних надбань людства;
- г) синонім поняття «цивілізація».

4. Група людей у межах більшого суспільства з відмінними стандартами та моделями поведінки - це:

- а) нація;
- б) народність;
- в) плем'я;
- г) субкультура.

5. Термін «культура» вперше зустрічається у творах :

- а) римського письменника Марка Порція Катона (234 – 149 до н.е.);
- б) римського оратора Марка Туллія Цицерона (106 - 43 до н.е.);
- в) англійського філософа Френсіса Бекона (1561 - 1626);
- г) німецького юриста Самуеля фон Пуфендорфа (1632 - 1694).

6. До матеріальної культури належать:

- а) знаряддя праці;
- б) трудовий досвід людей;
- в) житло, побутові предмети;
- г) усна народна творчість.

7. До духовної культури належать:

- а) освіта; наука;
- б) архітектура, скульптура;
- в) художня література;
- г) релігія.

8. Мистецтво – це:

- а) здатність людини на великі звершення;
- б) здатність людини влаштовувати своє життя;
- в) вміння людини показати себе з найкращого боку;
- г) естетичне освоєння світу в процесі художньої творчості.

9. Процес, у ході якого етнічна, расова, соціальна, конфесійна чи інша меншість сприймає цінності, норми поведінки, культуру більшості – це:

- а) асиміляція;
- б) денаціоналізація;
- в) колективізація;
- г) колонізація.

10. Система переконань, уявлень і поглядів індивіда чи соціальної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь - це:

- а) етнізм;
- б) менталітет;
- в) народність;
- г) ментальність.

11. Рівень, ступінь суспільного розвитку матеріальної та духовної культури – це:

- а) культурний рівень;
- б) науково-технічний прогрес;
- в) цивілізація;
- г) культура.

12. Історично сформована соціокультурна спільнота, для якої характерні спільність території, економічного життя та мови, певні риси психологічного та духовного обриса, що виявляється в своєрідності культури – це:

- а) плем'я;
- б) етнізм;
- в) народність;
- г) нація.

13. Спільнота людей , сформована на певній території в процесі консолідації різних племен завдяки створенню єдиної мови, культури, традицій, обрядів – це:

- а) народність;
- б) етнос;
- в) нація;
- г) рід.

14. Поняття «культура» та «цивілізація» в сучасній літературі розглядаються як:

- а) слова-синоніми;
- б) відносно самостійні явища з окремими рисами та особливостями;
- в) слова-антоніми;
- г) складові суцільного комплексу.

15. Стійка, історично сформована спільність людей, що мають спільні риси, усталені особливості культури та психічного складу, усвідомлюють свою єдність і відмінність, фіксовані у етніміці - це:

- а) нація;
- б) народність;
- в) етнос;
- г) родова община.

Література

1. Багацький В.В., Кормич Л.І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004. – 304 с.
2. Безклубенко С.Д. Теорія культури / Учбовий посібник. – К., 2002. – 324 с.

3. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. Вып. 1: От древнейших времен по XVI век. Очерки. – 3-е изд., доп. – М.: Искусство, 1985. – 319 с., ил.
4. Иллюстрированная энциклопедия мировой живописи / Текст и сост. Е.В. Иванова. – М.: ОЛМА. Медиа Групп., 2008. – 600 с.: 2003 ил.
5. Історія української та зарубіжної культури : Навч. посіб. / С.М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.; За ред. С. М. Клапчука. – 6-те вид, випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
6. Матвеева Л. Л. Культурологія: Курс лекцій: Навч. посібник. – К: Либідь, 2005. – 512 с.
7. Матвієнко Л. П., Михайлик А. Г., Макаренко О. П. Культура Південноукраїнського регіону. Питання міжетнічної комунікації : Навч. посібник / За заг. ред. Михайлика А. Г. – Миколаїв, 2010. – 322 с.
8. Ольховський А. Нарис історії української музики. – К: Муз. Україна, 2003. – 510 с.
9. Провідники духовності в Україні / за ред. І. Ф. Кураса. – К.: Вища школа, 2003. – 283с.
10. Уэйд-Мэтьюз М., Томпсон У. Классическая музыка. Большая иллюстрированная энциклопедия [пер.с англ. К.И. Молькова]. – М.: ЭКСМО, 2008. – 512 с., ил.

Тема № 2. Культура на українських землях у найдавніші часи

План

1. Культурний розвиток первісного суспільства.
2. Мідно-бронзова епоха на території України.
3. Передслов'янське населення України та його культура.

Мета: ознайомлення з періодизацією розвитку культури; засвоєння еволюційних процесів первісного суспільства; вивчення релігійно-світоглядних засад передслов'янського населення та східних слов'ян дохристиянської доби; осмислення значення пам'яток давнього мистецтва в контексті розвитку сучасної історичної науки.

Терміни і поняття: автохтони, анімізм, антропоморфізм, артефакти, епіграфічні пам'ятки, культ, магія, міфологія, обряд, синкретизм, солярна символіка, табу, тотемізм, фетишизм, фольклор.

Дати, події:

IV – середина (кінець) III тис. до н.е. – розселення племен трипільської культури на території України.

IX – VII ст. до н.е. – перше відоме державне утворення Кіммерія

IX – I ст. до н.е. – держава Таврика

VII – II ст. до н.е. – держава Велика Скіфія

VII ст. до н.е. – IV ст. н.е. – Антична епоха в Причорномор'ї

II ст. до н.е. – III ст. н.е. – ранньодержавне утворення

Сарматія

77 р.н.е. – перша згадка про венедів /Пліній Старший

«Природнича історія»

IV ст. – поділ венеців на антів і склавинів

IV – поч. VII ст. – Антський військово-політичний союз. Початок історії українського державотворення.

VI – VII ст. – заснування Києва

VI – VII ст. – Велике розселення слов'ян. Виникнення племінних союзів

VII – IX ст. – Об'єднання союзів племен у великі державні утворення

Основні характеристики та особливості культури первісного суспільства. Залюднення території України. Періодизація первісного суспільства (археологічна, культурно-цивілізаційна, історична). Процес культурогенезу на теренах України часів кам'яного віку та енеоліту. Феномен пізньопалеолітичного мистецтва. Техніка обробки каменю, дерева, кістки як свідчення формування людської свідомості. Орнаментальність і композиційність у мистецтві як вияв раціонального мислення первісної людини. Значення абстрактного мислення у становленні культури. Релігійні вірування первісної людини як вияв духовної культури. Характерні особливості тотемізму, фетишизму, анімізму, магії. Астрономічні уявлення. Значення «неолітичної революції» для розвитку матеріальної та духовної культури людства. Розвиток міфології та удосконалення мистецтва (чоловічі скульптурні зображення). Трипільська культура – визначне відкриття археолога В. Хвойки (1896, с. Трипільля на Київщині). Своєрідність трипільської (землеробської) культури: поселення - «протоміста» (с. Майданецьке, Тальянки на Черкащині); культура житла й побуту. Осмислення природи в системі релігійних вірувань людини трипільської культури. Значення культу Великої Матері для подальшого розвитку

духовної культури. Особливості трипільського мистецтва (орнаментальна система, символіка, пластика). Мистецтво кераміки як вияв світоглядно-релігійних уявлень. Художній рівень трипільського мистецтва. Особливості матеріальної і духовної культури землеробсько-скотарських племен.

Бронзова епоха як завершальна стадія первісного суспільства. Процес відокремлення землеробських племен від скотарських. Остаточне утвердження патріархату. Удосконалення зброї. «Перше велике переселення народів». Утворення етносів. Археологічні культурні групи бронзового віку (ямна, катакомбна, зрубна, шнуркової кераміки тощо). Зміна світогляду людини. Вдосконалення культу померлих. Населення України раннього залізного віку. Поселення кіммерійців та внесок їх культури у світову скарбницю. Культ Сонця. Мідні, бронзові та залізні знаряддя праці. Зброя та кінська зброя кіммерійців. Вплив кіммерійської культури на українську.

Скіфо-сарматська культура. Особливості суспільної організації скіфів (скіфи-орачі, скіфи-землероби, царські скіфи) і сарматів, її вплив на розвиток матеріальної і духовної культури. Синкретичний характер скіфської культури. Політеїзм у скіфо-сарматських релігійних віруваннях (Табіті, Папай, Апі та ін.). «Звіриний стиль» – домінуюча ознака скіфо-сарматського мистецтва. Визначні пам'ятки скіфського мистецтва (кубок, золота пектораль, гребінь, кинджали, мечі, теракотові і бронзові статуетки). Одяг, культура поховання. Елементи скіфської матеріальної культури в культурі українців.

Період античності як започаткування писемної історії України. Основні пам'ятники матеріальної культури античних міст Причорномор'я (Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра). Вплив давньогрецьких традицій на становлення культури слов'янських народів. Духовний світ і релігійно-міфологічні уявлення як важливий елемент у формуванні культури.

Характерні риси матеріальної культури: ритуальний характер поховань, погребальна символіка, курганний обряд.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть типи періодизації первісного суспільства.
2. Охарактеризуйте етапи археологічної періодизації.
3. Які ви знаєте археологічні культури первісного суспільства?
4. Як відбувався процес залюднення території України? Назвіть відомі вам стоянки первісних людей.
5. В чому полягає своєрідність первісного мислення? Як ви розумієте поняття «синкретизм культури»?
6. За якої епохи виникло мистецтво і у яких формах воно дійшло до нашого часу?
7. Поясніть чому палеолітичне мистецтво вважається магічним?
8. Якими були наслідки “неолітичної революції” на землях України?
9. Назвіть характерні ознаки трипільської культури.
10. У чому полягає особливість мистецтва скіфів? Що таке «звіриний стиль»?
11. Дайте порівняльну характеристику скіфо-сарматських та грецьких богів.

Семінарське заняття № 2

Культура східних слов'ян дохристиянської доби

План

1. Походження слов'ян.
2. Соціально-економічний розвиток і політичний устрій слов'янських племен.
3. Релігійні вірування та народна творчість слов'ян.

Реферати та повідомлення:

1. Пантеон слов'янських богів.
2. Музичний фольклор давніх русичів.
3. Заснування Києва.
4. Давньослов'янська тематика в сучасній мультиплікації.
5. Відображення давньоруської тематики в образотворчому мистецтві.
6. Слов'янська тема в кіномистецтві.

Методичні рекомендації

1. Походження слов'ян

Розкриваючи перше питання необхідно зазначити, що за своїм характером українська культура належить до культур слов'янського типу і пов'язана з історією слов'янських племен, які у др. пол. I тис. н.е. утворили на теренах сучасної України першу державу. Джерелами з вивчення східнослов'янської культури дохристиянських часів стали археологічні, лінгвістичні, антропологічні дані, відомості мандрівників та іноземних авторів. Римські історики 1-2 ст. Пліній Старший, Тацит, александрійський географ Птолемей слов'ян називали венедами, автор історії готів Йордан – венедами, антами і склавінами. Інші джерела засвідчують поділ давніх слов'ян на різні племінні об'єднання.

Розкрити проблему походження слов'ян: основні наукові теорії та гіпотези. Зазначити, що тривалий час у тлумаченні причин походження слов'янських народів перевага надавалась міграційним процесам. Зараз найпоширенішою є версія, де слов'яни – автохтонне населення і початок формування слов'янства належить до другої пол. II – поч. I тис. до н.е.. Прабатьківщина їх – лісисті простори від Вісли до Дніпра. Зарубинецька (3 ст. до н.е. – 2 ст. н.е.), черняхівська (2 – 5 ст.) археологічні культури та

культура антів (пеньківська культура) як вияв слов'янської культури. Довести, що культура східних слов'ян синтезувала в собі всі попередні культури та разом з тим вона виникла як самобутня, унікальна частка світової культури.

2. Соціально-економічний розвиток і політичний устрій слов'янських племен

Розкриваючи друге питання слід відмітити, що особливості культури України великою мірою зумовлені природно-географічними характеристиками регіону, сприятливого для землеробства. Різні ландшафтні зони українських земель та їх кліматичні умови завжди приваблювали різні народи. Це прискорювало міграційні процеси, поживляло культурний обмін між народами, але й призводило до винищення автохтонів.

Від початку I тис. н.е. значно зростає кількість слов'янських пам'яток. Уже в 5 – 6 ст. на території сучасної України сформувалось два великих слов'янських об'єднання – склавини та анти. У 6 – 7 ст. давні слов'яни мали досить складні суспільні відносини, сформовану племінну верхівку, наблизились до створення держави (залишки великого міжплемінного центру в Зимнівському городищі на Волині). Особливу роль відігравали спільні ради.

Основу господарства складали хліборобство (перелогова система) та осіле скотарство. Вирощували зернові, льон, коноплі, городину, розводили велику й дрібну худобу. Займались мисливством, рибальством, ремеслами (ливарна справа, ковальство). Відокремлення металургії від ковальської справи (8 ст.), поява виробничих центрів. Родинний промисел (гончарство, прядіння, ткацтво, обробка шкіри, каменю, дерева). Своєрідне виробництво глиняного посуду (до 10 – 11 ст. ліпна кераміка).

Використання природно-географічних умов при спорудженні поселень і городищ. Зведення градів – укріплених фортець для захисту, племінних зборів і культових обрядів. Міста як центри ремесла й торгівлі.

3. Релігійні вірування та народна творчість слов'ян

Переходячи до третього питання, слід вказати, що народна творчість стала невід'ємною частиною духовної культури народу. У східнослов'янській релігії відображено дві риси: обожнювання сил природи в різноманітних формах і культ роду. Трирівнева модель світу в уявленнях праслов'ян. Міфологія східних слов'ян (польовики, лісовики, водяники, русалки, мавки, чарівні рослини). Язичницькі вірування. Пантеон слов'янських богів (Бог Род, Дажбог, Перун, Сварог, Велес, Богиня Мокош, Лада, Леля та ін.). Народні легенди, звичаї та обряди. Будівництво житла регламентовано великою кількістю обрядів і ритуальних дій. Особливості забудови (піч як особливий атрибут).

Розглянути формування культурних традицій давніх східних слов'ян. Охарактеризувати ювелірну майстерність і скарби Середнього Подніпров'я VII-VIII ст. (кам'яні ливарні форми). Прикладне мистецтво. Виникнення писемності. Докирилівське письмо (стара писемність «руські письмена».) Іванове письмо. Велесова книга, берестяні грамоти як свідчення поширення грамотності серед населення у дохристиянську добу.

Завдання для самостійної роботи

1. Доведіть, що релігійні уявлення первісних людей пов'язані з їхніми заняттями.
2. Покажіть зв'язок давнього мистецтва з релігійними уявленнями людей кам'яної доби.
3. Порівняйте матеріальну і духовну культуру трипільців та антів.

4. Чи були антські племена спадкоємцями трипільської культури?
5. Складіть термінологічний словник до теми.
6. Складіть таблицю за темою: «Культурний розвиток первісного суспільства» згідно етапів археологічної періодизації.
7. Складіть альбом ксерокопій пам'яток культури до теми №2.

Тести до теми № 2

1 Людина якого фізичного типу сформувалась за мустьєрської епохи:

- а) австралопітек,
- б) пітекантроп,
- в) неандерталець,
- г) кроманьйонець.

2. Впорядкована система дій у ході проведення будь-якого релігійного акту - це:

- а) культ,
- б) ритуал,
- в) обряд,
- г) звичай.

3. Якому періоду давньої історії людства відповідають оріньякська, солютрейська та мадленська культури:

- а) пізній палеоліт,
- б) бронзовий вік,
- в) мезоліт,
- г) ранній залізний вік.

4. Який етап археологічної періодизації давньої історії характеризується появою виробів зі штучно створеного сплаву міді з оловом та здійснення першого суспільного поділу праці:

- а) бронзовий вік,
- б) пізній палеоліт,
- в) неоліт,
- г) ранній залізний вік.

5. Суть неолітичної революції полягає у процесі:

- а) відокремлення землеробства від скотарства (*I суспільний поділ праці*),
- б) переходу людства від привласнюючого типу господарства до відтворюючого,
- в) відокремлення ремесла від землеробства та скотарства (*II суспільний поділ праці*),
- г) великого розселення слов'ян.

6. Назва художнього стилю, основною тематикою якого були тварини:

- а) палеолітичний,
- б) звіриний,
- в) скіфський,
- г) скіфо-сарматський.

7. За якої епохи у суспільстві формуються перші форми релігії та набуває розвитку мистецтво:

- а) ранній палеоліт,
- б) середній палеоліт,
- в) пізній палеоліт,
- г) мезоліт.

8. З яким кочовим народом пов'язаний початок залізного віку на степових теренах України:

- а) кіммерійцями,
- б) скіфами,
- в) сарматами,
- г) готами.

9. Віра в існування душі як надприродної субстанції – це:

- а) тотемізм,
- б) анімізм,
- в) фетишизм,
- г) магія.

10. Віра в надприродні можливості людини впливати на оточуючий світ – це:

- а) культ,
- б) тотемізм,
- в) магія,
- г) мистецтво.

11. До якого циклу входять русальні та царині пісні:

- а) до зимового,
- б) до весняного,
- в) до літнього,
- г) до осіннього.

12. Хронологічні рамки Трипільської культури охоплюють:

- а) VI – IV тис. до н.е. ,
- б) IV – середину III тис. до н.е. ,
- в) початок II – початок I тис. до н.е.,
- г) I тисячоліття до н.е. – I тис. н.е.

13. Пантеон скіфських божеств очолювали:

- а) Перун, Дажьбог, Велес, Мокош,
- б) Табіті, Папай, Апі, Арес,
- в) Зевс, Деметра, Аполлон, Афродіта.

14. Назвіть ім'я дослідника скіфських поховальних пам'ятників, автора знахідки золотої пекторалі з кургану Товста Могила на Дніпропетровщині:

- а) Хвойко Вікентій В'ячеславович (1850-1914),
- б) Мозолевський Борис Миколайович (1936-1993),
- в) Фармаковський Борис Володимирович (1870-1928).

15. Визначте місце розташування перших грецьких поселень на півдні сучасної України:

1) Тіра,	а) Євпаторія,
2) Ольвія,	б) Севастополь,
3) Пантікапей,	в) Керч,
4) Херсонес,	г) с. Парутине Миколаївської обл.
5) Керкінітида.	д) Білгород-Дністровський.

Література

1. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. Вып. 1: От древнейших времен по XVI век. Очерки. – 3-е изд., доп. – М.: Искусство, 1985. – 319 с., ил.
2. Дюличев В. П. Крым: история в очерках. – Симферополь: «Рубин», 2008. – 494 с.
3. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. закл. освіти / В. А. Греченко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К.: Літера ЛТД, 2005. – 464 с.

4. Культурологія. Навчальний посібник / За ред. Т.Б. Гриценко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.
5. Малина В. Оздоблення кам'яних хрестів / Родовід. – 2002. - № 1-2. – С. 90-107.
6. Росляков С. Н. Ольвия: жизнь и смерть цивилизаций. – Николаев: «Возможности Киммерии», 2003. – 172 с.
7. Шкварець В. П., Мельник М. Ф. Історія рідного краю. Миколаївщина: навчальний посібник. – Миколаїв, 2004. – 280 с.
8. Шпинар З. В. История жизни на Земле. – Прага: Издательство Артия, 1977. – 228 с.

**Тема № 3. Культура Київської Русі (IX – XI ст.)
та періоду феодальної роздробленості (XII – XIII ст.)**

План

1. Суспільно-політичні та історичні обставини розвитку культури Київської Русі.
2. Писемність і освіта, наукові знання.
3. Література.
4. Музика і театр.
5. Архітектура та образотворче мистецтво.

Мета: вивчення культурного розвитку давньоруської держави у IX – XIII ст., визначення основних тенденцій в галузі освіти, науки, літератури й мистецтва; аналіз суспільно-політичного життя Київської Русі як контексту становлення середньовічної культури; осмислення культурного внеску означеної доби до національної та світової скарбниці.

Терміни і поняття: літопис, євангеліє, християнство, мініатюра, вітраж, мозаїка, фреска, графіті, візантійський стиль, романський стиль, неф, апсида, арка, аркада, вівтар, трансепт, плінфа, монументально-декоративне мистецтво, побутовий монументальний живопис.

Дати, події

980 - 1015 - Князювання Володимира Великого в Києві.

988 - Офіційне запровадження християнства на Русі.

989-996 - Спорудження собору Богородиці (Десятинної церкви) в Києві

1019-1054 - Князювання Ярослава Мудрого в Києві.

1017-1037 - Спорудження Софійського собору і “Золотих воріт” в Києві

1051 - Літописна згадка про заснування Печерського монастиря під Києвом

1113 – укладення «Повісті минулих літ»

1187 – створення «Слова о полку Ігоревім». Перша згадка назви Україна.

1199 – утворення Галицько-Волинської держави.

1240 – захоплення Києва монголами.

Соціально-політичні та історичні передумови становлення Київської держави. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури.

Християнізація – рушій нового культурного процесу. Культурно-просвітницька діяльність солунських братів Кирила і Мефодія. Поширення писемності на Русі. Церкви й монастирі як осередки культури й освіти Київської Русі. Започаткування шкільної освіти (палацова школа підвищеного типу, школа «книжного вчення» та школа домашнього навчання. Жіноча школа Янки Всеволодівни при Андріївському монастирі (1086 р.). Книгозбірні. Роль Володимира Великого та Ярослава мудрого у поширенні грамотності на Русі. Розвиток та поширення наукових знань. Роль перекладних джерел («Фізіолог», «Шестиднев») у формуванні богословсько-схоластичного світогляду русичів. Система наукових знань: астрономічні, хімічні, медичні та географічні знання. Переклади іноземних географічних праць та паломницька література як джерело географічних знань.

Значення писемності та усної народної творчості для виникнення і розвитку давньоруської літератури. Софійський собор у Києві та Києво-Печерський монастир як найвідоміші центри культурного життя – осередки освіти, бібліотеки, центри створення мистецьких цінностей на Русі. Перекладна, паломницька та оригінальна література. Хронографи, хроніки Георгія Амартола, Георгія Сінкела, «Християнська топографія» Козьми

Індикоплова, оригінальний твір болгарського екзарха Іоанна «Шестиднев», збірник «Бджола», апокрифи. Пам'ятки писемності – «Остромирове Євангеліє», «Ізборник князя Святослава». Літописання, його історія, інформативність, особливості. Літописний звід «Слово про закон і благодать» Митрополита Іларіона, «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Повість минулих літ» Нестора, Київський літопис, «Слово о полку Ігоревім». Давньоруська законодавча пам'ятка «Руська правда».

Художня творчість Київської Русі. Звичаї та обряди. Усна народна творчість – основа духовної культури. Синкретизм. Календарно-обрядові пісні (веснянки та гаївки, русальні, купальські (марена), жнивварські пісні, колядки і щедрівки. Родинно-обрядові пісні (весільні пісні: дошлюбні, післяшлюбні, плачі та голосіння). Обрядовий пратейтер. Скомороство як феномен давньоруської культури. Мандрівні актори, музиканти, танцюристи, акробати, дресирувальники. Музика. Музикування при княжому дворі, ратна музика. Музичні інструменти – гуслі, ребек, псалтир, пневматичний орган, труби, сурни, дудки, волинки, бубни, тарілки, дзвіночки, та ін. Особливості церковного співу («знаменна» та «крюкова» нотація).

Особливості культової та світської архітектури. Тричастинна система забудови міст: «дитинець», «окольний град», «посад». Дерев'яні ансамблі споруд. Вплив візантійської культури на будівництво палацових і культурних споруд Русі. Визначні пам'ятники Києва: Десятинна церква (986-996 рр.), церква Богородиці Пирогоші (1132 р), Кирилівська (1140 р.), Васильківська (1183 р.), Михайлівський Златоверхий, Успенський, Софійський собори. Архітектура інших міст України-Русі. Перетворення міста на осередок культури. Київська, Чернігівська, Переяславська архітектурні школи. Православне культове мистецтво. Давньо-руські

мозаїки, стінний фресковий живопис (ікони «Ярославська Оранта», «Устюзьке Благовіщення», «Володимирська Богоматір»). Іконопис. Образи «Пантократора», «Оранти», «Деїсуса», «Благовіщення» у Софії Київській (іконописці Григорій та Алімпій). Прикладне мистецтво. Предмети побутового призначення: браслети, намиста, персні, кубки, чари. Художнє ливарне ремесло – від гудзиків до дзвонів. Технологія виготовлення: кування, карбування міді, срібла, золота, емалей, скані, склоробство, майолікова кераміка, кришталь, смальта. Взаємозв'язок і взаємовплив культури Київської Русі та культур інших народів.

Питання для самоконтролю

1. Які зміни в культурному житті Київської Русі відбулися після прийняття християнства?
2. З яких типів шкіл складалась система освіти Київської Русі?
3. Хто із руських князів найбільше опікувався розвитком освіти та культури?
4. Яку роль відіграли слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій в становленні писемності на Русі?
5. Назвіть найвизначніші пам'ятки перекладної та оригінальної літератури Київської Русі.
6. За якими напрямками розвивалось музичне мистецтво княжої доби? Хто був носієм музично-театрального мистецтва на Русі?
7. Які види архітектури були поширені у Київській Русі? Наведіть приклади.
8. Які види образотворчого мистецтва використовувалися для оздоблення храмів?
9. Які види прикладного мистецтва були поширені в княжу добу?

10. Перелічіть прояви візантійського стилю в художній культурі Київської Русі.

Семінарське заняття № 2

Культура на українських землях в епоху Середньовіччя.

План

1. Витоки давньоруської культури.
2. Література й освіта Київської держави.
3. Художня творчість Київської Русі.
4. Культура Галицько-Волинської держави.

Реферати та повідомлення:

1. Візантійська традиція в мистецтві Київської Русі.
2. Роль Кирила і Мефодія у створенні слов'янської писемності.
3. Культурні зв'язки Древньої Русі.
4. Позитивні та негативні наслідки хрещення Київської Русі.
5. Соціально-культурна діяльність Володимира Великого.
6. Культурні заходи Ярослава Мудрого.
7. Стилїстика одягу русичів.

Методичні рекомендації

1. Витоки давньоруської культури

Розкриваючи перше питання слід зазначити, що зараз у науці немає єдиної думки щодо походження Давньоруської держави та самого слова «Русь». Ряд вчених схиляється до думки, що вона утворилась на власній основі, внаслідок об'єднання союзів племен у «княжіння» державного типу. Вона об'єднала фактично всіх східних слов'ян і стала найбільшим державним утворенням у тогочасній Європі.

Існування Київської Русі охоплює період від IX до 40-вих років XIII ст. У часи свого економічного й культурного розквіту вона займала територію від Північно-Льодовитого океану і Балтики до Чорного моря і від Волзько-Окського межиріччя до Карпат. Київська Русь була конгломератом понад двадцяти різних племен і народностей. Вона утворилася як велика середньовічна держава, що являла собою історично важливу, контактну територію між Арабським Сходом і Західною Європою, Візантією і Скандинавією. Це зумовило її швидке входження у загальноєвропейську історико-культурну спільність та забезпечило широкі міжнародні зв'язки. Поряд з новими формами суспільного життя у слов'ян збереглося цілий ряд пережитків, зокрема, сплата селянами данини, скликання народного віче, збирання народного ополчення для захисту кордонів, звичай «кровної помсти».

Важливе значення для культури Київської Русі мало запровадження християнства. Воно поєднало Русь із традиціями візантійського православ'я, політичною думкою та культурними досягненнями. З'явилися численні церковні книги тодішньою болгарською мовою, що поклало початок роздвоєнню між мовою народною і мовою книжною. Християнство стало ідеологічним підґрунтям феодальних відносин, сприяло входженню Русі в європейський культурний світ. Давньоруська держава стала центром слов'янської культури, яка, у свою чергу, зазнала впливу різноманітних культур країн-сусідів, але не втратила самобутності та своєрідності.

2. Література й освіта Київської держави

Переходячи до другого питання слід вказати на те, що осередками освіти, бібліотеками, центрами створення мистецьких цінностей на Русі були храми й монастирі. Одним з найвідоміших центрів культурного життя був Софійський собор у Києві. Києво-Печерський монастир. Поширення

писемності – умова розвитку школи та освіти. Роль Ярослава Мудрого у поширенні грамотності. Бібліотека Я. Мудрого. Коло Ярославових книжників. Значення писемності та усної народної творчості для виникнення і розвитку давньоруської літератури. Перекладна, паломницька та оригінальна література. Хронографи, хроніки Георгія Амартола, Георгія Сінкела, «Християнська топографія» Козьми Індикоплова, оригінальний твір болгарського екзарха Іоанна «Шестиднев», збірник «Бджола», апокрифи. Пам'ятки писемності – «Остромирове Євангеліє», «Ізборник князя Святослава».

Літописання, його історія, інформативність, особливості. Літописний звід «Слово про закон і благодать» Митрополита Іларіона, «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Повість минулих літ» Нестора, Київський літопис, «Слово о полку Ігоревім». Давньоруська законодавча пам'ятка «Руська правда».

3. Художня творчість Київської Русі

Звичаї та обряди. Усна народна творчість – основа духовної культури. Синкретизм. Календарно-обрядові пісні (веснянки та гаївки, русальні, купальські (марена), жнивварські пісні, колядки і щедрівки. Родинно-обрядові пісні (весільні пісні: дошлюбні, післяшлюбні, плачі та голосіння). Обрядовий пратеатр. Скомороство як феномен давньоруської культури. Мандрівні актори, музиканти, танцюристи, акробати, дресирувальники. Музика. Музикування при княжому дворі, ратна музика. Музичні інструменти – гуслі, ребек, псалтир, пневматичний орган, труби, сурни, дудки, волинки, бубни, тарілки, дзвіночки, та ін. Церковний спів.

Особливості культової та світської архітектури. Тричастинна система забудови міст: «дитинець», «окольный град», «посад». Дерев'яні ансамблі споруд. Вплив візантійської культури на будівництво палацових і

культурних споруд Русі. Визначні пам'ятники Києва: Десятинна церква (986-996 рр.), церква Богородиці Пирогові (1132 р.), Кирилівська (1140 р.), Васильківська (1183 р.), Михайлівський Златоверхий, Успенський, Софійський собори. Архітектура інших міст України-Русі. Перетворення міста на осередок культури. Київська, Чернігівська, Переяславська архітектурні школи. Православне культове мистецтво. Давньоруські мозаїки, стінний фресковий живопис (ікони «Ярославська Оранта», «Устюзьке Благовіщення», «Володимирська Богоматір»). Іконопис. Образи «Пантократора», «Оранти», «Деїсуса», «Благовіщення» у Софії Київській (іконописці Григорій та Алімпій). Прикладне мистецтво. Предмети побутового призначення: браслети, намиста, персні, кубки, чари. Художнє ливарне ремесло – від гудзиків до дзвонів. Технологія виготовлення: кування, карбування міді, срібла, золота, емалей, скані, склоробство, майолікова кераміка, кришталь, смальта.

Взаємозв'язок і взаємовплив культури Київської Русі та культур інших народів. Крим (Таврика) в епоху середньовіччя. Культура міського і сільського населення Таврики.

4. Культура Галицько-Волинської держави

Галицько-Волинська Русь – політична й культурна спадкоємиця Київської Русі, перша етнічно українська держава. Особливості історичного і культурного розвитку Волині і Галичини (1199-1349 рр.). Посилення католицького впливу. Міста Галицько-Волинського князівства як осередки духовної культури, центри літописання та книгописання (Луцьк, Острог, Кременець, Олесько, Хотин, Данилів, Білгород-Дністровський, Холм, Львів, Галич, Терехівля). Визнані пам'ятки писемності Галицько-Волинської Русі (Крилоське, Бучацьке, Добрилове, Холмське, Галицьке Євангелія). Світський характер Галицько-Волинського літопису (європейський хронограф). Розповідь

про малолітнього князя Данила, про його поневіряння з матір'ю, про справи виняткової людини – князя Данила, про його брата волинського князя Василька (автор I частини літопису – печатник Кирило, II – єпископ Іоанн). Нова редакція «Кормчої книги» - зведення церковних, світських правових норм. Сказання, сімейні та родові хроніки, військові повісті («Повість про взяття Царгороду хрестоносцями», «Повість про осліплення Тербовлянського князя Василька», «Сказання про убивання в орді князя Михайла Чернігівського та його боярина Федора», «Повість про страту в орді рязанського князя Романа Ольговича». Заклик до морального очищення як запоруки майбутнього звільнення від монголо-татарської ненависної навали).

Поширення освіти серед різних верств населення.

Архітектура Галицько-Волинського князівства. Поєднання в ній візантійсько-київської просторової композиції з елементами романського стилю (Миколаївська хрестово купольна церква у Львові, П'ятницька церква і костюл Хрестителя, Святоіванівський собор у Холмі, Спаський монастир поблизу Самбора, церква св. Пантелеймона у Холмі, церкви Кузьми та Дем'яна, св. Трійці та Івана Златоуста). Становлення самостійних архітектурних традицій – галицької, волинської, київської, чернігівської, переяславської.

Розвиток образотворчого мистецтва. Вплив романського й готичного мистецтва. Визначні іконописні твори («Юрій Змієборець» із с. Станілі поблизу Дрогобича, «Архангел Михаїл в діяннях» із с. Сторонна, «Покрова» з Галичини, Св. Борис і Гліб у київській іконографії).

Музично-пісенне мистецтво. Ужиткове мистецтво, поєднання в ньому елементів язичницької та християнської символіки. Бронзові литі ікони, хрестики, кістяні ікони. Ювелірні вироби в техніці черні, скані (філіграні), емалі, зерні. Галицька кераміка, килимарство, різьбярство, вишивка.

Завдання для самостійної роботи

1. Культурні зв'язки Древньої Русі.
2. Позитивні та негативні наслідки хрещення Київської Русі.
3. Феофан Грек і Андрій Рубльов.
4. Складіть термінологічний словник до теми.
5. Складіть таблиці за темами: «Перекладна література», «Оригінальна література», «Літописи».

Тести до теми № 3

1. В якому літописному творі вперше згадується назва «Україна»:

- а) «Повість минулих літ» ченця Нестора (іст. події до 1110 р.),
- б) «Слово о полку Ігоревім» (події 1185 - 1187 рр.),
- в) Київський літописний звід ігумена Матфея (події 1118 - 1198 рр.),
- г) Галицько-Волинський літопис (події 1202 – 1292 рр.)?

2. За чийого князювання започаткована освіта на Русі:

- а) за княгині Ольги (945 - 964),
- б) за князя Володимира Святославича (980 - 1015),
- в) а князя Ярослава Мудрого (1019 – 1054),
- г) за князя Володимира Мономаха (1113 - 1125)?

3. Синкретичний актор, головний носій народного театального мистецтва Київської Русі - це :

- а) Боян,
- б) гусяр,
- в) скоморох,
- г) дзвонар.

4. Жанрами оригінальної літератури Київської Русі є:

- а) псалтир, євангелія, требник,
- б) літописи, проповіді, житія,

- в) апокрифи, паломницька література,
- г) глаголиця, кирилиця.

5. Про Галицько-Волинський літопис відомо, що:

- а) його перша частина є життєписом Лева Даниловича та його сина Юрія I;
- б) створено його як цілісну оповідь без дотримання суворої хронологічної послідовності;
- в) його писали сучасники подій – ченці Києво-Печерського монастиря;
- г) попри світський характер, він містить багато мініатюр із зображенням Ісуса Христа.

6. Про «Слово о полку Ігоревім» відомо, що:

- а) створене Володимиром Мономахом за свіжими слідами події, десь 1187 р.;
- б) присвячене боротьбі князя Ігоря Святославича за новгород-сіверський стіл;
- в) закликає князів до припинення чвар, збереження єдності Русі;
- г) створене за візантійськими книжними традиціями.

7. Хто такий Аліпій (Алімпій)?

- а) найвідоміший лікар 11 ст.,
- б) київський іконописець кінця 11 ст.,
- в) відомий літописець початку 12 ст.,
- г) перший з русичів митрополит середини 11 ст.

8. Перша мурована церква, зведена візантійськими майстрами на замовлення Володимира Великого у 989 – 996 рр. - це:

- а) церква Успіня Пресвятої Богородиці в Києві,
- б) Михайлівський собор Видубицького монастиря в Києві,
- в) Спасо-Преображенський собор в Чернігові,
- г) Церква святого Пантелеймона в Галичі.

9. Про Печерський монастир відомо, що в ньому:

- а) створена «Повість минулих літ» ченця Нестора,

- б) написане й виголошене «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона,
- в) містилась книгозбірня Ярослава Мудрого,
- г) укладена «Руська правда» - перший збір законів Київської Русі.

10. Давньоруські церковні піснеспіви – це:

- а) стихири, тропарі, кондаки;
- б) хорові партесні концерти;
- в) сказання, билини, плачі;
- г) колядки, щедрівки, гаївки.

11. Лікарський порадник «Мазі» укладено:

- а) народними цілителями - волхвами, знахарями, віщунами;
- б) ченцем Печерського монастиря, лікарем Агапієм;
- в) онукою Володимира Мономаха – Ганною;
- г) онукою Ярослава Мудрого – Янкою Всеволодівною.

12. Мистецтво фрески й мозаїки відноситься до:

- а) культового станкового живопису,
- б) культового монументального живопису,
- в) декоративно-ужиткового мистецтва,
- г) монументально-декоративного мистецтва.

13. Про Софійський собор відомо, що в ньому створено:

- а) Остромирове євангеліє 1056 – 1057 р.,
- б) Свенську ікону Богородиці зі святими Антонієм та Феодосієм Печерськими;
- в) жіночу школу 1086 р. онукою Я.Мудрого – Янкою Всеволодівною,
- г) ікону «Володимирська Богоматір».

14. Встановіть відповідність між техніками декоративно-ужиткового мистецтва та тлумаченнями:

- а) перегородчата емаль

б) скань

в) зернь

г) чернь

1. Мистецтво використання найтоншого дроту, що напаявався на металеву основу, широко використовувалось у жіночих прикрасах та окладах книг.

2. Чорна паста для протравлювання срібних виробів, що робила темне тло, на якому світилися срібні фігури, її наносили на браслети, персні, хрести, зброю.

3. Техніка, що виконувалась шляхом впаювання дрібних кульок у персні та інші прикраси.

4. Техніка, при якій на золотих пластинах витискували контури малюнка, напаявали золоті тонкі перегородки, а проміжки засипали порошком, що плавився у печі і заливав площини різнокольоровими емаліями.

15. Встановіть відповідність :

а) ікона

б) фреска

в) мозаїка

г) графіті

1. Зображення Ісуса Христа, Богоматері, святих, подій святого Письма, створення яких відбувалося за певними правилами-канонами, які не можна було змінювати.

2. Техніка прикрашення підлоги та стін, за якою на цементну основу у визначеному порядку викладають невеликі кольорові шматочки каменя або скла-смальти.

3. Картина намальована спеціальними фарбами на сирому тиньку.

4. Написи та малюнки, видряпані на стінах давніх будівель, посудинах та інших предметах, що їх знаходять під час археологічних розкопок.

Література

1. Асеев Ю. С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. – К.: Мистецтво, 1980. – 214 с.
2. Дмитриева И. А. Краткая история искусств. Книга первак. – М.: Искусство, 1996. – 534 с.
3. Дюличев В. П. Крым: история в очерках. – Симферополь: «Рубин», 2008. – 494 с.
4. Історія світової та зарубіжної культури: Підручник для вищ. закл. освіти / В. А. Гречанко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К.: Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
5. История русского и советского искусства: Учебное пособие / Под ред. Д.В. Сарабьянова. – М.: Высшая школа, 1979. – 383 с., илл.
6. Кубеев М.Н. Сто великих загадок истории. – М. : Вече, 2008. – С. 62-65.
7. Мітягін В.Ю. УСЕ. Історія України: навчально-довідковий посібник / За редакцією С.В. Кульчицького. – К.: Майстер-клас, 2007-2008. – 240 с.
8. Орлова Е. Лекции по истории русской музыки: Учеб. Пособие. – 2-е изд. – М.: Музыка, 1979. – 383 с., нот.

**Тема № 4. Українська культура литовсько-польської доби
(XIV – перша половина XVII ст.)**

План

1. Суспільно-політичні та історичні обставини розвитку культури в XIV – перша половина XVII ст.
2. Епоха Відродження та українська культура.
3. Розвиток освіти і наукових знань. Братські школи.
4. Архітектура та образотворче мистецтво.
5. Література й книгодрукування.

***Мета:** ознайомлення студентів з суспільно-політичними та історичними обставинами розвитку культури на українських землях у XIV – першій половині XVII ст., вивчення основних процесів в галузі освіти, літератури, мистецтва; осмислення ролі братств в боротьбі за національну культуру.*

***Терміни і поняття:** братства, «греко-католицька церква», гуманізм, донатор, іконостас, клейноди, ктитор, «магдебурзьке право», мініатюра, ренесанс, реформація, полемічна література, ставропігія, уніат, університет, «цехи».*

Дати, події

1385 р. – укладення Кревської унії.

1489 р. – перша згадка про українських козаків у письмових джерелах.

1556-1561 р. – створення Пересопницького євангелія.

1556 р. – заснування князем Д. Вишневецьким на о. Малій Хортиці першої Січі.

1569 р. – Люблінська унія. Утворення речі Посполитої.

1596 р. – Берестейська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви.

1632 р. – утворення Києво-Могилянського колегіуму.

1576 р. – заснування школи та друкарні в Острозі.

Зміни культурно-історичних процесів в Україні у зв'язку зі змінами державно-політичного устрою. Розвиток культури в Галицько-Волинському князівстві і входження його до складу Великого князівства Литовського. Галицько-Волинський літопис. Автономна державність України у складі Литовської федерації. Литовський статут. «Устав на волоки». Кревська унія (1385 р.). Об'єднання Литви і Польщі. Посилення польських впливів на Україну. Українська шляхта та її участь у роботі сеймів, у державному управлінні. Зміцнення держави. Оголошення Москви спадкоємницею Київської держави, а потім і спадкоємницею Візантії (так звана теорія «третього Риму»). Литва й Україна. Українська автономія. Позитивні та негативні наслідки перебування України у складі Литви. Організація самоврядування. Руське, волоське, магдебурзьке право.

Виникнення братств у Львові, Острозі, Луцьку, Києві. Цехова організація. Об'єднання музикантів, художників, ремісників, аптекарів у професійні цехи. Самоуправління цехів.

Подальший розвиток культурних традицій Київської держави. Розвиток перекладної літератури. Обмежений розвиток світської літератури. Київський псалтир як пам'ятка культури. Характеристика його мистецьких, надзвичайно майстерних мініатюр, гармонійної композиції. Навчання української молоді в європейських університетах: Краківському, Болонському, Падуанському, Сорбонні, Віттенберзькому та ін. Поширення

гуманістичних ідей Відродження. Характеристика участі українців у латиномовних культуротворчих процесах.

Українські гуманісти епохи Відродження. Юрій Дрогобич-Котермак – учений, астроном, медик, ректор Болонського університету. Видання ним у 1483 р. першої української друкованої книжки «Прогностична оцінка поточного 1483 року». Станіслав Оріховський (Роксолан) – філософ, провідник гуманізму, український «Демосфен». Характеристика його праці «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу». Перший український поет-гуманіст Павло Русин.

Заснування Острозької академії. Викладачі академії Герасим Смотрицький, Лаврентій Зизаній, Кирило Лукаріс, Клірик Острозький, Дем'ян Наливайко.

Рукописне Пересопницьке Євангеліє (1556 – 1561 рр.) – пам'ятка української книжної культури, найкращий зразок української мови того часу. Мистецьке оформлення книги. Характеристика Пересопницького Євангелія як межі, за якою залишаються середньовічні естетичні цінності, з іншого боку – це пам'ятка гуманістичних ідеалів Відродження. Характерні риси середньовічних стилів романського і готичного. Характерні риси Ренесансу: гуманістичні ідеали у світоглядній позиції – концентрація уваги на людині, переосмислення античності, модифікація християнського вчення.

В архітектурі: наявність урівноваженої композиції, розвиненого каркаса, міжповерхових членувань, система декору вікон та дверей. Характеристика пам'яток Ренесансу: ратуші, Успенської церкви, Чорної Кам'яниці, Вежі Корнякта у Львові. Оборонні зразки замкової архітектури: Луцька, Кам'янець-Подільська, Збаразька, Крем'янецька фортеці, замок Острозьких та ін.

Розвиток друкарства. Видання 1491 р. книг «Октоїх», «Часослов» (Краків, друкар Швайпольд Фіоль, шрифт – кирилиця). Видання 1574 р.

книги «Апостол». Друкар Іван Федоров здійснив видання Острозької біблії. Оцінка її як пам'ятки національної культури. Характерні риси живопису ренесансного стилю. Образи Богородиці, Святого Миколая, Юрія Змієборця. Декоративне оздоблення, різьба по дереву. Розвиток золотарської справи, книгодрукування, іконопису, ремесел з виготовлення прикрас, одягу тощо.

Музика. Українське мистецтво XIV – XVI ст. як спадщина художньої культури Київської Русі. Усна народна творчість. Думи. Історичні пісні, легенди, вірші.

Виникнення козацтва і Запорозької Січі. Продукування козаками ідеї народовладдя і свободи особистості. Реалізація цієї ідеї на практиці в унікальній козацькій державі. Запорозька Січ П. К. Сагайдачного. Роль козацтва в розвитку української культури.

Питання для самоконтролю

1. Які позитивні та негативні наслідки мало автономне перебування України в складі Литви та Польщі?
2. Який вплив мала боротьба українського народу проти іноземних поневолювачів на українську культуру XIV – XVI ст.?
3. Яке значення козацтва в утвердженні культурної самобутності українського народу?
4. У чому полягає значущість творчості письменників-полемістів XVI ст. І. Вишенського та М. Смотрицького?
5. Як позначилося виникнення друкарства на розвитку культури та освіти в Україні?
6. Які архітектурні стилі виникають в Україні в цей період під впливом західних тенденцій? У чому їх специфіка?
7. Чим зумовлений відхід від візантійських традицій українського іконопису та живопису на межі XVI – XVII ст.?

Семінарське заняття № 4

**Українське культурне піднесення
(кінець XV – перша половина XVII ст.)**

План

1. Освіта і культура України часів Литовського князівства і Речі Посполитої.
2. Роль братств у національному й культурному піднесенні України.
3. Розвиток друкарства, літератури й мистецтва.

Реферати та повідомлення:

1. Життя і творча діяльність Івана Федорова.
2. Традиції книгописання в Україні (XI – XVI ст.).
3. Унікальна друкарська пам'ятка XVI ст. – Пересопницьке Євангеліє.
4. Ренесанс в українській культурі.
5. Роль українського козацтва в розвитку української культури.
6. Вплив гуманістичних ідей Відродження на українську культуру.
7. Полемісти І. Вишенський та П. Скарга.
8. Особливості розвитку українського фольклору (думи).
9. Вплив культури Ренесансу на українську архітектуру та образотворче мистецтво.
10. Творчість українського гуманіста Станіслава Оріховського.
11. Юрій Дрогобич-Котермак – великий українець.

Методичні рекомендації

1. Освіта і культура України часів Литовського князівства і Речі Посполитої.

Розкриваючи перше питання слід зазначити, що наприкінці XV – першій половині XVII ст. в українській культурі перехрещувався вплив культури й духовності Сходу і Заходу, західноєвропейських ідей гуманізму, Відродження й Реформації. Ці впливи знайшли в Україні сприятливий ґрунт в умовах запеклої боротьби за національну державність, економічну незалежність, політичні та громадські права, традиційний церковний устрій. Вони дали плоди у вигляді відродження національної культури. У XVI ст. ментальність українців піднімається на рівень національної свідомості, осмислення себе окремим народом із власною історією, державою, культурою. Почав формуватися ренесансно-бароковий тип української культури, який у XVII ст. розцвів на українських землях і простежувався в Україні у XVIII ст. Уже в XVII ст. українці мали свою вищу школу, яка здобула визнання у всьому слов'янському світі, демонструвала зв'язок української культури із західноєвропейською, сприйняла ідеї гуманізму, реформації, просвітництва, стала віддзеркаленням демократизму українського суспільства. Український народ створив високу барокову культурно-естетичну систему, в якій почали відроджуватися джерела національної культури.

Роль православної церкви в культурно-освітньому русі та державотворчому процесі. Організація освіти: «дяківські школи», домашнє навчання, самоосвіта, навчання у вищих навчальних закладах (європейських університетах). Зачинателі гуманістичної культури в Україні: Юрій Дрогобич (Котермак) – видатний вчений-астроном, доктор медицини та філософії, перший український вчений, ректор Болонського університету; Павло Русин із Кросна, Лукаш із Нового Міста. Станіслав Оріховський (політичний мислитель), Шимон Шимонович.

Книгописання. «Київський псалтир» (1397 р.), Королівське євангеліє 1401 р., Четві-Мінеї (1489). Книжкова графіка. Короткий Київський літопис XIV – початку XVI ст. Розвиток архітектури. Оборонне будівництво – замки, вежі, укріплені садиби, монастирі. Монументальний живопис. Київський фресковий живопис. Орнаментальне мистецтво. Іконопис. Поширення іконостасів в інтер'єрі церков. Відомі ікони: «Юрій Змієборець», «Різдво богородиці», «Волинська Богоматір», «Святий Юрій» («Святий Георгій»). Культурні взаємини з народами Сходу, їх вплив на звичаї і побут народів, що населяли українські землі. Входження у народний побут годинників, горілок, вогнепальної зброї тощо. Музичне мистецтво. Нова лінійна нотація, багатоголосний спів. Церковні мелодії та народні наспіви. Реформатор церковного співу Григорій Цамблак (1364-1420 рр.) Формування нового оригінального суто українського музично-поетичного жанру – думи. Духовне життя. Насильницьке насадження латинського католицизму (Кревська 1385 р. та Городельська 1413 р. унії). Зміна віри вищими станами суспільства – знищення національної незалежності. Толерантна церковна політика Владислава III і Казимира IV (Флорентійська унія 1439 р., Віденський привілей 1447 р., відновлення метрополії у Києві 1458 р.).

2. Роль братств у національному й культурному піднесенні України.

Переходячи до другого питання слід зазначити, що в Україні кінця XVI – початку XVII ст. одним з провідних засобів у боротьбі з полонізацією та окатоличенням стає освіта. Діяльність братств – всестанових, загальнонаціональних організацій, що утворювались навколо православної церкви та боролись за збереження етнічної цілісності, сприяла національно-культурному відродженню. Вагомий внесок в розвиток освіти, книгодрукування, науки сприяв утвердженню їх як громадських організацій нового ренесансного зразка.

Культурно-національне піднесення кінця XVI – першої половини XVII ст. Роль православної релігії і церкви у створенні нової етнокультури. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576 р.) – перший навчальний заклад вищого типу серед православних народів Європи, осередок української науки, культурно-освітній центр. Український варіант гуманістичного «тримовного» ліцею. Костянтин Острозький – провідник і меценат української культури. Діяльність братських шкіл у Львові, Києві, Ярославі, Перемишлі, Кам'янці-Подільському, Немирові, Луцьку, Кременці та їх роль у розвитку культури, науки, у формуванні нової генерації освіченої української молоді. Львівська братська школа (1586 р.). Київська братська школа (1615 р.). Внесок П. Конашевича-Сагайдачного в розвиток української культури. Галшка Гулевичівна. Просвітницька й літературно-наукова діяльність Київського митрополита 1632-1647 рр. Петра Могили (1597-1647). Видатний реформатор, церковний культурний діяч, автор творів «Літургаріон», «Євангеліє учительне» (1616 р.), «Требник» (1646 р.), «Служебник» (1629, 1639 рр.), Літопис тощо). Київська колегія та кращі педагоги й культурні діячі того часу – Інокентій Гізель, Іов Борецький, Ісає Трохимович та ін. Освітня діяльність православних монастирів. Школа, друкарня та літературний гурток Києво-Печерської лаври.

Контрреформація на Україні та орден єзуїтів, боротьба проти української культури. Розповсюдження єзуїтських освітніх закладів. Освітня діяльність греко-католиків Іпатія Потія, Йосифа Рудського, Іоанна Мороховського.

3. Розвиток друкарства, літератури й мистецтва

Поширення книгодрукування в Європі та виникнення перших друкарень в Україні. Друкування книг кирилицею. Значення діяльності

перших друкарів для розвитку культури (Швайпольт Фіоль, Франциск Скорина). Друкування перших книг слов'янською мовою (Краків, 1491 р.). Іван Федоров (біля 1510-1583) – «фундатор постійного друкарства в українських землях» (І.Огієнко). Видання у Львові перших друкованих книжок «Апостол» та «Азбука» (перша українська граматика) – 1574 р. «Острозька біблія». «Часослов» - 1581 р.

Друкарні: Львівська (1591 р.) «Адельфотес» - граматика грецької і старослов'янської мови. Острозька, Струтинська, Почаївська, Житомирська, Києво-Печерської лаври (1627 р.) «Лексикон словено-росский» - переклад 8 тисяч слов'янських слів з усіх слов'янських мов на українську видатного філолога Памва Беринди. Значення друкованої книжки в Україні для розвитку гуманістичного руху. Василь Тяпинський, Григорій Ходкевич. Острозький гурток гуманістів (Дем'ян Наливайко, Купріян, Клірик Острозький, Герасим Смотрицький та ін.). Львівський гурток гуманістів (Стефан та Лаврентій Зизанії, Кирило Транквіліон (Ставровецький), Юрій Рогатинець).

Гуманістичні ідеї в літературі. Релігійно-політичне протиборство другої половини XVI ст. Художня література України. Нові літературні жанри – вірші та шкільна драма. Становлення шкільного театру: вихованці Київської колегії і Львівської братської школи. Фундатори українського театру. Вправи у віршуванні. Початок драматичної поезії. Народно-ярмарковий театр. Містерії, парси, інтермедії. Ляльковий театр – вертеп.

Розвиток образотворчого мистецтва. Місцева художня традиція, мистецькі форми Київської Русі. Український іконопис («Сыне успіння»).

Розвиток архітектури. Оборонні споруди. Завершення будівництва Білгород-Дністровської фортеці. Святогорський монастир на Волині. Замки-палаці. Комплекс споруд Львівського Успенського братства. Роль

італійських архітекторів Петра Барбона, Паоло Домінічі, Петра Італійця в архітектурі Львова.

Музична культура України. Народна творчість, церковний спів, виконавська манера, освіта. Геній народної творчості – фольклор. Зародження нового фольклорного жанру – епічна поезія: історичні пісні і думи (1506 р. – перша письмова згадка). Кобзарі. Бандуристи. тематика українських дум: про турецько-татарську неволю; про національно-визвольну війну, проти польсько-шляхетського панування; «моралізаторські» та думи на родинно-побутову тематику. Музичний стиль українських дум – речитативна мелодія, підпорядкована тексту (заспів «заплачки», цикл «уступів», на завершення «славослів'я»). «Троїсті музики». Музичні інструменти – кобза, бандура, колісна ліра, торбан, цимбали, скрипка, бубон, барабан, рубель, сопілка та ін. Жанри церковної музики – монодичний і багатоголосний спів, кондакарний спів, стихира, тропар, кондак. Строчний спів. Партесний спів. Церковні хори братських шкіл.

Завдання до самостійної роботи

1. Гуманістичні ідеї в українській культурі часів Гетьманщини.
2. Українське бароко.
3. Православна церква та її роль у формуванні української культури.
4. Монастирі як релігійно-культурні центри.
5. Культурне значення творчості Г.С. Сковороди.
6. Чим можна пояснити піднесення культурного розвитку в українських землях у XIV – XVII ст., зважаючи на несприятливі соціально-політичні умови?
7. Чи існує розбіжність між поняттями руська, російська, українська мови?
8. Чим пояснити посилення міжцерковної боротьби в Україні у XVI – XVII ст.?

9. Яку роль у культурному розвитку українських земель відіграла Острозька академія?
10. Який вплив на суспільно-культурний розвиток України мали братства? Чи просліджується в їхній діяльності вплив ідей Реформації?
11. Назвіть імена видатних архітекторів, малярів та скульпторів України кінця XVI – початку XVII століття.
12. Чому колегія в Острозі вважається осередком ренесансної культури в Україні?

Тести до теми № 4

1. «Сім вільних мистецтв» - це:

- а) граматика, риторика, діалектика, алгебра, геометрія, астрономія, музика;
- б) граматика, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія, музика;
- в) граматика, риторика, географія, арифметика, геометрія, астрономія, музика;
- г) граматика, риторика, діалектика, фізика, геометрія, астрономія, музика.

2. Український першодрукар:

- а) Швайпольт Фіоль,
- б) Юрій Дрогобич,
- в) Памво Беринда,
- г) Іван Федоров.

3. Що спільного мали міста Львів, Кам'янець, Сянок та Холм у XIV ст. :

- а) мали найбільшу площу серед українських міст,
- б) першими отримали Магдебурзьке право,
- в) в них започатковане будівництво мурованих оборонних споруд,
- г) мали найчисельніше населення.

4. Князь Костянтин Острозький уславився тим, що:

- а) заснував друкарню, школу, організував літературно-науковий гурток (1576 р.),
- б) сприяв утворенню Києво-Могилянського колегіуму внаслідок злиття Київської братської та Лаврської шкіл (1632 р.),
- в) видав Біблію - перше повне видання українською мовою (1581 р.),
- г) перебував на найвищих посадах у ВКЛ та захищав національно-релігійні інтереси населення Закарпаття.

5. Рукописна книга XVI ст. – багато оздоблений та ілюстрований переклад з болгарської мови на тогочасну українську, унікальна пам'ятка української ренесансної культури – це:

- а) «Четї - Мінеї»,
- б) «Пересопницьке євангеліє»,
- в) «Короткий Київський літопис»;
- г) «Острозька біблія».

6. Авторами «Євангелія» є:

- а) Петро, Павло, Іуда, Симон;
- б) Яків, Давид, Мойсей, Ісаак;
- в) Марк, Лука, Матфей, Іоанн;
- г) Нестор, Остромир, Мстислав, Ярослав.

7. Перший вищий навчальний заклад в Україні - це:

- а) Києво-Могилянська академія,
- б) Львівський університет,
- в) Острозька академія,
- г) Переяславський колегіум.

8. Чиє зображення вважається першою пам'яткою світського портрету:

- а) портрет Петра Могили,
- б) портрет воєводи Івана Даниловича,

в) портрет знатного міщанина Олександра Корнякта,

г) портрет польського короля Стефана Баторія?

9. Яка з пам'яток є твором перемишльського маляра Олексія Горошковича – автора перших в історії українського мистецтва ікон з підписом:

а) ікона Богородиці з пророками з церкви у Підгородцях,

б) ікона Успіня Богородиці з церкви Собору архангела Михаїла у Смільнику,

в) ікона «Христос перед Пілатом» з Успенської церкви у Львові,

г) ікона «Святий Миколай» з київської церкви Святого Миколая Набережного.

10. Одна з уцілілих на українських землях дерев'яних церков першої пол. XVI ст., видатний твір галицької школи народної архітектури - це :

а) Вірменський собор у Львові;

б) Покровська церква-фортеця в с. Сутківцях;

в) Церква Зішестя Святого Духа в Потеличі;

г) Успенська церква та вежа Корнякта у Львові.

11. Видатний реформатор, церковний і культурний діяч України першої половини XVII ст., автор творів «Анфологійон», «Євангеліє учительне», «Требник» - це:

а) Інокентій Гізель;

б) Петро Могила;

в) Іов Борецький;

г) Мелетій Смотрицький.

12. Що таке іконостас:

а) місце для півчих, відділене огорожею від решти приміщень храму;

б) перегородка з одним чи декількома рядами ікон, що відокремлює в православному храмі вівтарний простір від основної частини інтер'єру;

в) в християнських храмах столи («престоли») для здійснення таїнства;

г) східна частина храму, відокремлена вівтарною перегородкою?

13. Встановіть відповідність між назвами книг та їх видавцями:

а) Юрій Дрогобич,	1. «Октоїх», «Часословець», Краків, 1491 р.
б) Мелетій Смотрицький,	2. «Апостол», «Азбука», Львів, 1574 р.
в) Іван Федоров,	3. «Граматіка Славенськія», 1619 р.
г) Швайпольт Фіоль.	4. «Прогностична оцінка поточного», 1483 р.

14. Встановіть відповідність між назвами літературних творів та їх авторами:

а) Франциск Скорина,	1. «Послання єпископам»
б) Мелетій Смотрицький,	2. «Граматика словенська»
в) Лаврентій Зизаній,	3. «Ключ царства небесного»
г) Іван Вишенський.	4. «Біблія руська»

15. Встановіть відповідність :

- а) Гуманізм
- б) Ренесанс
- в) Реформація
- г) Абсолютизм
- д) Просвітництво

1. Ідейний і громадський рух 17 – 18 ст. проти феодалізму, де шлях до прогресу вбачався в поширенні освіти, культури, ідей добра й справедливості, заснований на вірі в людину, її розум та її високе призначення.

2. Абсолютна, необмежена форма правління, за якої верховна влада повністю належить монархові – імператору, королю, царю.

3. Широкий антифеодальний, антикатолицький рух в Європі в 14 – першій половині 17 ст. (ініційований М. Лютером), що заперечував зверхність влади

Папи Римського, права церкви на земні багатства та ін., визнавав за істину Святе Письмо, започаткував протестантизм.

4. Термін, запропонований італійським мистецтвознавцем Джорджо Вазарі на означення перехідної епохи від середньовічної культури до культури Нового часу (14 – 17 ст.), для якої характерні: світський характер, гуманістичний світогляд, відродження традицій античності.

5. Ідейний напрям культури доби Відродження, що утверджував права людини на земне щастя, боровся за визволення науки й людської особистості від обмежень схоластики.

Література

1. Грищенко Т. Б., Кондратюк А. Ю., Мельничук Т. Ф. Відродження: Навчальний посібник. – К.: НАУ, 2006. – 125 с.

2. Історія української культури / Редактор В. П. Шкварець. – Миколаїв, 1996. – 210.

3. Історія української музики. В 6 т./ АН УРСР. Ін-т мист-ва, фолькл. та етнгр. ім. М. Т. Рильського; Редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1989 - 1991. – Т.1. – 448 с.

4. Історія української та зарубіжної культури: Навч. посіб. / С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.; За ред. С. М. Клапчука. – 6-те вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.

5. Культурологія. Навчальний посібник / За ред. Т. Б. Грищенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.

6. Макаренко О. П. Музичні традиції та сучасність у фольклорі Південноукраїнського краю. – Миколаїв: МДУ, 2007. – 172 с.

7. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін. / За ред. М. М. Заковича. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 622 с.

Тема № 5. Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.

План

1. Особливості розвитку української культури другої половини XVII – XVIII ст.
2. Розвиток освіти та наукових знань в другій половині XVII – XVIII ст.
3. Барокові тенденції в розвитку літератури та книгодрукування: козацьке літописання, полемічна література.
4. Козацьке бароко як архітектурний стиль та напрям в образотворчому мистецтві.
5. Українське музичне мистецтво та театр в другій половині XVII – XVIII ст.

***Мета:** ознайомлення студентів з особливостями розвитку української культури другої половини XVII – XVIII ст.; вивчення та засвоєння барокових тенденцій в розвитку літератури, книгодрукуванні, архітектурі та образотворчому мистецтві; осмислення феномену козацького бароко та його значення у формуванні національної самосвідомості українського народу.*

***Терміни і поняття:** академія, бароко, вертеп, "глухівська школа", "збірники-кантички", іконопис, іконостас, книжкова мініатюра, козацькі літописи, "козацьке бароко", колегіум, "курйозні вірші", мандрівний театр, малярство, монументальний живопис, партесний спів, "полонізація", реалістичний живопис, рококо, "русифікація", секуляризація культури, станковий живопис, стильова система, часослов, шкільна драма.*

Дати, події

1648 – 1657 рр. – національно-визвольна війна. **Б. Хмельницького** обрано гетьманом Війська Запорозького.

1648-1649 рр. – переможні битви, внаслідок яких більшість українських земель була звільнена від польської влади сприяли утвердженню Української козацької держави – Війська Запорозького (**Гетьманицини**).

1657-1687 рр. – Руїна.

1687 р. – підпорядкування Української православної церкви Московському патріархату.

1668–1669 рр. – побудова в Ніжині Миколаївської церкви – першої церковної споруди у стилі козацького бароко.

1687-1709 рр. – гетьманування Івана Мазепи.

1707 р. – відкриття в Лубнах першої в Україні польової аптеки.

1709 р. – Полтавська битва.

1700 р. – відкриття в Чернігові Малоросійського колегіуму.

26 вересня 1701 р. – отримання Києво-Могилянською колегією статусу академії

1722-1794 рр. – роки життя Григорія Сковороди – видатного українського філософа, гуманіста, просвітителя, письменника, педагога та музиканта.

1727 р. – відкриття Харківського колегіуму.

1764 р. – ліквідація гетьманської влади.

1775 р. – знищення Запорозької Січі.

1787 р. – відкриття в Єлисаветграді першої медичної школи.

1798 р. – заснування в Харкові першого українського постійного театру.

Утвердження української козацької держави Гетьманщини внаслідок національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Вихід на історичну арену козацтва – незалежної політичної сили. Формування нової національної аристократії-інтелігенції. Загальнонаціональне культурне піднесення. "Козацьке" бароко як духовне світосприйняття. Доба Руїни. Занепад державності. Гетьманування Івана Мазепи. Меценатська діяльність гетьмана. Посилення імперського тиску на імперську культуру. Зміни в соціальній структурі українського суспільства: закріпачення селянства, розшарування козацької старшини, її русифікація. Відтік інтелектуальних та культурних сил з України.

Поняття бароко як художньої системи постренесансної епохи. Зародження українського "козацького" бароко. Використання традицій народного мистецтва. Широка демократизація сюжетів.

Загальний підйом національного інтелекту. Всеохопленість системи національної початкової освіти. Розвинута мережа братських, церковних, монастирських, січових шкіл. Колегіуми – середні навчальні заклади, що здійснювали підготовку служителів релігійного культу, службовців державних установ, учителів початкових класів. Відкриття в Чернігові в 1700 р. Малоросійського колегіуму. Заснування в 1727 р. Харківського колегіуму. Заснування в 1632 р. Києво-Могилянської школи. Діяльність Петра Могили. Надання в 1701 р. Києво-Могилянській колегії статусу академії. Існування у Галичині та на Правобережжі єзуїтських колегій. Поширення медичних знань. Відкриття в Лубнах у 1707 р. першої в Україні польової аптеки, а 1787 р. в Єлисаветграді – першої медичної школи, де лікування у госпіталі поєднували з вивченням медицини.

Розквіт барокового стилю в літературі. Збереження зв'язку літератури з релігійним світоглядом. Виокремлення світських та естетичних функцій

літератури. Вироблення нових форм та способів художньо-словесного зображення. Зосередження головної уваги на людині як головній цінності світу. Розквіт жанру історично-мемуарної прози. "Густинський літопис". Поява трьох фундаментальних козацьких літописів – "Літопис Самовидця", Г. Грабянки та С. Величка. Вихід в Києві в 1674 р. першого систематизованого підручника з української історії "Синопис, або стислий опис від різних літописців про початок слов'яно-руського народу". Діяльність Г. Сковороди – видатного українського філософа, мислителя, гуманіста, просвітителя, письменника, лінгвіста, педагога.

Зосередження розвитку барокової культури в архітектурі Лівобережжя. Співіснування та переплетіння в архітектурі різних стилів з виразним домінуванням бароко. Поява величних пишних архітектурних ансамблів. Козацтво – головний носій нового художнього смаку і замовник мистецьких творів. Втілення в козацьких соборах ірраціонального образу світу. Формування "мазепинського бароко" – нового типу церкви, архітектура якої виражає ідею української державності. Формування нових художніх шкіл живопису. Перехід від середньовічних канонів до реалістичних форм із виразними демократичними елементами. Утвердження реалістичності і життєрадісності. Світські мотиви та вплив народного світогляду на український іконопис. Використання народних мотивів та образів. Народне малярство. Втілення ідеалів вільної людини. Ктиторський портрет. Виникнення портретного живопису. Світський портретний живопис.

Розвиток музичного фольклору. Відкриття музичної школи в Глухові. Виникнення професійних цехів музикантів. Культова музика. Партесний концерт. Ляльковий театр-вертеп. Створення кріпацького театру. Виникнення першого постійного театру в Харкові.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть найважливіші чинники, які впливали на розвиток культури України в другій половині XVII – XVIII ст.
2. Які причини посилення кризових явищ в культурі України в кінці XVIII ст.?
3. Охарактеризуйте рівень освіти та розвиток наукових знань на землях України в другій половині XVII ст.?
4. З чим пов'язане різке погіршення ситуації в українській освіті протягом XVIII ст.?
5. Охарактеризуйте роль П. Могили у формуванні українського національного культурного середовища.
6. В чому полягає феномен Г. Сковороди? Чому саме він займає особливе місце в історії як української, так і світової філософії?
7. Охарактеризуйте розвиток козацького літописання в зазначений період.
8. Поясніть головні особливості нової літературної традиції, що сформувалась в другій половині XVII – XVIII ст.
9. Розкрийте процес становлення світського портретного живопису.
10. Назвіть основну тематику українського театрального мистецтва другої половини XVII – XVIII ст.
11. Дайте характеристику професійного музичного мистецтва в зазначений період.

Семінарське заняття № 5

Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.

План

1. Розвиток освіти у другій половині XVII – XVIII ст.
2. Література другої половини XVII – XVIII ст.
3. Козацьке бароко як цілісна художня система. Архітектура та образотворче мистецтво.
4. Театр наприкінці XVII – XVIII ст.
5. Музична культура в другій половині XVII – XVIII ст.

Реферати та повідомлення:

1. Просвітницька, літературна та музична діяльність Г. Сковороди.
2. П. Гулак-Артемівський, С. Гулак-Артемівський, М. Гулак – видатні постаті в українській культурі.
3. Художній дизайн епохи бароко.
4. Відтворення в усній народній творчості (думах) героїки визвольної війни українського народу 1648-1654 рр.
5. Растреллі в Україні: Андріївська церква, Маріїнський палац, Козелецький собор.
6. Розвиток паркової архітектури в Україні: Царський парк у Києві, уманська "Софіївка", "Олександрія" в Білій Церкві, Воронцовський парк в Алушті.

Методичні рекомендації

1. Розвиток освіти у другій половині XVII – XVIII ст.

Розкриваючи перше питання слід зазначити, що освіта в даний період досягла високого рівня. Зокрема завдяки широкій мережі шкіл, писемність

охопила всі верстви населення. У другій пол. XVII – середині XVIII ст. великий вплив на розвиток освіти й науки в Україні мав Києво-Могилянській колегіум, який у 1701 р. указом Петра I був перетворений у Києво-Могилянську академію. Цей навчальний заклад став важливим осередком культури, вплив якого поширювався на Росію та інші країни Європи. Академія була не спеціальним духовним закладом для підготовки церковних кадрів, а школою, що не поступалася перед вищими навчальними закладами Західної Європи. Навчання у ній мало переважно загальноосвітній характер: тут викладали математику, медицину, астрономію, вивчали архітектуру, живопис. Вступ до академії був відкритим для представників усіх верств тогочасного суспільства. Студентів виховували в дусі патріотизму, відданості українському народові.

Охарактеризувати процес заснування колегіумів в Чернігові, Харкові, Переяславі. У 1786 р. прийнято "Статут народних училищ", згідно з яким у повітових містах України відкривали малі народні училища з дворічним терміном навчання, а з 1788 р. у губернських центрах – головні народні училища, в яких навчалися п'ять років. Такі училища вперше були відкриті в Києві, Чернігові, Харкові, Катеринославі. Навчали в школах та училищах російською мовою. Крім того, існували василіанські школи, де навчалися діти дрібної шляхти, заможних міщан і духівництва. Василіанські школи уніатський орден василіан створив у Львові, Тереховлі, Овручі, Умані та інших містах. В окремих школах існували дяківки, а при церквах – школи грамоти, де дітей навчали мандрівні дяки.

2. Література другої половини XVII – XVIII ст.

Переходячи до другого питання необхідно зазначити, що літературна спадщина другої половини XVII – XVIII ст. надзвичайно різноманітна. Глибокий слід в українській літературі залишили твори представників полемічної літератури Г. Смотрицького, С. Зизанія, Х. Філарета,

Острозького Клірика, М. Смотрицького, З. Копистенського, анонімна "Пересторога", в якій дано гідну відповідь на звинувачення католицьких та уніатських авторів, обґрунтовано право українського народу на власне релігійне і культурне національне життя. Активно розвивається мемуарна та історична проза, що висвітлює події недавнього минулого. Виникають козацькі літописи – своєрідні історико-літературні твори, в яких поряд з історичними даними містяться різноманітні фольклорні матеріали, народні оповідання, перекази, легенди тощо.

Із середини XVIII ст. прискорився перехід до нової української літератури, в якій міцніли елементи класицизму, сентименталізму, просвітительського реалізму. В літературу все активніше проникала розмовна українська мова. Вона в кін. XVIII ст. здобула перемогу над старою українською літературною мовою. Підтвердженням і живим втіленням цього є мова поеми І.Котляревського "Енеїда".

Тоді в українській мові почали формуватися нові функціональні стилі, дуже вплинула на літературну мову усна народна творчість. Проте в умовах соціального і національного гноблення, що його зазнавав український народ, українська мова піддавалася різного роду обмеженням, її витісняли із важливих сфер суспільного життя.

3. Козацьке бароко як цілісна художня система. Архітектура та образотворче мистецтво.

Переходячи до третього питання, слід вказати, що у другій половині XVII ст. в Україні поширюється стиль бароко, що став цілісною художньою системою, під впливом якої розвивалися всі види і жанри мистецтва.

У його рамках розвивались ідейно-стильові тенденції: офіційне аристократичне бароко "високе", "середнє" та "низове". Останнє тісно

пов'язане із фольклором. Мистецтво бароко відзначається динамізмом, схильністю до алегоричного відображення дійсності, пишністю та театралізацією, що підсилювало емоційний вплив на глядача. Форма набуває самостійного значення.

У кам'яному культовому будівництві виокремлюються два напрямки. Самобутній прийом композиції храму – тридільна триверха (рідко одноверха) споруда та хрестовидні п'яти-, семи-, дев'ятидільні споруди з 5, 7, 9 банями. Це Троїцька церква в Густині (1671 р.), Покровський собор у Харкові (1689 р.), Іллінська церква в Києві (1692 р.), Всехсвятська надбрамна в Києво-Печерській лаврі (1696–1698 рр.), Вознесенський собор у Переяславі (1700 р.), Георгіївська церква Видубицького монастиря в Києві (1696–1701 рр.), Воскресенська – у Сумах (1703 р.), Катерининська – у Чернігові (1710 р.) та ін. Другий напрямок – поєднання трансформованого давньоруського храму з класичною композицією фасадів: собор Троїцького Іллінського монастиря в Чернігові (1679 р.), собор Мгарського монастиря поблизу Лубен (кінець 1689–1709 рр.) та ін.

Дивовижне розмаїття архітектурних форм “українського” бароко зумовило їх багатоджерельність. Тут творчо поєдналися європейські досягнення з традиціями народної дерев'яної архітектури.

Живопис також увібрав найкращі досягнення бароко – багатий декор, позолоту, складну композицію, поєднавши їх із традиціями народної творчості. Поряд з існуючими культурними центрами – Львовом, Києвом – сформувалися нові художні школи в Чернігові, Новгород-Сіверському, Жовкві. До храмових розписів входять пейзаж, портрет, жанрова картина. Визначними майстрами живопису були І. Бродлакович, Й. Кондзелевич та І. Руткович. Доба бароко залишила велику кількість пам'яток різьбярства, дерев'яної скульптури, дивовижних багатоповерхових іконостасів, що прикрашались особливо пишно.

4. Театр наприкінці XVII – XVIII ст.

Характеризуючи розвиток театрального мистецтва в зазначений період необхідно відмітити, що особливої популярності театральні дійства набули в Києво-Могилянській академії, де, власне кажучи, формується театр з акторами, сценою, костюмами. З'являються драматичні твори, написані спеціально для театру, – "Володимир" Ф. Прокоповича та "Комічне дійство" М. Довгалецького. З часом театральні вистави вийшли поза шкільні стіни. Цьому сприяли студенти, які, заробляючи на хліб і навчання та мандруючи по містах і селах, показували спектаклі, самі готували інтермедії, розучували канти й пісні, виготовляли все необхідне для вертепу. Вихідці з Академії поширювали театральну справу не лише в Україні, а й за її межами. Саме українці стали засновниками театрів у Москві (С. Полоцький), Санкт-Петербурзі (Ф. Прокопович), Тобольську (Ф. Лещинський), Могильові (Г. Кониський), Сербії (М. Козачинський).

5. Музична культура в другій половині XVII – XVIII ст.

Розкриваючи п'яте питання слід зазначити, що XVII ст. – період справжнього розквіту музичного мистецтва в Україні. Особливого розвитку набули жанри народної пісні та думи, які прославляли героїв боротьби з татарською та турецькою агресією: Байду, Самійла Кішку та ін. Багато історичних пісень і народних дум присвячено Наливайкові, Судимі, Павлюкові, Острянину.

Як правило, пісні супроводжувалися грою на різних музичних інструментах: цимбалах, волинці, бандурі, кобзі, лірі, сопілці тощо. Тематику пісень були взаємини людини з природою, праця на землі, особисті стосунки між людьми. Оспівувалася працьовитість, героїзм, любов до рідної землі. Виконавцями історичних пісень та дум були мандрівні музиканти – кобзарі, бандуристи, лірники. Вони мандрували містами й селами України, часто

супроводжували козаків у небезпечних походах. Нерідко кобзарями ставали незрячі люди, які йшли в науку до старших кобзарів.

Поряд з традиційною народною музикою розвивалася й поширювалася музична культура, що виникла та культивувалася в братських школах. У Києво-Могилянській колегії студенти здобували систематичну музичну освіту – їх навчали партесного співу (співу за партіями для декількох голосів). Багато ченців з України – співаків і співачок – виїжджало до Москви (з 1654 р. приходили навіть вимоги надіслати київських співаків); тому в чоловічих і жіночих московських монастирях служба велася з популярним "київським співом". Найкращими вважалися співаки Братського монастиря та Києво-Могилянської колегії. Багато випускників колегії стали відомими співаками, потрапили до дворів європейських вельмож, де зробили гарну кар'єру.

Розвиток інструментальної музики спричинив появу в містах музичних цехів на зразок ремісничих. Такі цехи виникли в Києві, Львові, Кам'янці-Подільському, волинських містах. Цехові музиканти грали на весіллях, народних гуляннях, похоронах. До їхнього репертуару входило багато народних пісень і танців.

Завдання для самостійної роботи

1. Наведіть приклади впливу української культури XVII – XVIII ст. на інші слов'янські культури.
2. Назвіть витоки та основні засади Просвітництва.
3. Охарактеризуйте українську освіту й педагогіку епохи Просвітництва.
4. Назвіть характерні риси українського бароко в архітектурі та живопису.
5. Меценатська й культурницька діяльність І. Мазепи.
6. Філософські погляди Г. Сковороди.
7. Культурно-просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії.

8. Поясніть, чому в українській культурі другої половини XVIII ст. західноєвропейський вплив замінюється російським, що переходить у тиск.

Тести до теми № 5

1. В якому українському місті спеціальним імператорським наказом створена співоча школа:

- а) Київ;
- б) Чигирин;
- в) Глухів;
- г) Запоріжжя.

2. Однією з перших церковних споруд, побудованих у стилі козацького бароко, вважається:

- а) Троїцька церква;
- б) Михайлівський собор;
- в) Миколаївська церква;
- г) Братська церква Києво-Могилянської академії.

3. Найбільшого розквіту українське бароко набуло за часів гетьманування:

- а) Б. Хмельницького;
- б) І. Мазепи;
- в) К. Розумовського;
- г) І. Скоропадського.

4. Першою спорудою у Львові, побудованою у стилі бароко є:

- а) Церква Святого Юра;
- б) Костьол Петра і Павла ордена єзуїтів;
- в) Костьол Казимира;
- г) Костьол Антонія.

5. Ктиторський портрет – це:

- а) зображення історичних осіб, які жертвували на будівництво храмів, уславилися благодійними справами, князів та царів;
- б) ідеалізований парадний портрет;
- в) різновид світського портретного живопису;
- г) різновид народного малярства.

6. В якому жанрі працював виходець з України І. Мартос:

- а) монументально-декоративна скульптура;
- б) світський портретний живопис;
- в) народне малярство;
- г) архітектура.

7. Середні навчальні заклади, що здійснювали підготовку служителів релігійного культу, службовців державних установ, учителів початкових класів це:

- а) семінарії;
- б) колегіуми;
- в) січові школи;
- г) народні училища.

8. Автором збірки віршованих творів "Сад божественних пісень" є:

- а) Г. Сковорода;
- б) І. Котляревський;
- в) І. Гізель;
- г) І. Галятовський.

9. Створення першого постійного театру в Харкові відбулось у:

- а) 1799;
- б) 1798;
- в) 1787;

г) 1777.

10. Хто з українських філософів є автором концепції "просвіченого абсолютизму"?

а) І. Гізель;

б) Ф. Прокопович;

в) С. Полоцький;

г) Г. Сковорода.

11. В якому році видана "Граматика музична", автором якої є М. Дилецький?

а) 1653;

б) 1654;

в) 1685;

г) 1670.

12. Автором опери "Демофонт" є:

а) М. Березовський;

б) М. Дилецький;

в) А. Ведель;

г) М. Полторацький.

13. Які українські міста першими будувались згідно єдиного архітектурного плану?

а) Миколаїв, Херсон, Одеса;

б) Харків, Запоріжжя;

в) Чернігів, Суми;

г) Львів, Луцьк.

14. За проектом якого іноземного архітектора побудова Андріївська церква?

а) Й. Шедель;

- б) Б. Растреллі;
- в) Д. Вінт;
- г) Дж. Бріано.

15. Хто є автором чотиритомної "Книги житій святих" – найпопулярнішого твору друкованої літератури XVIII ст.

- а) Л. Баранович;
- б) І. Галятовський;
- в) Д. Туптало;
- г) П. Кохановський.

Література

1. Багалій Д. І. Український мандрівний філософ Г. Сковорода. – К., 1992. – 296 с.
2. Історія української архітектури / ред. В. І. Тимофієнко. – К., 2003. – 203с.
3. Історія української культури: зб. матеріалів і документів/ упоряд. Б. І. Білик та ін. – К.: Либідь, 2000. – 520 с.
4. Крвавич Д. П. Українське мистецтво : навч. посіб. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів, 2005. – 256 с.
5. Макаров А. Світло українського бароко. – К.: Знання, 1994. – 288 с.
6. Овсійчук В.А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок. – К., 1991. – 275 с.
7. Чижевський Д. І. Українське літературне бароко. – К., 2003. – 368 с.
8. Шейко В. М. Історія української культури : навч. посіб. / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. – К., 2010. – 264 с.
9. Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики. – К., 1980. – 197 с.

ЗАЛІКОВИЙ МОДУЛЬ 2

Особливості культурного розвитку України в XIX – XXI століттях

Тема № 6. Культура України в XIX ст.

План

1. Поняття "Українське національно-культурне Відродження", його мета та етапи розвитку.
2. Українська культура в кінці XVIII – першій половині XIX ст.
3. Культурне життя у другій половині XIX – на початку XX ст.

***Мета:** ознайомлення студентів з етапами розвитку українського національно-культурного відродження, вивчення основних процесів в галузі освіти й науки, літератури та мистецтва в кінці XVIII – на початку XX ст., осмислення ролі інтелігенції як яскравого виразника національної самосвідомості.*

***Терміни і поняття:** балада, вертеп, еkleктика, етнографія, інтермедія, кант, класицизм, "комедіо-опера", мелодрама, модерн, москвофіли, народознавці, "національне відродження", оперета, партесний спів, реалізм, романс, романтизм, секуляризація, симфонія, театр корифеїв, українофіли, хлопомани.*

Дати, події

***1798 р.** – вихід друком "Енеїди" Івана Котляревського.*

***1805 р.** – відкриття університету в Харкові.*

***1816 р.** – створення освітнього товариства галицьких греко-католицьких священників;*

Грудень 1825 – січень 1826 р. – повстання Чернігівського полку.

1830-1831 р. – Польське повстання.

1833-1837 р. – діяльність "Руської трійці".

1834 р. – відкриття університету в Києві.

1846 – 1847 р. – діяльність Кирило-Мефодіївського товариства.

1863 р. – Валуєвський циркуляр.

1865 р. – відкриття Новоросійського університету.

1868 р. – утворення у Львові товариства "Просвіта".

*1873 р. – створення у Києві Літературного товариства
ім. Т. Шевченка.*

(від 1892 р. – Наукового товариства ім. Т. Шевченка).

1876 р. – Ємський указ.

1891 р. – утворено Братство тарасівців.

Березень 1917 р. – утворення Української центральної Ради.

Українське національно-культурне відродження (кінець XVIII – початок XX ст.). Ліквідація української державності. Розділення етнічної та історичної території України між територіями Російської та Австрійської імперіями. Створення "Руської трійці". Альманах "Русалка Дністрова". Українське національно-культурне відродження на західноукраїнських землях.

Валуєвський циркуляр 1863 р. Ємський указ 1876 р. Діяльність Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. Наростання кризових явищ.

Академічний етап (кінець XVIII – 40-і роки XIX ст.). Поява нової української національної інтелігенції. Видання "Енеїди" 1798 р. І. Котляревського. "Історія русів". Рух за вивчення історії козацької України.

Збирання історичних матеріалів. "Історія Малої Росії" Д. Бантиша-Каменського. Видання Ф. Туманським "Літопису" Г. Граб'янки". "Опис весільних українських простонародних обрядів" Г. Калиновського 1777 р. Українська фольклористика. М. Цертелєв. "Опыт собрания старинных малороссийских песней". Діяльність М. Максимовича. "Малоросійські пісні". "Українські народні пісні". "Збірник українських пісень". Заснування університетів в Харкові (1805 р.), Києві (1834 р.). Становлення української літературної мови. Закладання основ національної самосвідомості. Обґрунтування ідеї самобутності історії України.

Культурницький етап (40-і роки XIX ст. – кінець XIX ст.). Творчість Т. Шевченка – основоположника критичного реалізму в українській літературі. Утворення першої таємної української політичної організації – Кирило-Мефодіївського братства. Подальший розвиток української національної культури, закладення організаційних основ українського національно-культурного руху у вигляді наукових, просвітницьких чи літературних об'єднань інтелігенції, формулювання програм національного розвитку. Просвітницький рух. Діяльність журналу "Основа". В. Білозерський, П. Куліш, М. Костомаров, М. Максимович. Г. Квітка-Основ'яненко.

Відкриття Новоросійського університету в Одесі (1865 р.). Формування молодшої генерації українських інтелектуалів – студентів Київського університету Св. Володимира. В. Антонович, П. Житецький, П. Чубинський, Т. Рильський. Створення першої громадсько-просвітницької організації "Київська Громада". Створення "Громад" в Полтаві, Харкові, Чернігові, Одесі. Відкриття недільних шкіл з українською мовою навчання. Опублікування П. Чубинським вірша "Ще не вмерла Україна" з нотами композитора М. Вербицького. Формування національної свідомості.

Політичний етап (кінець XIX ст. – початок XX ст.). Утворення політичних партій, об'єднань, організацій, метою яких стало здобуття політичної автономії чи незалежності. Розширення соціальної бази і географії національного руху. Українська національна ідея. І. Франко, М. Грушевський, Ю. Бачинський, М. Міхно. Плідний розвиток науки, літератури, драматургії, театру, преси та публіцистики. Відображення в культурі вікових прагнень українського народу до свободи та національної незалежності.

Питання для самоконтролю

1. З виходом якого літературного твору пов'язують початок українського відродження?
2. Назвіть причини активізації вивчення історії козацької України в кінці XVIII – на початку XIX ст.?
3. Охарактеризуйте діяльність Кирило-Мефодіївського братства та назвіть причини його поразки.
4. Оцініть внесок М. Максимовича у розвиток української культури.
5. Назвіть прізвища та особистий внесок видатних українських вчених у галузі медицини.
6. Назвіть та охарактеризуйте основні періоди розвитку української історичної науки протягом XIX ст.
7. Які основні риси розвитку українського образотворчого мистецтва зазначеного періоду? Назвіть основних представників.
8. Назвіть причини переходу в архітектурі з позицій класицизму до еkleктики в другій половині XIX ст.?
9. З яким видом мистецтва пов'язане ім'я Михайла Старицького?
10. Коли та в якому місті створено першу в Україні консерваторію?

Семінарське заняття № 6
Культура України в ХІХ ст.

План

1. Поняття "Українське національно-культурне Відродження", його мета та етапи розвитку.
2. Українська культура в кінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст.
3. Культурне життя у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Реферати та повідомлення:

1. Історія появи українського національного гімну.
2. Діяльність суспільно-громадської організації «Просвіта» по відродженню української культури на західноукраїнських землях в ХІХ ст.
3. Культурно-просвітницька діяльність «Руської трійці».
4. Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка і національно-культурне відродження на західноукраїнських землях.
5. Діяльність «українських громад» в галузі поширення освіти та відродження національної культури.
6. Микола Максимович – видатний фольклорист, етнограф, історик України.
7. Маркіян Шашкевич: діяльність, місце, роль в національно-культурному відродженні Галичини ХІХ ст.
8. П. Куліш – видатний український письменник, історик, етнограф.
9. Т. Г. Шевченко – художник і графік.
10. Музичне життя на західноукраїнських землях в ХІХ ст. – на початку ХХ ст.

Методичні рекомендації

1. Поняття "Українське національно-культурне Відродження", його мета та етапи розвитку.

Розглядаючи перше питання необхідно розкрити сутність поняття "українське національно-культурне відродження", вказати на те, що наприкінці XVIII ст. етноісторичну територію України розділено між Російською та Австрійською імперіями. Колонізаційна політика цих імперій, соціально-економічне становище та культурний занепад стимулювали значне поширення в масах національної свідомості, активізацію українського національного руху. Національному відродженню сприяло і поширення романтизму. Провідну роль в обґрунтуванні та впровадженні передових ідей відіграла інтелігенція. Процес українського національно-культурного Відродження поділяється на три етапи: академічний, культурницький (або українофільський) та політичний.

Охарактеризувати національне відродження як поняття, вказати, що воно базувалось на попередніх здобутках українського народу, зокрема, традиціях національної державності, матеріальній та духовній культурі. Пояснити чому процес національно-культурного відродження започатковується на східноукраїнських землях. Назвати основні чинники українського відродження. Розкрити сутність романтичного світобачення.

2. Українська культура в кінці XVIII – першій половині XIX ст.

Переходячи до другого питання, необхідно відзначити, що у XIX ст. культурні процеси в Україні відбувалися в умовах розповсюдження нових ідей і зростання на їх основі національної свідомості. На початку століття центром українського національного відродження стає Харків. Університети виступали осередками української секулярної культури і науки. Визначальною рисою формування нової української культури став

етнографізм. Нова літературна мова – здобуток української культури початку XIX ст.

Дати характеристику етнографічній діяльності Г. Калиновського, Я. Маркевича, М. Цертелева, М. Максимовича, І. Срезневського, О. Боденського, ін. Охарактеризувати дослідження української історії (Д. Бантиш-Каменський, М. Маркевич, В. Антонович, М. Драгоманов, ін.). Показати вплив національно-культурного відродження на освітню сферу. Назвати провідні тенденції та яскравих представників нової української літератури і мистецтва (музика, театр, живопис, архітектура). Пояснити значення Кирило-Мефодіївського братства для культурного і національного розвитку. Визначити внесок Т. Шевченка у національну та світову культуру.

3. Культурне життя у другій половині XIX – на початку XX століття

Переходячи до третього питання, слід зазначити, що у другій половині XIX – на початку XX ст. тривав прогресивний розвиток української культури, хоч це й відбувалося в умовах систематичних утисків й заборон. Тому культура не могла розвиватися за властивими їй іманентними еволюційними законами. Діячам культури доводилося долати не лише внутрішні суперечності та перешкоди, а й великий політичний тиск з боку державних культур: російської, німецької, польської. Це пригнічувало творчий потенціал народу, виснажувало духовні сили нації. Головним здобутком є утвердження етнокультурної відокремленості українського народу, що створило ґрунт для становлення державності в наступний історичний період.

Довести, що лібералізація суспільно-політичного життя Російської імперії в 60 – 70-х роках спонукала до створення національних шкіл в Україні. Охарактеризувати стан освіти в західноукраїнських землях та

дискусію про походження українців та їх мови (Т. Шевченко, М. Костомаров, А. Метлинський, П. Куліш, І. Франко). Становлення преси та видавничої справи як засіб поширення української мови; діяльність "неоромантиків" – Л. Українки, В. Винниченко, М. Коцюбинського. Розкрити значення народознавства у боротьбі за етнокультурну самоідентифікацію українського народу. Український театр корифеїв. Охарактеризувати процес формування української національної школи пейзажного живопису, художній течій початку ХХ ст. (експресіонізму, абстракціонізму, сюрреалізму); еkleктики (провідного напрямку архітектури 70-х рр. ХІХ ст.), модерну та неокласицизму (в архітектурі поч. ХХ ст.).

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте зв'язок між поширенням ідей романтизму і становленням українознавства?
2. Чи вбачаєте ви принципову розбіжність між поняттями "українець" і "малорос"?
3. Поясніть, чому культурно-національне відродження зароджується у середовищі українського дворянства?
4. Чим пояснити посилення русифікаторської політики царизму в другій половині ХІХ ст.?
5. Які відмінності та схожі риси у розвитку української культури існували в означений час у Наддніпрянській Україні та в західноукраїнських землях?
6. У чому полягає історичне значення діяльності українських громад і "Просвіт"?

Тести до теми № 6

1. В якому місті створена перша в українській історії національно-культурна організація "Руська трійця"?

- а) Київ;
- б) Львів;
- в) Луцьк;
- г) Харків.

2. Який регіон умовно називають "П'ємонтом українського національного і культурного відродження"?

- а) Слобожанщина;
- б) Галичина;
- в) Волинь;
- г) Таврія.

3. В якому році міністр внутрішніх справ Росії П. Валуськ видав таємний циркуляр про заборону українських наукових, релігійних і педагогічних публікацій?

- а) 1861;
- б) 1863;
- в) 1875;
- г) 1876.

4. В якому році Олександр II підписав Ємський указ?

- а) 1848;
- б) 1863;
- в) 1876;
- г) 1881.

5. Хто є автором поеми "Енеїда" (1798 р.)?

- а) М. Туманський;

- б) Г. Сковорода;
- в) І. Котляревський;
- г) Г. Квітка-Основ'яненко.

6. Ким започаткована українська етнографія видання "Опису весільних українських простонародних обрядів" (1777 р.):

- а) Г. Калиновським;
- б) Я. Марковичем;
- в) М. Цертелєвим;
- г) М. Максимовичем.

7. В якому році в Києві засновано університет Святого Володимира?

- а) 1805;
- б) 1834;
- в) 1865;
- г) 1870.

8. Хто з українських прозаїків використовував літературний псевдонім Марко Вовчок?:

- а) Л. Глібов;
- б) І. Котляревський;
- в) Марія Віленська;
- г) С. Руданський.

9. З яким літературним угрупованням пов'язане поширення ідей модернізму в Західній Україні?

- а) "Молода Муза";
- б) "Українська хата";
- в) "Празька школа";
- г) "Плуг".

10. Хто є автором твору "Сад Гетсиманський"?

- а) Є. Маланюк;
- б) І. Багряний;
- в) С. Гординський;
- г) Б. Лепкий.

11. Кому належить драма "Украдене щастя"?

- а) І. Франко;
- б) Т. Шевченко;
- в) Л. Українці;
- г) О. Кобилянській;

12. Передові українські кола вважали його "консулом України в Європі", центром політичної еміграції ХІХ ст.:

- а) І. Франко;
- б) М. Грушевський;
- в) М. Драгоманов;
- г) М. Павлик;
- д) П. Куліш.

13. Період розвитку нової української літератури у 40–60-х рр. ХІХ ст. характеризується:

- а) могутнім впливом ідей просвітництва і романтизму;
- б) творчістю Т. Шевченка;
- в) прагненням до збереження національної культурної ідентичності й орієнтацією на художній універсалізм західноєвропейського літературного процесу.

14. Журнал "Основа" (1861-1862 рр.), який був головним органом українського культурного національного руху виходив у:

- а) Києві;
- б) Львові;

- в) Чернігові;
- г) Петербурзі;

15. Коли почалася діяльність першого українського професійного театру (театру корифеїв):

- а) 1875;
- б) 1900;
- в) 1882;
- г) 1886.

Література

1. Гнідан О. Д. Історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. : у 2 кн. – К.: Либідь, 2006. – Кн. 2. – 624 с.
2. Грицак Я. Нариси історії України ХІХ–ХХ ст. Творення модерної нації. – К., 1996. – 360 с.
3. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – 240 с.
4. Жулинський М. Г. Історія української літератури ХІХ ст. : підруч. : у 2 кн. – К.: Либідь, 2006. – Кн. 2. – 411 с.
5. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К: Либідь, 1993. – 386 с.
6. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 2004. – 60 с.
7. Історія української архітектури / ред. В. І. Тимофієнко. – К., 2003. – 438 с.
8. Історія української культури : зб. матеріалів і документів / упоряд. Б. І. Білик та ін. – К.: Либідь, 2000. – 459 с.
9. Крвавич Д.П. Українське мистецтво : навч. посіб. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів: Світ, 2005. – 256 с.

10. Лобановський Б.Б. Українське мистецтво другої половини ХІХ ст. – поч. ХХ ст. / Б. Б. Лобановський, П. І. Говдя. – К.: Знання, 1989. – 427 с.
11. Лук М. І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / М. І. Лук, В. С. Лісовий. – К.: Просвіта, 1993. – 377 с.
12. Митці України : енциклопедичний довідник / під ред. А. В. Кудрицького. – К.: Просвіта, 1992. – 587 с.
13. Огородник І. В. Українська філософія в іменах / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. – К.: Либідь, 1997. – 328 с.
14. Попович М. В. Національна культура і культура нації. – К., 1991. – 64 с.
15. Щербаківський В. Українське мистецтво. – К.: Либідь, 1996. – 256 с.
16. Білецький П. О. Апостол України: життя і творчість Тараса Шевченка. – К.: Наукова думка, 1998. – 376 с.

Тема № 7. Культура України в ХХ ст.

План

1. Українська культура періоду національно-визвольної боротьби (1917 – 1920 рр.).
2. Український культурний ренесанс 20-х років.
3. Культура в умовах утвердження тоталітаризму 30-х років.
4. Культура в роки воєнних випробувань (1941-1945 рр.).
5. Українська культура повоєнних десятиліть (1946-1960-ті рр.).
6. Українська культура в роки кризи авторитарного режиму (1960-ті – 1980-ті рр.).

***Мета:** ознайомлення студентів з етапами розвитку української культури новітнього періоду, вивчення основних процесів в галузі освіти, літератури, мистецтва; осмислення позитивних та негативних явищ, втрат та здобутків ХХ ст., аналіз діяльності мистецьких персоналій на шляху до здобуття незалежності України.*

***Терміни і поняття:** авангард, ВАПЛІТЕ, "відлига", волобуєвицина, державна мова, дисиденти, "залишковий принцип", елітарна культура, "катакомбна церква", коренізація, космополітизм, культармієць, "лисенківщина", лікнеп, національна культура, неокласики, "перебудова", "празька школа", Пролеткульт, "розстріляне Відродження", русифікація, самвидав, соціалістичний реалізм, самвидав, тоталітаризм, українізація, українознавство, українська національна ідея, "українські буржуазні націоналісти", футуризм, хвильовім, шістдесятники, шумськізм.*

Дати, події

5 грудня 1917 р. – заснування Української академії мистецтв.

24 листопада 1918 р. – відкриття Української академії наук.

1921-1925 рр. – функціонування у Львові таємного Українського університету.

1930 р. – вихід кінофільму "Земля" режисера О. Довженка.

1932 р. – виникнення терміну "соціалістичний реалізм".

1946 р. – заборона діяльності греко-католицької церкви в Україні.

1953 р. – смерть Й. Сталіна; початок "відлиги".

1964 р. – вихід кінофільму "Тіні забутих предків"

С. Параджанова.

1964 р. – встановлення у Вашингтоні пам'ятника Т. Шевченко.

1965 р. – вихід статті І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація".

Українська національно-визвольна революція. Піднесення національної самосвідомості українського народу. Послідовна політика українізації урядів УНР, Гетьманської держави, Директорії УНР.

Культурницька діяльність УЦР. Створення міністерства освіти. Українізація вищої школи. Відкриття краєзнавчих та історичних музеїв. Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва. Одеське товариство історії і старожитностей. "Просвіти". Заснування Української академії мистецтв (5 грудня 1917 р.). Відкриття університетів у Києві та Кам'янці-Подільському. Заснування Державного українського архіву, Національної галереї мистецтв, Українського історичного музею, Української національної бібліотеки, Українського театру драми та опери. Відкриття Української академії наук (24 листопада 1918 р.).

Встановлення радянської влади. Кампанія з ліквідації неписьменності населення. Діяльність Всеукраїнської академії наук. Політика українізації. Відкриття українських освітніх та культурних закладів. Видання українською мовою літератури та преси. Пропаганда інтернаціоналізму та комуністичних ідей. Творчість М. Хвильового. Діяльність ВАПЛІТЕ. "Теорія боротьби двох культур". Активізація мистецького життя. Творчість театру Л. Курбаса "Березіль". Творчість О. Довженка.

Утвердження тоталітарного режиму. Згорання політики українізації. Початок винищення української творчої еліти. "Розстріляне відродження". Судовий процес над Спілкою визволення України. Масові арешти та репресії творчої інтелігенції. Самогубство М. Хвильового та М. Скрипника. Заборона Української автокефальної церкви. Нанесення нищівного удару по українській культурі внаслідок голодомору 1932-1933 рр.

Тотальна дискримінація української культури на західноукраїнських землях. Заборона міністерством Польщі вживання термінів "українець" та "український" (1923 р.). Заборона вживання української мови (1924 р.). Полонізація середніх та вищих навчальних закладів. Діяльність таємного Українського університету (1921-1925 рр.). Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) – головний осередок української культури.

Смерть Й. Сталіна (1953 р.). Доба "відлиги". Легальний та нелегальний спротив політиці русифікації та "злиття націй". "Шістдесятники". Діяльність київського Клубу творчої молоді "Сучасник". Повернення із заслання 25 українських письменників. Поява статті І. Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація" (1965 р.). Видання позацензурних видань – "самовидавців". Творчість С. Параджанова, Ю. Ілленка, Л. Осика, П. Майбороди, А. Солов'яненка. Невдала спроба відокремити літературу та мистецтво від політики.

Творчість представників української еміграції. Діяльність Українського вільного університету у Відні. Чеський "золотий" вік української діаспори. Створення Музею визвольної боротьби України в Празі. Заснування у США Української національної асоціації. Видання газети "Свобода" та "Українського тижневика". Створення Наукового товариства ім. Т. Шевченка та Української академії мистецтв та науки. Встановлення у Вашингтоні пам'ятника Т. Шевченка (1964 р.). Відкриття трьох українських кафедр у Гарвардському університеті (1970 р.). Діяльність Гарвардського українського дослідного інституту під керівництвом О. Прицака. Заснування в Канаді інституту українських студій (1976 р.). Опублікування "Енциклопедії України". Створення в Парижі української бібліотеки ім. С. Петлюри. Діяльність у м. Сарсель Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Творчість українського історика І. Борщака. Видання під керівництвом В. Кубійовича "Енциклопедії українознавства". Відкриття наприкінці 60-х рр. в Римі Українського католицького університету. Заснування в Австралії молодіжних організацій "Пласт", "СУМ", філіалу НТШ, Жіночої асоціації.

Питання для самоконтролю

1. Називаючи здобутки Центральної Ради з березня 1917 р. до квітня 1918 р., поясніть, чому не всі заходи в сфері культурного будівництва втілені в життя?
2. Чим можна пояснити виникнення численних письменницьких і мистецьких організацій в Україні у 20-ті рр.? Яке це мало значення для розвитку культури?
3. Аналізуючи законодавство з питань "українізації", висловіть свої міркування, які, на Вашу думку, заслуговують на увагу в сучасних умовах, враховуючи мовну проблему.
4. Яка різниця в підході до "українізації" більшовицьких чиновників і українського громадянства?
5. Охарактеризуйте ставлення тоталітарного режиму до української інтелігенції на різних етапах його існування.
6. Порівняйте культурний розвиток на західноукраїнських землях і в Радянській Україні у 30-ті рр.
7. Який вплив мала хрущовська "відлига" на національно-культурний розвиток в Україні?
8. Підготуйте повідомлення "Видатні представники українського мистецтва 20-30-х рр. ХХ ст."
9. Покажіть внесок дисидентів в українську культуру.
10. Підготуйте повідомлення "Досягнення і втрати української культури доби тоталітаризму".

Семінарське заняття № 7

Культура України в ХХ ст.

План

1. Українська культура періоду національно-визвольної боротьби (1917 – 1920 рр.).
2. Український культурний ренесанс 20-х років.
3. Культура в умовах утвердження тоталітаризму 30-х років.
4. Культура в роки воєнних випробувань (1941-1945 рр.).
5. Українська культура повоєнних десятиліть (1946-1960-ті рр.).
6. Українська культура в роки кризи авторитарного режиму (1960-ті – 1980-ті рр.).

Реферати та повідомлення:

1. Внесок О. Довженка в розвиток українського радянського кіномистецтва.
2. Діяльність Академії наук України у 20-30-ті роки ХХ ст.
3. Образотворче мистецтво та архітектура в 20-30-ті роки.
4. Згубний вплив сталінізму на розвиток науки.
5. Боротьба українського народу за збереження національної культури в роки Другої світової війни.
6. Українське кіномистецтво 40-90-х років: творчі досягнення і кризові явища.
7. Театральне життя і театральне мистецтво у повоєнну добу (1945 – 1985 рр.).
8. Оперна слава України (Д. Гнатюк, А. Солов'яненко, Є. Мірошніченко, А. Мокренко, Д. Петриненко).
9. Дисидентський рух в Україні та його вплив на літературне і мистецьке життя.
10. "Нашого цвіту по усьому світу" (Внесок української діаспори в розвиток сучасної культури).

Методичні рекомендації

1. Українська культура періоду національно-визвольної боротьби (1917 – 1920 рр.)

Розкриваючи перше питання слід зазначити, що внаслідок Лютневої революції 1917 р. й проголошення Тимчасовим урядом демократичних свобод, розпочалася боротьба пригноблених народів за національне визволення. У Києві Центральна Рада, взявши на себе функції всеукраїнського загальнополітичного центру, повела боротьбу за відродження держави українського народу. Складовою цього процесу стало культурне будівництво. Протягом 1917–1920 рр. державні органи влади, громадські, культурні організації здійснили радикальні перетворення на шляху національно-культурного відродження українського народу. Було створено національну систему освіти, розгорнулася ліквідація неписьменності серед дорослого населення, сформувалась українська видавнича справа, розвивалося театральне й образотворче мистецтво, було налагоджено охорону пам'яток культури. Розбудовано розгалужену мережу бібліотек, клубів, будинків культури, "Просвіт", з'явилися кінотеатри. На державний законодавчий рівень винесено питання створення належних умов для розвитку культури національних меншин.

Сформулювати концепцію культурного будівництва на етапі відродження української держави. Охарактеризувати стан освіти та науки в роки Української революції 1917–1920 рр. В. Вернадський. Українська академія наук (1918) як вінець діяльності уряду П. Скоропадського. Театрально-музичне мистецтво в 1917–1920 рр. (Український національний театр, другий Український драматичний театр, Український національний оперний театр (К. Садовський), Український народний хор (К. Стеценко),

Українська республіканська хорова капела (О. Кошиць), спеціалізовані навчальні заклади).

2. Український культурний ренесанс 20-х рр.

Переходячи до другого питання слід наголосити, що культуротворчий процес в Україні 20-х – початку 30-х років виявив чітко виражені тенденції до національно-культурного відродження. Активним суб'єктом українізації була інтелігенція. На цьому шляху, всупереч наростаючим ідеологічним перепонам і політичним утискам, українська культура досягла успіхів світового значення. Варто зазначити, що за тогочасних умов вона сприяла поширенню серед українців як кращих здобутків національної літератури, професійного мистецтва, так і європейської і світової класики.

Охарактеризувати основні засади українського культурного ренесансу. Розкрити вплив українізації на освіту та культурне життя національних меншин. Довести важливість літературної дискусії 1925–1928 рр. (М. Хвильовий) в культурному житті УСРР. Лесь Курбас – найвизначніший реформатор українського театру міжвоєнного періоду. О. Довженко – визначна постать українського кіномистецтва 20–поч.30-х рр. Охарактеризувати здобутки української музичної культури міжвоєнного періоду (М. Вериківський, К. Данькевич, П. Козицький, В. Косенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, К. Стеценко; С. Крушельницька, Б. Гмиря, І. Козловський, О. Петрусенко). Авангард в українському образотворчому мистецтві (К. Малевич, В. Татлін), український монументальний живопис (М. Бойчук), художники-реалісти. Стиль козацького бароко, українського модерну та західноєвропейського конструктивізму в архітектурі 20-30-х рр.

3. Культура в умовах утвердження тоталітаризму 30-х років

Розкриваючи третє питання слід зазначити, що у 30-ті роки продовжувалось культурне будівництво, яке мало суперечливий характер.

Поряд з безсумнівними успіхами в країні в умовах тоталітарного режиму насаджувався ідеологічний монополізм. "Українізацію" повністю згорнуто. Примусова колективізація та штучний голодомор 1933 р. зашкодили традиційній селянській культурі життя і господарювання, на зв'язках з якою розвивалася уся попередня національна культурна традиція. Індустріалізація вимагала кваліфікованих кадрів, тому значна увага приділялась ліквідації неписьменності та розвитку освітніх установ. Репресії стали невід'ємною частиною сталінської "культурної політики". Галичина як центр розвитку художньої культури 30-х років (І. Труш, А. Монастирський, О. Новаківський, С. Гординський).

Пояснити поняття уніфікації в системі освіти. Охарактеризувати наукові досягнення 30-х років. "Радянський псевдокласицизм". Назвати провідні тенденції в літературі та мистецтві (О. Донченко, М. Трублаїні, В. Владко, О. Корнійчук, П. Тичина, М. Бажан). Розкрити суть терміну "Розстріляне Відродження" (Ю. Лавріненко). Визначити негативні наслідки примусового вилучення релігії зі сфери духовного життя народу. Феномен тоталітарної культури.

4. Культура в роки воєнних випробувань (1941-1945 рр.)

Переходячи до четвертого питання необхідно підкреслити, що у роки Другої світової та Великої Вітчизняної війни українська культура переживала тяжкі часи, навіть приєднання західноукраїнських земель до УРСР мало фатальні наслідки для стану культури на цих землях. Сталінські репресії змінились гітлерівськими. Величезних розмірів набуло пограбування німецькими окупантами мистецьких та історичних цінностей українського народу. Радянська влада спирається на патріотизм та національну гордість народу: друкуються статті істориків та письменників, присвячені героїчним сторінкам минулого; високохудожні, патріотичні

віршовані твори. Війна наблизила початок атомної ери людства. Потреби війни дали поштовх і сприяли пріоритетному фінансуванню для розвитку тих галузей науки і сучасних технологій, які мали забезпечити стратегічну перевагу над ворогом.

Довести, що радянське мистецтво часів Великої Вітчизняної війни найбільш адекватно і масово змогло відтворити живу реальність небувалої трагедії людства. Це знайшло відображення у творчості письменників О. Толстого, М. Шолохова, Л. Леонова, Б. Полевого, О. Фадєєва та ін., художніх полотнах "Фашист пролетів" А. Пластова, "Оборона Севастополя" О. Дейнеки тощо. На перший план у роки війни висувається публіцистичне мистецтво (політична сатира плакатів Кукриніксів, Б. Єфімова). Найпоширенішим жанром радянської музики воєнного періоду стали ліричні пісні патріотичного змісту (музика М. Блантера, І. Дунаєвського, А. Александрова, Б. Мокроусова, В. Соловйова-Сєдого, М. Фрадкіна). Творчість Д. Шостаковича як феномен блокадного міста.

5. Українська культура повоєнних десятиліть (1946-1960-ті рр.)

Розглядаючи п'яте питання слід зазначити, що повоєнний період розвитку української культури суперечливий і неоднозначний. З одного боку, піднято з руїн матеріальну культуру, подальшого розвитку набула освіта, наука, збагатилась літературно-художня скарбниця національних культур народів, більш динамічними стали інтеграційні процеси. З іншого боку поширення дістали негативні явища, відхід від правди, порнографія, аморальність. Додатковим стимулом до культурно-духовного відродження і консолідації української нації стало завершення збирання основних етнічних земель у межах УРСР, що сприяло своєрідному "возз'єднанню" української культури. У літературі й мистецтві по-новому осмислювався сенс людського життя як найвищої цінності, утверджувались модерні форми, дух гуманізму.

Приближення розколу світу, "холодна" війна, ідеологічна боротьба, агонія сталінізму негативно позначились на культурі та духовності країн радянської системи. В Україні тривали репресії та культурно-національний геноцид, провадилась антирелігійна пропаганда, ідеологізувалась і одержавлювалась духовність.

Смерть Сталіна, критика культу його особи, хрущовська "відлига" та спроби лібералізації суспільства дали поштовх культурно-національному пробудженню, культурному обміну з західними країнами. Провідниками цих процесів виступили "шістдесятники" та дисиденти.

6. Українська культура в роки кризи авторитарного режиму (1960-ті – 1980-ті рр.)

Переходячи до шостого питання необхідно зазначити, що в умовах панування тоталітарного режиму українській культурі випало самореалізуватися під пріоритетним впливом не стільки науки, скільки політики. Радянська влада закріпила в суспільній практиці пріоритети за матеріальною, виробничою сферою, відвівши на другий план освіту, охорону здоров'я, мистецтво, культуру. Звідси і залишковий принцип фінансування цих сфер. Інтелігентна людина вважалася представником "прошарку суспільства". В результаті цього втрачено орієнтири до загальнолюдських духовних цінностей, до розуму і свідомості людини.

Довести, що в умовах тоталітарного режиму повністю підконтрольними виявились література та мистецтво (важкі умови боротьби за свої права, некомпетентне втручання партії у творчу діяльність, відсутність належних свобод). Охарактеризувати високохудожні літературні твори цього періоду, що поповнили скарбницю світової літератури (О. Гончар, Ю. Мушкетик, П. Загребельний, О. Іваненко). Довести, що розвиток музично-театрального мистецтва у другій половині 60-80-х років

характеризується вдосконаленням усіх жанрів (створення нових опер, оперет, балетів, симфоній та пісень). Дати характеристику кіномистецтву, архітектурі та образотворчому мистецтву. Охарактеризувати релігійне життя цього періоду. Розглянути культурні зв'язки України з зарубіжними державами та політику радянської влади щодо української діаспори.

Завдання для самостійної роботи

1. Як Ви вважаєте, керівництво УНР зробило все необхідне для розвитку культурної сфери?
2. Охарактеризуйте розвиток культури в добу Української революції (1917–1923 рр.).
3. Які особливості радянської доби в українській культурі? Панування соцреалізму.
4. Розкрийте основні напрями розвитку української культури періоду "відлиги".
5. Феномен дисидентів-шістдесятників як спроба відновлення української самобутності.
6. Які ви знаєте неформальні організації, що були створені українською творчою інтелігенцією в період "перебудови"?

Тести до теми № 7

1. В Україні початкова освіта стала обов'язковою:

- а) в 1932–1933 рр.;
- б) в 1928–1930 рр.;
- в) в 1917 р.;
- г) в 1924 р.

2. 24 листопада 1918 р. було відкрито:

- а) Українську Академію наук;
- б) Молодий театр Л. Курбаса;

в) журнал „Вільна українська школа”;

г) Національний архів України.

3. Який з кінофільмів О.П.Довженка включено до почесного списку кращих фільмів світу всіх часів і народів:

а) "Арсенал";

б) "Звенигора";

в) "Україна в огні";

г) "Земля";

д) "Поєма про море".

4. Перший Державний симфонічний оркестр створено:

а) у 1922 р. у Києві;

б) у 1923 р. у Харкові;

в) у 1923 р. у Одесі;

г) у 1918 р. у Києві.

5. Першим ректором Української Академії мистецтв (1917 р.) став:

а) Г. Нарбут;

б) М. Бойчук;

в) С. Васильківський;

г) Ф. Кричевський;

д) О. Мурашко.

6. I Педагогічний з'їзд відбувся:

а) у червні 1918 р.;

б) у квітні 1917 р.;

в) у квітні 1919 р.

7. Першим звуковим фільмом в Україні стала документальна стрічка:

а) "Фронт";

б) "Симфонія Донбасу";

в) "Арсенал"

г) "Солнце труда"

8. Основоположником супрематизму – модерністського напрямку в живописі є:

а) М. Бойчук;

б) К. Малевич;

в) І. Трут;

г) О. Монастирський.

9. Засновником ВАПЛІТЕ вважається:

а) М. Яловий;

б) М. Бажан;

в) М. Хвильовий;

г) Ю. Яновський.

10. Автором п'єси "Мина Мазайло" є:

а) І. Котляревський;

б) І. Франко;

в) М. Куліш;

г) Г. Квітка-Основ'яненко.

11. Хто є автором пам'ятників Т. Шевченку у Харкові, Кисві та Каневі?

а) М. Манізер;

б) І. Кавалерідзе;

в) М. Бойчук;

12. Термін "розстріляне Відродження" вперше запропонував:

а) С. Єфремов;

б) О. Довженко;

в) М. Грушевський;

г) Ю. Лавриненко.

13. Львівський Клуб творчої молоді, що вважається осередком духовного становлення багатьох "шістдесятників" на західноукраїнських землях, мав назву:

- а) "Сучасник"
- б) "Патріот"
- в) "Львів'янин"
- г) "Пролісок"

14. Першим виданням "самвидаву" був машинописний журнал:

- а) "Воля і Батьківщина";
- б) "Український вісник";
- в) "Революціонер";
- г) "Український тижневик".

15. Символом української громади в Канаді вважається:

- а) вишиванка;
- б) рушник;
- в) писанка;
- г) музей "Село української спадщини".

Література

1. Виткалов В. Г., Митровка М. М. Українська культура: Навчально-методичний посібник. – Рівне: Волинські обереги, 2001. – 186 с.

2. Історія української архітектури / Ред. В. І. Тимофієнко. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.

3. Історія української та зарубіжної культури: Навч. посіб. / За ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К.: Знання, 2002. – 356 с.

4. Матвієнко Л.П., Михайлик А.Г., Макаренко О.П. Культура Південноукраїнського регіону. Питання міжетнічної комунікації: Навч. посіб. – Миколаїв: Вид-ць Прокопчук Т.Ю., 2010. – 332 с.

5. Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. Навч. посіб. – К.: Знання, 2000. – 360 с.
6. Попович М. Нарис історії культури України. – К.: Арттек, 1998. – 728 с.
7. Хоменко В. Я. Українська і світова культура: Підручник. – К.: Україна, 2003. – 336 с.

Тема № 8. Сучасна українська культура

План

1. Розвиток національної культури в умовах незалежності.
2. Розвиток і демократизація системи народної освіти.
3. Новітні суперечливі процеси у сфері літератури і мистецтва.
4. Співробітництво України з іншими країнами з гуманітарних питань у різних галузях науки і культури.

Мета: ознайомлення студентів із соціокультурними процесами в умовах «перебудови» та незалежності України, аналіз державної політики у галузі освіти, осмислення новітніх процесів у сфері літератури та мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст, визначення основних тенденцій в процесі співробітництва нової держави з іншими країнами.

Терміни та поняття: альтернативні навчальні заклади, Болонський процес, грошова реформа, гуманітаризація освіти, деідеологізація, демократизація, деполітизація, державна символіка, державотворчі процеси, диференціація суспільства, європейське та світове співтовариство, єдиний освітній простір, інститут громадянства, інтеграція, інформаційний простір, інформаційне суспільство, комерціалізація, криза, культурний простір, лібералізація, маскультура,

незалежність, освітньо-кваліфікаційний рівень, перебудова, плюралізм думок, приватизація, реформи, ринкова економіка, самореалізація, соборність, субкультура, суверенітет.

Дати, події:

Квітень 1985 р. – початок «перебудови».

1989 р. – прийняття Закону УРСР "Про мови в Українській РСР"

Вересень 1989 р. – виникнення Народного руху України за перебудову.

16 липня 1990 р. – ухвалення Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України.

24 серпня 1991 р. – ухвалення Верховною Радою Акта проголошення незалежності України.

1 грудня 1991 р. – всеукраїнський референдум і вибори Президента України.

Січень 1992 р. – Президія Верховної ради прийняла указ «Про Державний Гімн України».

22 січня 1992 р. – мітинг громадськості в Києві за участю президента Л. Кравчука, присвячений Дню соборності українських земель.

28 січня 1992 р. – затверджено Державний Прапор України на п'ятій сесії Верховної ради XII скликання.

19 лютого 1992 р. – парламент затвердив тризуб як малий герб України (як головний елемент майбутнього великого Державного Герба України).

24 серпня 1992 р. – Л. Кравчук прийняв від президента Державного центру УНР в екзилі (вигнанні) атрибути державної влади – клейноди гетьмана І. Мазепи та Грамоту про

припинення повноважень Державного центру УНР.

Липень 1994 р. – обрання Л. Кучми Президентом України.

1995 р. – Україна стає членом Ради Європи.

28 червня 1996 р. – ухвалення Конституції України.

Грудень 2004 р. – обрання Президентом України В. Ющенка.

Січень 2010 р. – обрання Президентом України В. Януковича.

Політика демократизації. Роль інтелігенції у проведенні радикальних соціально-політичних і економічних реформ. Активні дії шістдесятників після Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 р. Поема І. Драча «Чорнобильська Мадонна». 1988 р. Пробудження інстинкту національного мовно-культурного самозбереження. Відродження інтелектуальних і моральних цінностей.

Деідеологізація і деполітизація культурних процесів в Україні. Прийняття змін до Конституції УРСР (жовтень 1989 р.). Зміни державної політики щодо мови. Закон про державну мову. Основи законодавства про культуру, їх практична реалізація. Діяльність товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка національних культурних центрів та інших громадських об'єднань для відродження національної самосвідомості.

Публікації забороненої та неопублікованої української літератури минулих десятиліть та напрацювань української діаспори. Поступки національній політиці. Заснування в Києві Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка (1992 р.), культурологічного товариства «Спадщина», політичної організації «Народний Рух» на чолі з українськими літераторами – «шістдесятниками». Пожвавлення в середовищі митців – виникнення незалежних театрів-студій мистецьких угруповань. Боротьба за реальні гарантії творчої свободи та матеріальної незалежності від

державного та партійного чиновництва. Вибори до Верховної Ради у березні 1990 р., прихід у парламент демократичної, творчої інтелігенції. Проголошення «Акта про незалежність України» (24 серпня 1991 р.). Рішення референдуму 1 грудня 1991 р., Прийняття Конституції України (червень 1996 р.), визнання культури українського суспільства важливим чинником системи національної безпеки.

Курс на кардинальні зміни у сфері освіти – проголошення «Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1988 р.), впровадження «Закону про мови в УРСР» (1989 р.), «Мова навчання - державна». Державна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» (1993 р.) – деідеологізація й демократизація навчального процесу, децентралізація управління освітою, забезпечення свободи творчості педагогам-новаторам, диференціація, гуманізація, індивідуалізація навчально-виховного процесу, переорієнтація сфери освіти на пріоритетний розвиток особистості й створення для цього відповідних умов у суспільстві, урізноманітнення системи навчальних закладів, зв'язок освіти з національною історією, культурою і традиціями, поступове приведення у відповідність мови навчання в школах до етнічного складу населення. Зміна системи освіти (класичні середні школи, ліцеї, гімназії, коледжі). Поглиблене вивчення української історії, літератури, географії, народознавства та інших суспільних наук. Зона глибокої кризи: недостатнє фінансування, невідповідність матеріальної бази, загострення кадрової проблеми. Проведення реформи загальноосвітньої школи, її суть і шляхи реалізації (2000 р.).

Відновлення діяльності Києво-Могилянської та Острозької академій, відкриття нових ВНЗ – Національної академії управління (Київ), Академії фінансистів (Донецьк). Дипломатичної академії (Київ), Міжрегіональної

академії управління персоналом та нових університетів. Акредитація вузів, перехід на українську мову викладання.

Потенційні можливості української науки як складової духовної культури та реформи суспільної свідомості. Активне співробітництво між зарубіжними та українськими науковими центрами.

Життєздатність і перспектива вітчизняної літератури: звільнення від догм комуністичної ідеології, переоцінка суспільних ідеалів, історичних подій, активізація публіцистики. Відтворення історичної пам'яті та повернення забутих імен діячів культури і мистецтва, Спілка письменників України та її друковані органи. Історична й органічна цілісність, спадковість традицій і новаторське спрямування сучасного образотворчого мистецтва України. Театральне мистецтво. Національні театральні групи і колективи (Провідні драматичні театри України: Київський – ім. І. Франка, Львівський – ім. М. Заньковецької – скасування цензурних обмежень, включення українського репертуару до постанов.)

Стан українського кіномистецтва на зламі століть. Створення науково-популярних та анімаційних фільмів. 1991 р. – Перший Всеукраїнський фестиваль, присвячений пам'яті І. Миколайчука. Створення багатосерійних фільмів за творами класиків української літератури. Міжнародне визнання мистецтва українських кінематографістів. Створення асоціації молодих кінематографістів України (АМКУ). 1991 р. – створення Державного фонду української кінематографії. 1994 р. – присвоєння статусу національної кіностудії ім. О. Довженка.

Музична культура. Розвиток сучасної української пісні. Пісенні фестивалі – «Червона рута», «Пісенний вернісаж», «Таврійські ігри», «Мелодія», «Тарас Бульба», «Золоті трембіти», рок-фестивалі «Рок-діалог», «Оберіг». Майстри естрадного співу. Популярні ансамблі та рок-гурти. Відомі українські композитори сучасності. Музичні заходи.

Українське книгодрукування, преса та інші засоби масової інформації. Поява неформальних газет, журналів. Поява періодики різних товариств, громадських об'єднань і партій. Створення нових видавництв різних форм власності. Вихід наукових видань в академічних інститутах. Поява в Україні військової періодичної преси тощо.

Налагодження функціонування телебачення. Реструктуризація. Поява комерційних телестудій в обласних центрах. Швидкі зміни в українському радіо – професіоналізм, національне спрямування.

Зв'язки зі східною та західною українською діаспорою. Наукові центри і науковий доробок вчених діаспори з дослідження українознавства і народознавства. Допомога в осягненні рідної літератури. Книгообмін. Мистецькі зв'язки України із зарубіжними країнами. Міжнародні культурні зв'язки. Зміна державної політики щодо релігії і церкви. «Релігійний ренесанс». Сучасні проблеми в духовній культурі: поліконфесійність, розкол православ'я. Деструктивні тенденції в культурній сфері. Позитивні тенденції. Прагнення вищих державних діячів та української громадськості показати цікавий для світу й громадян України образ української цивілізації як явища світового рівня.

Питання для самоконтролю

1. Про які культурні конфлікти в сучасній Україні Ви знаєте?
2. Які перспективи розвитку мультикультури в сучасній Україні?
3. Які проблеми в сфері культури існують між Україною та Росією? Між Україною та Західною Європою?
4. Які чинники викликали мовну проблему в Україні?
5. Чому існує необхідність установа «культурного фільтру»?
6. Які позитивні так і негативні тенденції впливу культури сучасного Заходу на розвиток культури сучасної України Ви можете визначити?

Семінарське заняття № 8

Сучасна українська культура

План

1. Розвиток освіти в добу незалежності.
2. Розвиток української науки.
3. Сучасна конфесійна ситуація в Україні.

Реферати та повідомлення:

1. Релігійні конфесії в Україні та їх роль у відродженні української національної культури.
2. Роль і місце культури України у сучасному світі.
3. «Нашого цвіту по усьому світу» (Внесок української діаспори в розвиток сучасної культури).
4. Культура незалежної України.

Методичні рекомендації

1. Розвиток освіти в добу незалежності

Розкриваючи перше питання слід зазначити, що піклування про створення національної системи освіти є важливим кроком у розвитку духовності українського народу. Одним з найважливіших завдань школи стало забезпечення виконання «Закону про мови в Українській РСР» (1989 рік). З того часу в республіці почали діяти сотні шкіл з українською мовою навчання, сотні тисяч учнів одержали змогу здобувати освіту рідною мовою. Якщо 1990 року кількість учнів, які навчалися українською мовою, становила 44,6%, то 1993 року в перших класах українських шкіл навчалося 66% дітей. Сьогодні в Україні працює 215 тис. шкіл, у яких навчається 6,8 млн. учнів переважно українською мовою.

Сучасна система освіти представлена різноманітними типами шкіл і навчальних закладів (коледжів, гімназій, ліцеїв, колегіумів). Посилюється увага держави до розвитку освітніх закладів з пріоритетним вивченням окремих предметів (спеціалізовані школи) та профільною освітою.

Якісно новою рисою розвитку освіти в незалежній Україні стало повернення до гармонійного розвитку особистості: поглиблене вивчення іноземних мов з молодших класів, оволодіння комп'ютерною грамотністю, уроки спорту тощо, демократизація навчального процесу, його гуманістичність. Значна увага приділяється вивченню української історії, культури, народознавства. З 1994 року в Україні почала діяти Державна програма відродження та розвитку національних меншин

8 травня 1996 року Л. Кучма затвердив основні напрямки реформування професійно-технічної освіти в Україні. Нині ця система стабілізувалася й охоплює 977 державних професійно-технічних закладів. Проте у сфері освіти й досі не розв'язані серйозні проблеми, передусім з фінансуванням.

Завдяки різноманітній системі освіти Україна в цілому зберігає високий рівень підготовки фахівців у вищій школі (179 студентів на 10 тис. населення). Разом навчальні заклади України об'єднують 48 тис. навчальних установ, у яких навчаються 15 млн. учнів та студентів, де працює понад 2 млн. фахівців. Таким чином, кожний третій громадянин України чи навчається, чи навчає інших. На 2000 рік в Україні працювало 298 університетів, академій, інститутів (з них 92 – недержавної форми власності). Поступово вища освіта перестає бути засобом підготовки фахівців і перетворюється на певний ступінь розвитку сучасної людини.

Основною проблемою вищої школи залишається низький рівень фінансування. Через це 1994/1995 навчального року з вузів в інші сфери

господарства пішло 7 тис. викладачів, в основному кандидати й доктори наук, 1996 року – ще 5 тис. викладачів, з яких 2 тис. – кандидати та доктори наук. Це не могло не позначитися на рівні підготовки фахівців. За підрахунками, у середині 90-х рр. окремі вузи втратили більше, ніж 50% свого кадрового складу.

Реорганізовується вся система вищої та середньої спеціальної освіти. На 1998 р. в Україні нараховувалось 204 навчальні заклади III–IV рівнів акредитації, тобто університетів, академій, інститутів. В них здійснюється підхід на треступеневу підготовку – випуск бакалаврів, спеціалістів та магістрів. Крім того, є ще 665 закладів освіти I–II рівнів акредитації, тобто технікумів та коледжів, що готують, як правило, молодших спеціалістів.

В 1997 р. Україна в числі 34 держав Європи підписала Лісабонську угоду про освіту. В цій угоді чітко зафіксовано, що в Україні вводиться ступенева система – проводиться підготовка молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів.

Відповідно до цієї системи побудовані навчальні плани. Вони дають можливість одержати насамперед базову вищу освіту, тобто рівень бакалавра – студент отримує диплом і має право йти працювати. Але студент може продовжити освіту і отримати диплом спеціаліста чи магістра. Більш глибока практична підготовка притаманна спеціалісту, а магістр має більш ґрунтовні наукові знання.

Поряд з державними в Україні засновані вищі навчальні заклади інших форм власності, які називають ще недержавними. Таких закладів є 139 і в них навчається 6 відсотків студентів від загальної їхньої кількості. Основна проблема, яка стоїть перед недержавними вузами, – проведення акредитації, тобто одержання права на видачу диплома державного зразка.

Реформується система вищої освіти. Для підвищення її рівня введена система акредитації. Найбільші навчальні заклади отримують статус Національних. Наприклад, Національний Київський університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова. Вища освіта переходить на болонську систему: здійснюється перехід на триступеневу підготовку: бакалавр, спеціаліст, магістр. Крім державних, з'являється велика кількість комерційних вузів. Внаслідок цього кількість різного роду інститутів, академій, університетів зростає майже вдвічі.

На початок 2006 року в Україні нараховувалося 970 вузів. З них приблизно 620 – I–II рівня акредитації (у тому числі – 114 приватних) і майже 350 – III–IV рівнів (у тому числі – 88 приватних). Якщо в 1991–1992 рр. у вузах України навчалось 876 тис. студентів, то сьогодні їх кількість складає близько 2,6 млн. З них приблизно 1,6 млн. чоловік навчаються на стаціонарі, а близько мільйону – навчаються заочно.

Важливим кроком на шляху реформування вищої школи України було приєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 року. Свій підпис під текстом комюніке, прийнятим на Конференції міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу в Бергені (Норвегія), поставив новий міністр освіти і науки України С.М.Ніколаєнко, який змінив на цій посаді В.Г.Кременя. Інтегруючись у Болонську систему, вища школа України повинна зберегти «своє обличчя».

2. Розвиток української науки

Переходячи до другого питання слід наголосити, що провідним центром розвитку української науки є Академія наук України, яка з 1994 року одержала статус Національної. Загальна кількість науковців становила 300 тис, з яких 80 тис. – кандидати й доктори наук. Економічна криза істотно

вплинула на стан науки. За 1991-1998 рр. фінансування науки скоротилося в 17 разів. 1998 року воно не перевищувало 0,5% державного бюджету. Щорічні витрати на одного науковця не перевищують в Україні 700\$ США, тоді як в Ізраїлі – 41 тис.\$, у Південній Кореї – 60 тис.\$, США – 180 тис.\$. В основному з цих причин Національну академію наук України покинуло 1500 осіб, які переважно виїхали за кордон (генетики, фізики, теоретики, фізіологи, біохіміки). Незважаючи на значні втрати, в умовах незалежності Україні вдалося здобути ряд серйозних успіхів, наприклад, у гуманітарній сфері.

У системі НАН з'явилися нові інститути. У грудні 1991 року створено Інститут національних відносин та політології, Інститут української археографії ім. М. Грушевського (з філіями у Львові й Дніпропетровську), Інститут української мови, Інститут сходознавства ім. А. Кримського, Інститут світової економіки і міжнародних відносин, Інститут соціологічних досліджень, Інститут народознавства.

Україна зберігає вагомий потенціал у ракетно-космічній сфері (наукові центри Києва, Харкова, Дніпропетровська). Триває випуск ракетно-космічної техніки, серед якої – системи керування та системи стикування ракет «Курс», ракетноносії «Циклон», «Зеніт», «Дніпро». Україна бере участь у реалізації міжнародної програми ракетно-космічного комплексу морського базування «Морський старт» і «Глобалстар». Космічна галузь України виконує 130 міжнародних контрактів. У листопаді-грудні 1997 року український космонавт-дослідник Леонід Каденюк здійснив політ на космічному кораблі «Коламбія». Незважаючи на значні економічні труднощі, українська наука має передові технології в галузі літакобудування, танкобудування, будівництва морських суден, а також у розвідках математики, теоретичної фізики, біотехнологій, зварювальному виробництві.

3. Сучасна конфесійна ситуація в Україні

Розкриваючи третє питання, необхідно наголосити на тому, що відносини держави й церкви поступово змінилися. Конституція України гарантує громадянам свободу і віросповідання, зберігаючи відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Ці положення законодавства перетворилися на реальні. В Україні на 1.01.2010 р. діяло близько 22 тис. релігійних організацій, які входять до 80 конфесій, течій, і напрямів. Релігійним общинам повернені націоналізовані в минулому будівлі. Відновлено шедевр архітектури – Михайлівський золотoverхий собор, а також собор Києво-Печерської лаври.

Відновили свою діяльність Українська греко-католицька(УГКЦ) та Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). У 1991 р. в Україну з Рима повернувся кардинал Мирослав Любачівський. Греко-католикам повернуто Собор св. Юра, який стає резиденцією УГКЦ. У 1990 р. в Києві відбувся Всеукраїнський собор відновленої УАПЦ , який обрав патріархом УАПЦ митрополита Мстислава (Скрипника) з титулом «Патріарх Київський та всієї України». Того ж року в Софійському соборі відбулася його урочиста інтронізація.

У 1990 р. собор Руської православної церкви надав статус екзархату українській православній церкві з назвою «Українська православна церква» (УПЦ). Екзарх України отримав титул митрополита Київського і всієї України. Того ж року грамоту про незалежність УПЦ вручено митрополиту Філарету. Але навесні 1992 р. він розірвав із Москвою і проголосив себе головою Київського патріархату УПЦ. Того ж року на Всеукраїнському православному соборі відбулося об'єднання УПЦ та УАПЦ в єдину УПЦ. Київський Патріархат на чолі з Мстиславом. Собор скасував акт 1686 р. про переведення Київської митрополії до Москви. Після смерті Мстислава

церкву очолив патріарх Володимир, а після раптової і загадкової смерті у 1995 р. Філарет. Похорон Володимира відбувся в умовах протистояння нового керівництва церкви та влади і супроводжувався порушенням громадського порядку на Софійському майдані. УАЦП знову відкололася від УПЦ – Київського Патріархату.

Таким чином, в Україні діє 3 православні церкви: УПЦ Московського патріархату, УПЦ Київського, УАПЦ, а також Українська греко-католицька церква. Протириччя між ними призводять до міжконфесійних конфліктів. Крім того, існують римо-католицька церква, 32 напрями протестантства (баптисти, п'ятидесятники, лютерани), общини юдеїв, мусульман, буддистів.

Завдання для самостійної роботи

1. У чому проявляється суперечливість розвитку української культури в сучасних умовах?
2. Чому питання про національно мовний статус України стало одним з найгостріших політичних питань останнього десятиріччя?
3. Якою, на ваш погляд, має бути національна система виховання в Україні?
4. Визначте основні риси у розвитку літератури і мистецтва у 90-ті рр. ХХ ст.
5. Підготуйте повідомлення про 2-3 лауреатів Державної премії ім. Т. Шевченка останніх років.
6. Яке місце у вирішенні проблем культурного розвитку незалежної України займає культурний доробок української діаспори.
7. Які тенденції у пошуках культурної ідентифікації України Ви можете визначити?

Тести до теми № 8

1. Коли відбувся державний візит Папи Римського Івана Павла II в Україну?

- а) 1999 р.;
- б) 2003 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 1993 р.

2. Хто вважав, що “всі проблеми в Україні від того, що вздовж Дніпра проходить лінія розколу між трьома великими цивілізаціями: західною (католицькою), православною (слов'янською) та ісламською?”

- а) М. Рябчук;
- б) С. Хантінгтон;
- в) Ж. П. Сартр;
- г) Ф. Ніцше.

3. В якому році створено Товариство української мови імені Т.Шевченка та Народний Рух?

- а) 1980 р.;
- б) 1981 р.;
- в) 1984 р.;
- г) 1988 р.

4. Субкультура це:

- а) сукупність негативно інтерпретованих норм культури;
- б) сукупність норм культури, що суперечать її фундаментальним засадам;
- в) сукупність специфічних рис всередині культури;
- г) сукупність норм культури, що орієнтують на формування споживацького світогляду.

5. Семантика вивчає:

- а) процеси комунікації;
- б) знакові системи;
- в) взаємодію знаків;
- г) смисли знакових систем.

6. Українська культура XX ст. утверджує перемогу:

- а) антропоцентризму;
- б) антропокосмізму;
- в) космоцентризму;
- г) антропоморфізму.

7. На яких з перерахованих книг складає присягу Президент України:

- а) Конституція та Євангеліє;
- б) Біблія та Конституція;
- в) Остромирове Євангеліє та Конституція;
- г) Конституція та Пересопницьке Євангеліє.

8. Сучасна культура класифікується за великим групами її споживачів на:

- а) Рабовласницьку, феодальну, капіталістичну;
- б) Матріархальну, патріархальну;
- в) Масову, елітарну, народну;
- г) Міфологічну, релігійну, наукову;
- д) Прогресивну, стагнаційну, регресивну.

9. В якому році засновано Товариство української мови імені Т.Г. Шевченка?

- а) 1988 р.;
- б) 1989 р.;
- в) 1991 р.;

г) 1995 р.

10. Коли Верховною Радою УРСР прийнято Закон "Про мови в Українській РСР"?

а) 1986 р.;

б) 1987 р.;

в) 1989 р.;

г) 1990 р.

11. Перший фестиваль "Червона рута" проведено в Чернівцях у:

а) 1989 р.;

б) 1990 р.;

в) 1991 р.;

г) 1997 р.

12. В якому році в Україні розпочався перехід на 12-річну середню освіту та 12-бальну систему оцінювання?

а) 1999 р.;

б) 2000 р.;

в) 2002 р.;

г) 2005 р.

13. Яка з означених кінострічок здобула у травні 2005 року найвищу нагороду Канського фестивалю – «Золота пальмова гілка»:

а) «Голод - 33» (режисер О. Янчук),

б) «Астеничний синдром» (режисер К. Муратова),

в) «Подорожні» (режисер І. Стрембицький),

г) «Помаранчеве небо» (режисер О. Кірієнко)?

14. Встановіть відповідність:

1. Богдан Ступка.

2. Володимир Гришко.

3. Юрій Андрухович.

4. Андрій Шевченко.

А) Сучасний оперний співак.

Б) Футболіст, володар «Золотого м'яча» - 2004.

В) Актор театру і кіно, Герой України (2011 р.).

Г) Український поет, прозаїк, перекладач.

Література

1. Багацький В. В. Кормич Д. І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття : Навч. посіб. – К.: Кондор, 2004. – 304 с.

2. Гаврюшенко О. А., Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія культури: Навч. посіб. / Наук. ред. В. М. Шейко. – К.: Кондор, 2004. – 763 с.

3. Історія світової культури. Культурні регіони. Навчальний посібник / Керівник авторського колективу Л. Т. Левчук. – К.: Либідь, 2000. – 168 с.

4. Історія української архітектури / Ред. В. І. Тимофієнко. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.

5. Історія української літератури. ХХ століття. У 2 кн. Кн. 1.: 1910 – 1930-ті роки: Навч. посіб. / За ред. В. Г. Дончика. – К.: Либідь, 1993. – 784 с.

6. Уэйд-Мэтьюз М., Томпсон У. Классическая музыка. Большая иллюстрированная энциклопедия [пер. с англ. К.И. Молькова]. – М.: Эскиммо, 2008. – 512 с., ил.

7. Шитюк М. М. Землі української постаті знані : [навчальний посібник] / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 724 с.

V. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ, РЕФЕРАТІВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ

Вимоги до змісту контрольної роботи (КР):

1. Відповідь на кожне питання КР має бути повною, вичерпною та конкретною.
2. Обґрунтування відповіді на кожне питання КР має бути необхідним та достатнім.
3. Відповідь на кожне питання КР має підтверджуватись відповідними конкретними прикладами, що демонструють принципове розуміння студентом розглядуваної у питанні проблеми.
4. У відповідях на питання КР бажане використання ілюстративного матеріалу: зображень, схем, таблиць тощо.
5. Відповідати слід чітко по суті питання КР, не розширюючи та не звужуючи його.
6. Не допустима самовільна зміна варіанту КР.
7. Студент обов'язково має володіти інформацією, представленою у його КР.

Вимоги до оформлення КР:

1. На титульній сторінці КР вказуються : назва ВНЗ та кафедри, КР з дисципліни, ПІБ студента, факультет, курс, група, дата надання КР на перевірку, варіант КР, ПІБ викладача, що перевірів дану КР.
2. КР надається в комп'ютерному наборі через інтервал 1,5, шрифт 14 Times New Roman, поля з усіх сторін 2 см. Допускається рукописний варіант за умови що почерк розбірливий та доступний для читання.
3. В кінці КР вказується вся бібліографія, яка фактично була використана автором при написанні КР.

4. На початку КР – подається план з вказаними сторінками до кожного питання.
5. Мова написання КР – українська, в разі необхідності – російська.
6. КР має бути чітко структурована: ключові слова, визначення основних понять, класифікації, ін. виділені жирним шрифтом або підкреслені.
7. При виконанні КР необхідно користуватися навчальною літературою (довідники, енциклопедії, словники, посібники), виданої не більше 10 років тому. (На першоджерела це не розповсюджується!).
8. Рекомендований обсяг КР – не більше 7 сторінок на 1 питання.
9. Рекомендований обсяг бібліографії для відповіді на 1 питання КР – 2-3 джерела.

Основні вимоги до оформлення реферату:

1. Оформлення 1-го титульного аркушу виконується за зразком.
2. На 2-му аркуші подається зміст реферату із зазначенням нумерації аркушів.
3. Нумерація починається з другого аркуша (цифра 2 та всі наступні позначаються тільки у верхньому правому кутку. На титульній сторінці цифра 1 не ставиться).
4. Список використаної літератури складається в алфавітному порядку із обов'язковим зазначенням загальної кількості сторінок видання. При відсутності посторінкових посилань список формується поступово по мірі посилань.
5. Реферат може бути рукописним (за умови що почерк розбірливий та доступний для читання) або друкованим. Друкування повинно відповідати наступним вимогам – шрифт ‘Times New Roman’; кегль - 14; поля: зверху і знизу – 2 см, зліва – 3 см, справа – 1 см, міжрядковий інтервал – 1,5.

6. Обсяг реферату визначається специфікою теми і змістом документів, кількістю інформації, її науковою цінністю і практичним значенням. Кількість аркушів коливається від 15 до 20 сторіпок стандарту А-4 друкованого тексту.

Основні вимоги до змісту реферату:

1. Зміст реферату має відповідати темі, зазначеній у заголовку.
2. Висновки автора мають відповідати поставленим завданням (чи досягнуто мети дослідження).

3. Приблизна структура реферату може бути такою:

ВСТУП. Актуальність теми.

РОЗДІЛ 1. Історія й теорія питання.

РОЗДІЛ 2. Сутність питання.

РОЗДІЛ 3. Продовження викладу змісту.

ВИСНОВКИ.

ДОДАТКИ (якщо є).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

4. Наведена аргументація має викладатись чітко. Слід уникати зайвих фраз.

5. Довідково-інформаційний апарат подається повно з часу першого ознайомлення з літературою, із зазначенням автора, назви праці, назви періодичного видання або наукового збірника, де міститься стаття, номер або том; місце видання (не для періодичних видань); рік та відповідні сторінки.

6. У вступі відзначаються: актуальність теми, її особливості, значущість щодо соціальних потреб суспільства та розвитку культури України (практичне значення), ступінь висвітлення у спеціальній літературі.

7. У розділі 1 розкривається історія й теорія питання, подається

біографічний портрет тощо.

8. У розділі 2 висвітлюється суть питання.

9. Якщо проблема виявилась дискусійною, слід розкрити сутність дискусії, висловити й обґрунтувати своє бачення проблеми.

10. Виклад матеріалу повинен бути стислим, відповідати науковому стилю.

11. Необхідною умовою наукової роботи є посилання на джерела та літературу. Номер посилання позначається в квадратних дужках [1]. Якщо наводиться дослівна цитата, вона береться в лапки з позначкою посилання. При цитуванні підряд одного й того самого твору (документа) у підрядкових примітках назву твору не повторюють, а заміняють словами "Там само".

12. Особлива увага приділяється висновкам. Основою для них є фактичний матеріал. У висновках подаються узагальнені судження, ідеї, думки, оцінки, пропозиції.

13. Завершує роботу загальний список використаної літератури та додатки (якщо є). Список літератури реферату складає не менше 7-15 найменувань, бажано останніх 10 років.

Критерії оцінювання реферату:

- відповідність змісту реферату і структурного викладу зазначеній темі та плану;
- рівень підбору джерельної бази;
- ступінь та логічність розкриття теми;
- наявність вступу і обґрунтованих висновків; новизна підходу до дослідження проблеми;
- зв'язок з сучасністю;
- володіння науковою мовою;

- правильне оформлення тексту.

Підготовлений реферат має пройти публічний захист перед студентською аудиторією.

Основні вимоги до оформлення повідомлення

Зміст повідомлення включає тезисний виклад проблеми, яку студент має представляти публічно. Крім основних питань, в повідомленні подаються висновки та пропозиції.

Структура тексту аналогічна реферату: подається вступ, основна та підсумкова частини.

Обсяг роботи складає 5-6 сторінок.

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Навчально-науковий інститут історії, політології та права
Кафедра філософської думки та культурології

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

з історії української культури

студента II курсу
механіко-математичного факультету
групи 2-М
Іванова О. А.

Консультант –
к. іст. н., доцент (ПІБ)

Миколаїв 20__

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Навчально-науковий інститут історії, політології та права

Кафедра філософської думки
та культурології
Навчальна дисципліна –
історія української культури

РЕФЕРАТ НА ТЕМУ :

«Роль Кирила і Мефодія у створенні слов'янської писемності»

студента II курсу
механіко-математичного факультету
групи 282
Іванова О. А.

Консультант –
к. іст. н., доцент (ПІБ)

Миколаїв – 20_____

VI. ЗРАЗКИ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

I. Рівень сформованості знань ОО – орієнтаційно-ознайомчий

Варіант I. Знайти вірні варіанти відповідей:

1. Культура поділяється на:

- а) морфологічну, релігійну;
- б) матеріальну, духовну;
- в) міфологічну, наукову;
- г) рабовласницьку, феодальну.

2. Віра в існування душі як надприродної субстанції – це:

- а) тотемізм,
- б) анімізм,
- в) фетишизм,
- г) магія.

3. У яких пісенних жанрах праслов'ян знайшло відображення землеробське коло?

- а) у весільних,
- б) у поховальних,
- в) у календарно-обрядових.

4. За чийого князювання з'явилася перша школа для навчання дітей знаті?

- а) за княгині Ольги;
- б) за князя Володимира Святославовича;
- в) за князя Ярослава Мудрого;
- г) за князя Володимира Мономаха.

5. Назвіть синкретичного актора-музиканта часів Київської Русі:

- а) Боян,
- б) Скоморох,

в) Гудошник.

6. Які об'єднання музикантів існували в Україні XVI – XVII століть?

а) музичні цехи,

б) ансамблі,

в) оркестри.

7. Як називався жанр музичного театру, поширеного у навчальних закладах України XVII – поч. XVIII століття?

а) опера,

б) шкільна драма,

в) вертеп.

8. Хто створив музику гімну України?

а) М.Аркас,

б) М.Вербицький,

в) М.Лисенко.

9. Хто з названих історичних діячів був сучасником Івана Франка?

а) Андрей Шептицький,

б) Іван Котляревський,

в) Маркіян Шашкевич,

г) Лук'ян Кобилиця.

10. Що властиве системі освіти за доби «застою»?

а) звуження мережі вищих навчальних закладів;

б) відновлення платні за середню та вищу освіту;

в) ідеологізація навчально-виховного процесу;

г) перехід на обов'язкову загальну семилітню освіту.

II. Рівень сформованості знань ПА – понятійно-аналітичний

Варіант I. Знайти вірні варіанти відповідей:

1. Що характерне для суспільно-культурного життя на українських землях у другій половині XIV – XV століттях? (три відповіді)

- а) втрата авторитету православної церкви;
- б) зближення князівської верстви з представниками інших привілейованих станових груп;
- в) збільшення кількості друкованих книжок для потреб шкіл;
- г) поява ознак регулярного планування в забудові міст;
- д) будівництво мурованих замків – резиденцій магнатів;
- є) поширення світського портрету в живописі.

2. Встановіть відповідність між стислими характеристиками та назвами організацій національного спрямування.

1. Напівлегальні організації української інтелігенції, що діяли в другій половині XIX ст. в Наддніпрянській Україні.

2. Перша легальна українська громадсько-політична організація, що виборювала крайову автономію для українців в Габсбурзькій монархії.

3. Гурток української студентської молоді, що діяв у Львові в 30-х роках XIX ст.

4. Українське громадсько-політичне об'єднання, створене 1897 р. з ініціативи В. Антоновича та О. Кониського, що ставило за мету згуртування всіх українських діячів в одній організації.

А «Руська трійця»

Б Головна руська рада

В Загальна українська безпартійна організація

Г Південно-Західний відділ Російського географічного товариства

Д Громади

- 1 –
- 2 –
- 3 –
- 4 –

3. Встановіть відповідність між галузями культури та іменами шістдесятників, які їх розвивали.

- 1) Історія
 - 2) Поезія
 - 3) Літературознавство
 - 4) Образотворче мистецтво
- А** Василь Симоненко, Іван Драч, Ліна Костенко
- Б** Олена Апанович, Михайло Брайчевський, Олена Компан
- В** Алла Горська, Любов Семикіна, Галина Севру, Панас Заливаха
- Г** Сергій Параджанов, Юрій Ілленко, Леонід Осика
- Д** Іван Дзюба, Євген Свєрстюк, Іван Світличний

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

4. Встановіть відповідність між давніми мешканцями території України та назвами стоянок, де знайдені рештки їх культури.(по 3 відповіді)

А) Пітекантроп

Б) Неандерталець

В) Кроманьйонець

- 1 Королеве на Закарпатті
- 2 Молодове на Дністрі
- 3 Мізин на Чернігівщині
- 4 Лука-Врублівецька на Хмельниччині

- 5 Вовчий Грот в Криму
- 6 Кирилівська на Київщині
- 7 Амвросіївка на Донбасі
- 8 Тешик-Таш в Криму
- 9 Межиріч на Черкащині
- А
- Б
- В

III. Рівень сформованості знань ПС – продуктивно-синтетичний

Варіант I. Дайте стислі відповіді на поставлені питання:

1. *Вплив романтизму на процес українського національно-культурного відродження.*
2. *Яке значення мала християнська релігія для розвитку давньоруської культури.*
3. *Чому Юрія Дрогобича вважають вченим європейського масштабу?*

ВАРІАНТ II

I. Рівень сформованості знань ОО – орієнтаційно-ознайомчий

Варіант II. Знайти вірні варіанти відповідей:

1. *Культура – це:*

- а) сукупність матеріальних та духовних надбань людства;
- б) національна ознака якогось народу чи етнічної групи;
- в) рівень освіченості людини чи суспільства.

2. *Віра в надприродні можливості людини впливати на оточуючий світ – це:*

- а) анімізм,
- б) тотемізм,

- в) магія,
- г) мистецтво.

3. До якого циклу входять русальні та царині пісні?

- а) до зимового,
- б) до весняного,
- в) до літнього.

4. Коли в літописі вперше зустрічається назва «Україна»?

- а) 1132 р.;
- б) 1187 р.;
- в) 1199 р.;
- г) 1240 р.

5. Яку обрядово-церковну культуру запозичено князем Володимиром Великим?

- а) греко-візантійську,
- б) римо-латинську,
- в) іудейську.

6. Які національні українські танці виникли у XV – XVI століттях?

- а) гопак, козак,
- б) коло, сирба,
- в) лендлер, вальцер.

7. Назвіть українських народних співців – творців і виконавців національного епосу:

- а) кобзарі, лірники,
- б) рапсоди, сазандари,
- в) менестрелі, шпільмани.

8. Хто автор першої опери на текст Т.Шевченка?

- а) П. Ніщинський,

- б) М. Вербицький,
- в) М. Аркас,
- г) М. Леонтович.

9. Назвіть автора слів Державного Гімну України:

- а) Т. Шевченко,
- б) П. Чубинський,
- в) І. Франко,
- г) П. Грабовський.

10. Який історичний період охоплює життя та діяльність М.В. Лисенка?

- а) перша половина XIX ст. ,
- б) друга половина XIX ст.,
- в) друга половина XIX – початок XX ст.,
- г) перша половина XIX ст..

II. Рівень сформованості знань ПА – понятійно-аналітичний

Варіант II. Знайти вірні варіанти відповідей:

1. Встановіть відповідність між стислими характеристиками видань української преси XIX ст. та їх назвами:

- 1) Український журнал, який виходив за фінансової підтримки Київської громади в Женеві.
- 2) Перший український літературно-науковий щомісячний журнал. Виходив українською, частково російською мовами в Петербурзі.
- 3) Друкований орган Київської громади в 1874 – 1875 рр.
- 4) Перший український тижневик, що започаткував появу української преси в Галичині.

А. «Київський телеграф»

.....

- Б. «Громада»
- В. «Зоря Галицька»
- Г. «Основа»
- Д. «Київська старовина»

2. Вкажіть особливості культурно-освітнього життя Української Держави Павла Скоропадського: (3 відповіді)

- а) розроблено план українізації школи та реорганізовано всі типи шкіл у єдину загальноосвітню трудову семирічну школу;
- б) засновано мережу загальнокультурних закладів та установ, зокрема Національний архів України, Національну бібліотеку України;
- в) націоналізовано й підпорядковано державним установам кінематографи, театри, бібліотеки, музеї;
- г) створено мобільні засоби політичної агітації – агітпоїзди, агітмайданчики, агітпароплави;
- г) створено Українську академію наук, засновано два державних українських університети – у Києві та Кам'янець-Подільському;
- д) ухвалено закон про обов'язкове вивчення української мови та літератури, а також історії та географії України в середній школі.

3. У яких твердженнях йдеться про Олександра Довженка?

1) Після публікацій 1943 р. уривків нового сценарію зазнав звинувачень у відкритому проголошенні сумнівів щодо колективної вини за покинуте напризволяще мирне населення України.

2) Відзначений найвищою за тих років нагородою – Сталінською премією, що, однак, не убезпечило від гострих нападів критики 1951 р., приводом до чого стала поезія «Любіть Україну».

3) Його кінофільм «Земля» на всесвітній виставці в Брюсселі в 1958 р. визнаний одним з 12 найкращих фільмів усіх часів і народів.

4) Твором, що засвідчив повернення письменника після тривалого мовчання до літературної праці, стала «Зенітка», опублікована в газеті «Радянська Україна» 26 лютого 1944 р.

5) Зажив письменницької слави після виходу друком повісті «Зачарована Десна».

6) Проголосив активне сприйняття радянської дійсності, завдяки чому він, єдиний з неокласиків, урятувався від сталінського терору і був залучений до когорти офіційних радянських поетів.

А 1, 3, 5

Б 2, 3, 6

В 2, 3, 5

Г 3, 5, 6

4. Встановіть відповідність:

<i>1) Ранній палеоліт</i>	<i>1 ...</i>
<i>2) Середній палеоліт</i>	<i>2 ...</i>
<i>3) Пізній палеоліт</i>	<i>3 ...</i>
<i>4) Мезоліт</i>	<i>4 ...</i>

А Лук, стріли, «вкладишеві знаряддя»

Б Кий, ручне рубило, палка-копачка

В Дротик, свердла, гарпуни, шила, голки

Г Кам'яні гостроконечники, скребла, проколки

Д Серпи

III. Рівень сформованості знань ПС – продуктивно-синтетичний

Варіант II. Дайте стислі відповіді на поставлені питання:

- 1. Розкрийте значення монастирів як культурних центрів Київської Русі.*
- 2. Дайте визначення поняття «бароко».*
- 3. Поясніть феномен «розстріляне відродження».*

ВАРІАНТ III

I. Рівень сформованості знань ОО – орієнтаційно-ознайомчий

Варіант III. Знайти вірні варіанти відповідей:

1. Термін «культура» вперше зустрічається :

- а) у творах Т. Шевченка;
- б) римського оратора Цицерона;
- в) у творах Конфуція;
- г) у творах К. Маркса і Ф. Енгельса?

2. Який ви знаєте необрядовий вид усної музично-поетичної творчості часів Київської Русі, що дійшов до сьогодення?

- а) церковний спів,
- б) билинний епос,
- в) військова музика.

3. Який видатний письмовий твір вважається шедевром світської літератури Київської Русі 12 століття?

- а) “Слово о полку Ігоревім”,
- б) “Слово про закон і благодать”,
- в) Євангеліє.

4. Які жанри українського епосу сформувалися наприкінці XV – на початку XVI століття?

- а) думи та історичні пісні,
- б) стихири,
- в) кондаки.

5. Хто вперше (у Кракові 1491 р.) надрукував книги церковнослов'янською мовою, що мали поширюватися в Україні?

- а) Юрій Дрогобич,
- б) Швайпольт Фіоль,

- в) Іван Федоров,
- г) Василь-Костянтин Острозький.

6. Назвіть популярний у народному середовищі мандрівний театр XVII - XVIII століть:

- а) вертеп,
- б) опера,
- в) цирк.

7. Як називався багатоголосний хоровий спів, що набув поширення в Україні XVII століття?

- а) хоровий,
- б) партесний,
- в) імпровізаційний.

8. Назвіть першу класичну лірико-комедійну українську оперу:

- а) "Наталка-Полтавка",
- б) "Назар Стодоля",
- в) "Запорожець за Дунаєм".

9. Який вищий навчальний заклад було відкрито в Одесі 1865 р.

- а) Новоросійський університет,
- б) Історико-філологічний інститут,
- в) Технологічний інститут,
- г) Вище гірниче училище.

10. Доповніть твердження: «Марко Кропивницький...»

- а) написав перший драматичний твір в українській літературі;
- б) поставив першу оперу «Запорожець за Дунаєм»;
- в) створив Товариство українських акторів;
- г) видав першу збірку українських народних пісень.

II. Рівень сформованості знань ПА – понятійно-аналітичний

Варіант III. Знайти вірні варіанти відповідей:

1. Встановіть відповідність між іменами діячів культури та стислими характеристиками.

1. Григорій Сковорода	_____
2. Іван Григорович-Барський	_____
3. Максим Березовський	_____
4. Феофан Прокопович	_____

А Архітектор. Збудував міський водогін з фонтаном «Феліціал» («Самсон»), Покровську церкву й церкву Миколи Набережного на Подолі в Києві.

Б Філософ, просвітитель, поет, автор відомих збірок поезій «Сад божественних пісень» та байок «Байки харківські».

В Живописець, один з найпопулярніших портретистів Петербурга. Працюючи у класичній манері, створив реалістичну школу портретного малярства.

Г Учений-енциклопедист. Був ректором Києво-Могилянської академії. У 1716 р. за царським наказом переїхав до Петербурга. Став одним з найближчих радників царя з питань церковної реформи та державної політики.

Д Композитор, який став членом Болонського філармонічного товариства. Перебуваючи в Італії, написав оперу «Демофонт», поставлену там з великим успіхом.

1 –

2 –

3 –

4 –

2. Які з тверджень стосуються Михайла Драгоманова?

- 1) один з фундаторів Братства тарасівців. Автор фундаментальних наукових праць, перших підручників з української мови й літератури;
- 2) після повернення із заслання за участь у Кирило-Мефодіївському братстві оселився в Петербурзі, розпочавши активну літературну й видавничу діяльність;
- 3) один з лідерів громадівського руху, згодом засуджував аполітичне культурництво «старих» українофілів;
- 4) очолював етнографічно-статистичні експедиції з вивчення України, автор віршів «Ще не вмерла України...»;
- 5) був прихильником соціалістичних ідей, проте виступав проти революційного екстремізму російських соціалістів;
- 6) 15 років провів у Женеві, докладаючи зусиль для європеїзації українського визвольного руху та знайомлячи світову громадськість з проблемами українства.

А 1, 3, 6

Б 2, 4, 5

В 3, 4, 5

Г 3, 5, 6

3. Які з тверджень характеризують розвиток культури УРСР у другій половині 60-х – першій половині 70-х рр. ХХ ст.?

1. Офіційна популяризація надбань історичної школи М. Грушевського.
2. Вихід на екрани художніх фільмів нового напрямку в українській кінематографії – «поетичного кіно».
3. Заохочення владою використання української мови в театральних виставах та кінофільмах.
4. Перетворення теми героїзму народу у війні та розбудови народного господарства на провідну в образотворчому мистецтві.

5. Критика владою творів українських письменників, створених за канонами соціалістичного реалізму.

А 1, 3

Б 2, 3

В 2, 4

Г 4, 5

4. Встановіть відповідність між етапами археологічної періодизації та назвами стоянок давніх мешканців.

А) Ранній палеоліт

Б) Середній палеоліт

В) Пізній палеоліт

1 Королеве на Закарпатті

2 Молодове на Дністрі

3 Мізин на Чернігівщині

4 Лука-Врублівецька на Хмельниччині

5 Вовчий Грот в Криму

6 Кирилівська на Київщині

7 Амвросіївка на Донбасі

8 Тешик-Таш в Криму

9 Межиріч на Черкащині

А

Б

В

III. Рівень сформованості знань ПС – продуктивно-синтетичний

Варіант III. Дайте стислі відповіді на поставлені запитання:

1. Ренесанс в українській культурі.

2. Внесок Кирила й Мефодія у розвиток слов'янської культури.

3. Значення діяльності українських «художників-передвижників».

**VII. ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДФН ТА ЗФН (ЗРАЗОК)**

1. Культура поділяється на:

- а) морфологічну, релігійну;
- б) матеріальну, духовну;
- в) міфологічну, наукову;
- г) рабовласницьку, феодальну.

2. Культура – це:

- а) система життєвих орієнтацій суб'єкта, що реалізується у засобах та результатах його діяльності;
- б) синонім поняття «цивілізація»;
- в) рівень матеріально-технічного розвитку суспільства;
- г) вміння людини правильно поводити себе у товаристві.

3. Назвати перший вищий навчальний заклад в Україні:

- а) Києво-Могилянська академія;
- б) Львівський університет;
- в) Острозька академія;
- г) Переяславський колегіум.

4. Назвати творців першого слов'янського алфавіту:

- а) Кирило і Мефодій;
- б) Борис і Гліб;
- в) Ігор та Олег;
- г) Святослав і Володимир.

5. Види живопису Київської Русі:

- а) монументальний, станковий;
- б) пейзаж, натюрморт;
- в) панорама, діаграма;
- г) іконопис, мініатюра.

6. Мандрівні актори в Київській Русі – це:

- а) менестрелі;
- б) жонглери;
- в) шпільмани;
- г) скоморохи.

7. Хто з українських композиторів отримав звання академіка-композитора, чиє ім'я записано на «золотій дошці» Булонської академії?

- а) К. Стеценко;
- б) М. Лисенко;
- в) Д. Бортнянський;
- г) М. Березовський.

8. Розквітові українського бароко сприяла культурна діяльність гетьманів:

- а) І. Виговського;
- б) І. Мазепи;
- в) П. Конашевича-Сагайдачного;
- г) Б. Хмельницького.

9. Творчий метод української радянської літератури за умов тоталітаризму:

- а) критичний реалізм;
- б) класицизм;
- в) соціалістичний реалізм;
- г) постмодернізм.

10. Художній напрям, який найбільше проявився в українському театральному мистецтві ХХ ст.:

- а) реалізм;
- б) сентименталізм;
- в) романтизм;

г) символізм.

11. Автором скульптурної групи – княгині Ольги, Кирила та Мефодія й пам'ятника Г. С. Сковороді в Києві є:

- а) Т. Руденко;
- б) М. Гаврилюк;
- в) І. Кавалерідзе;
- г) В. Климов.

12. Автор пам'ятників Т. Г. Шевченку у Харкові, Києві, Каневі:

- а) М. Лисенко;
- б) І. Манізер;
- в) Ю. Білостоцький;
- г) Б. Іванов.

13. Автор пам'ятника М. Грушевському в Києві:

- а) В. Чепелик;
- б) В. Бородай;
- в) В. Шевцов;
- г) Б. Довгань.

14. Хто створив пам'ятник Лесі Українці в Києві?

- а) Г. Кальченко;
- б) В. Зноба;
- в) Б. Довгань;
- г) В. Чепелик.

15. Рік створення Української сільськогосподарської академії:

- а) 1921 р.;
- б) 1960 р.;
- в) 1954 р.;
- г) 1994 р.

16. Проект та художнє оформлення Канівського музею-заповідника «Могила Т. Г. Шевченка» розробив:

- а) Д. Дяченко;
- б) В. Кричевський;
- в) О. Беретті;
- г) В. Городецький.

17. Хто з російських композиторів тісно пов'язаний з Україною?

- а) М. Мусоргський;
- б) М. Римський-Корсаков;
- в) П. Чайковський;
- г) О. Бородін.

18. Митці, які внесли значний вклад у розвиток української скульптури в кінці XIX ст.:

- а) М. Микешин;
- б) Л. Позен;
- в) Ф. Щедрін;
- г) Г. Вітвер.

19. Пам'ятник Б. Хмельницькому в Києві створено:

- а) у 1905 р. І. Андреолетті;
- б) у 1887 р. Л. Позеном;
- в) у 1870 р. П. Забілою;
- г) у 1888 р. М. Микешиним.

20. У серії графічних творів «Живописна Україна» Т. Шевченко відобразив:

- а) історичне минуле;
- б) сучасне йому життя;
- в) народний побут;
- г) красу природи України.

21. Хто збудував власний будинок у м. Києві в стилі модерн?

- а) В. Городецький;
- б) Г. Шлейфер;
- в) В. Растреллі;
- г) Д. Дяченко.

22. Членами Товариства українських передвижників були:

- а) Т. Шевченко, П. Орлов, В. Штернберг;
- б) Т. Дворников; К. Костанді, М. Кузнєцов;
- в) П. Нілус, М. Пимоненко, С. Світославський;
- г) О. Кульчицька, О. Новаківський.

23. Найвищим досягненням українського мистецтва XIX ст. є творчість:

- а) Т. Шевченка;
- б) В. Тропініна;
- в) А. Мокрицького;
- г) В. Штернберга.

24. У чому вбачали своє художнє завдання художники-імпресіоністи?

- а) закарбування вражень засобами живопису;
- б) гармонії світла і повітря;
- в) ідеалізації натури;
- г) декоративні.

25. Масова культура – це:

- а) процес розповсюдження інформації на масову аудиторію;
- б) процес формування споживацького світогляду людей;
- в) процес інформатизації суспільства;
- г) процес адаптації цінностей високої культури.

26. Назвати автора картини «Хліб»:

- а) Т. Яблонська;
- б) М. Глущенко;
- в) С. Шишко;
- г) В. Задорожний.

27. Відомі українські живописці другої половини ХХ ст.:

- а) В. Задорожний, О. Лопухов;
- б) К. Трохименко, А. Жерделі;
- в) Т. Яблонська, С. Шишко, М. Глущенко;
- г) С. Васильківський, Т. Шевченко.

28. Найвища державна відзнака в Україні в галузі літератури і мистецтва:

- а) Нобелівська премія;
- б) премія ім. Лесі Українки;
- в) Ленінська премія;
- г) Національна премія ім. Т. Шевченка.

29. Автор партесного концерту «Не отвержи мене во время старости»:

- а) Д. Бортнянський,
- б) М. Березовський,
- в) А. Ведель.
- г) М. Білецький

VIII. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Визначення поняття «культура» та його багатозначність.
2. Періодизація історії української культури.
3. Що таке мистецтво? Назвати види й художньо-естетичні напрями.
4. Культурологічна думка в Україні.
5. Прадавня культура України. Звичаї, традиції, етичні та естетичні концепції.
6. Культура міст-держав Північного Причорномор'я.
7. Що таке язичництво та причини його виникнення.
8. Картина світу слов'янського язичництва.
9. Міфи та їх значення для розвитку народної творчості.
10. Становлення та розвиток жанрів українського фольклору, його мотиви й персонажі у творах літератури та мистецтва.
11. Що таке народні звичаї та чим вони відрізняються від культового ритуального дійства?
12. Хрещення Русі та його значення для розвитку культури.
13. Православні церковні братства на Україні та їх роль у розвитку національної культури.
14. Острозький науково-просвітницький і культурний центр та його значення для розвитку української культури.
15. Українське музичне мистецтво в епоху бароко.
16. Українське образотворче мистецтво та архітектура в епоху бароко.
17. Яку роль відіграє іконостас у православному храмі?
18. Місце культури Київської Русі в історії української культури.
19. Українське театральне мистецтво XVII – XVIII ст. (шкільний театр, вертеп).
20. Народний театр вертеп, його структура та особливості.
21. Поширення друкарства на Україні та його значення для розвитку національної культури.

22. Українська література XVII – XVIII ст.
23. Що таке козацько-старшинські літописи, їх значення для розвитку української культури.
24. Києво-Могилянська академія та її значення у культурному житті православного християнського світу.
25. Розкажіть про партесний спів та його основні жанри.
26. Романтизм в українській літературі XIX ст.
27. Український аматорський театр першої половини XIX ст. та його провідні течії.
28. Становлення нової української літератури та літературної мови.
29. Фундатори нової української літератури в Галичині. «Руська трійця».
30. Новаторські пошуки в галузі українського театрального мистецтва (Леся Курбас, М. Куліш).
31. Виникнення кіномистецтва, його роль і значення в культурі XX ст.
32. «Хрущовська культурна відлига» та її значення. Творчість «шістдесятників» та її значення для подальшого розвитку української культури.
33. Модернізм – культурний феномен XX ст.
34. Український театр у 60-80 рр. XX ст.
35. Урбанізація та її прояви в українській культурі.
36. Національно-культурне життя в Україні після встановлення незалежності.
37. Сучасне українське кіномистецтво: проблеми й перспективи.
38. Тоталітаризм XX ст. й культура.
39. Демократичні та консервативні тенденції українського мистецтва XXI ст., проблеми входження до світової культури.
40. Новітні тенденції в літературі та мистецтві.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

А

АБСТРАКЦІОНІЗМ – (лат. abstractio – видалення, відволікання) – течія в образотворчому мистецтві ХХ ст., що цілком відмовляється від реалістичного зображення предметів і явищ (дадаїзм, кубізм, сюрреалізм). Одна з цілей абстракціонізму – досягнення "гармонізації", створення певних колірних поєднань і геометричних форм, щоб викликати у глядача різноманітні асоціації.

АВАНГАРДИЗМ – (фр. – avantgardisme) – умовне найменування деяких течій в мистецтві, яким притаманне прагнення до конкретного оновлення художньої практики, розрив з її сталими принципами та традиціями.

АВТОХТОН – (грец. αυτοχθων – місцевий, корінний, тубільний) – представник корінного первісного населення краю, на відміну від пізніше прибулого.

АВТОКЕФАЛІЯ – (грец. αυτός – сам та κεφαλή – голова) – це статус помісної церкви, як частини Вселенської Православної Церкви. Автокефальна Церква не є ні ієрархічно, ні адміністративно частиною іншою Православної Церкви.

АГІОГРАФІЯ – (грец. αγιος – святий і γραφω – пишу) – різновид церковної літератури, житійна література (житія) – розповіді про духовних і світських осіб, канонізованих християн. церквою. Як літ. твір відзначається культовою спрямованістю; за змістом – взірць подвижництва й християнської добродієності для наслідування. Спочатку це були оповідання про страждання й смерть християнських мучеників (мартирії). Згодом – оповіді про активних діячів християнства взагалі.

АКАПЕЛА – (італ. a cappella) – хоровий спів без інструментального супроводу. Зустрічається у фольклорному, побутовому, концертному та

християнському літургічному музикуванні. Дуже поширений в Україні в народній та професійній музиці.

АЛЬМАНАХ – (араб. al-manākh – час, міра) – збірка літературних творів, часто об'єднаних по певній ознаці (тематичній, жанровій, ідейно-художній та ін.).

АНІМІЗМ – (лат. anima, animus – душа, дух) – віра в існування душ і духів, тобто фантастичних, надприродних, надчуттєвих образів, які в релігійній свідомості представляються агентами, що діють у всій мертвій і живій природі, керівниками всіма предметами і явищами матеріального світу, включаючи і людину. Якщо душа представляється пов'язаною з якою-небудь окремою істотою або предметом, то духу приписується самостійне існування, широка сфера діяльності і здатність впливати на різні предмети. Душі і духи представляються то аморфними, то фітоморфними, то зооморфними, то антропоморфними істотами; проте вони завжди наділяються свідомістю, волею і іншими людськими властивостями.

АНТРОПОЛОГІЯ – (грец. ανθρωπος – людина, λογος – слово) – міжгалузєва дисципліна, що досліджує біологічну, культурну і соціальну еволюцію людини як особливого виду і людського суспільства (головним чином дописемної епохи) як особливого типу соціальної організації.

АНТРОПОГЕНЕЗ – (грец. ανθρωπος – людина, γενεσις – виникнення) – еволюційний, філогенетичний процес виникнення і розвитку людини як біосоціальної істоти, органічно пов'язаний з трансформацією її початкової інстинктоподібної трудової діяльності, формуванням свідомості, мови та з поступовим переростанням первісних спільнот стадного зразка у форми людської колективності.

АНТРОПОМОРФІЗМ – (грец. *ανθρωπος* – людина, *μορφή* – вигляд, форма) – уподібнення людині, наділ людськими психічними властивостями предметів і явищ неживої природи, небесних тіл, тварин, міфічних істот.

АПОКРИФИ – (грец. *αποκρυφος* – таємний, прихований) – не визнані церквою, а згодом і заборонені нею оповідання про осіб і про події біблійної історії, оповідання, що частково доповнюють дані "святого письма" новими цікавими деталями і казковими мотивами, частково змінюють ідейний зміст оповідань, стверджених церквою, в дусі, що не відповідав ортодоксальній релігії.

"АПОСТОЛ" – перша друкована книга в Україні, видана у лютому 1574 р. Іваном Федоровичем (Федоровим) у Львові. Іван Федоров працював над нею у своїй львівській друкарні від 25 лютого 1573 до 15 лютого 1574 рр. Містить традиційний церковнослов'янський переклад "Діянь і послань апостольських" і повторює московське видання цієї ж книжки.

АСКЕТИЗМ – (грец. *ασκεσις* – вправа) – моральний принцип, що полягає в крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, у відмові її від життєвих благ і насолод з метою самовдосконалення або досягнення морального чи релігійного ідеалу.

АРИСТОКРАТІЯ – (грец. *αριστοκρατία* (*aristokratía*), *ἀριστεύς* – найкращий і *κρατεῖν* – правити, тобто влада найкращих) – форма правління, при якій державна влада знаходиться в привілейованій знатної меншості.

АРТЕФАКТ – (лат. *artefactum* – штучно зроблений) – явище, процес, предмет, властивість предмету або процесу, поява якого в спостережувальних умовах за природних причин неможлива або є маловірогідною.

АРХЕТИП – (грец. ἀρχέτυπον – прообраз, початкове зображення, давній слід) – первинний образ, оригінал; загальнолюдські символи, на яких базуються міфи, фольклор і культура в цілому.

АСИМІЛЯЦІЯ – (лат. assimilatio) – уподібнення, злиття, засвоєння.

АТЕЇЗМ – (грец. а – негативна частка і theos – бог; буквально – безбожник), заперечення існування бога, яких-небудь надприродних істот і сил і пов'язане з цим заперечення релігії.

Б

БАРОКО – (порт. barroco; ісп. barroco; фр. baroque – перлина неправильної форми) – стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) та архітектурі початку XVI – кінця XVIII ст.

БІБЛІЯ – (грец. biblíá, буквально – книги), збірка різночасних, різномовних і різнохарактерних вигадувань (VIII ст до н.е. – II ст н.е.), яка лежить в основі богослужіння і догматизму іудаїзму і християнства, визнається ними священним. Складається із Старого завіту, що визнається Священним писанням і іудейською і християнською релігіями, і Нового заповіту, що визнається лише християнством.

БОДІ-АРТ – (англ. body art) – мистецтво розпису людського тіла.

БРАТСТВА – національно-релігійні громадські організації українських (русинських) і білоруських (литовських) православних міщан у XVI – XVIII ст.

БУЛАВА – палиця з кулястим металевим потовщенням на кінці, оздобленим коштовними самоцвітами; у княжі часи була військовою зброєю; за Козаччини стає символом влади ("До булави треба голови"), гетьманської гідності.

БУНЧУК – булава-держак довжиною до двох з половиною метрів з металевою кулькою-маковицею на кінці й прикрасою – китицею з кінського волосу; в Україні XVII – XVIII ст. служила ознакою влади гетьманів.

БУРЛЕСК – (фр. burlesque; італ. burla – жарт) – жанр гумористичної поезії, комічний ефект досягається тим, що героїчний зміст викладається навмисно вульгарно, грубо, або навпаки, тим, що про буденне говориться піднесено (наприклад, "Енеїда" Котляревського).

В

ВАНДАЛІЗМ – зловмисне руйнування або пошкодження культурно-історичних пам'ятників, інших матеріальних і культурних цінностей, приватних або суспільних об'єктів майна.

ВІДРОДЖЕННЯ – розквіт, піднесення чого-небудь, що було в стані занепаду або на низькому рівні розвитку.

ВІТРАЖ – (лат. vitrum – скло) – малюнок на склі або візерунок з кольорового скла (у вікнах, дверях і т. ін.).

ВЕРТЕП – старовинний український пересувний ляльковий театр (відомий з XVII ст.), де ставили релігійні і світські (переважно жартівливі та іронічні) п'єси; світська частина вистави поклала початок українській комедії XIX ст.

Г

ГЕДОНІЗМ – (грец. hedone – насолода) – етична позиція, що затверджує насолоду як вище благо і критерій людської поведінки і що зводить до нього все різноманіття моральних вимог.

ГЕРМЕНЕВТИКА – (грец. hermeneutike – роз'яснюю, тлумачу) – вчення про тлумачення текстів, переважно древніх, первинний сенс яких затемнений унаслідок їх давності або недостатнього збереження джерел.

ГЕНЕЗИС – (грец. génesis) – походження, виникнення; у ширшому сенсі – зародження і подальший процес розвитку, що привів до певного стану, вигляду, явища.

ГЕНОЦИД – (грец. *genos* – рід, плем'я і лат. *caedo* – вбиваю) – винищування окремих груп населення по расових, національних або релігійних мотивах, один з тяжких злочинів проти людства.

ГЕТЬМАНЩИНА – назва, яка позначала в 1648-1764 рр. Українську Гетьманську державу та її територію. Вона виникла внаслідок вибуху Національно-визвольної війни українського народу проти колоніального гніту Речі Посполитої.

ГРАВЮРА – (фр. – *gravure*) – 1). друкарський відтиск на папері (або на схожому матеріалі) з пластини ("дошки"), на якій вирізаний малюнок; 2). вигляд мистецтва графіки, що включає багатообразні способи ручної обробки дощок і друкування з них відтисків.

ГРОТЕСК – (фр. *grotesque*, італ. *grottesco* – химерний, від *grotta* – грот) – тип художньої образності (образ, стиль, жанр), заснований на фантастиці, сміху, гіперболі, химерному поєднанні і контрасті фантастичного і реального, прекрасного і потворного, трагічного і комічного, правдоподібності і карикатури.

ГУМАНІЗМ – (лат. *humanus* – людський, людяний) – система переконань, що історично змінюється, визнає цінність людини як особи, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою стосунків між людьми.

Д

ДЕКАДЕНТСТВО – (фр. *decadence* – занепад) – загальне найменування кризисних явищ буржуазної культури кінця XIX – початку XX ст., відмічених настроями безнадійності, неприйняття життя, індивідуалізмом.

ДЕМАГОГІЯ – (грец. *dēmagōgía*, *demos* – народ і *ágo* – веду) – обман брехливими обіцянками, навмисним збоченням фактів. Широко

використовується політичними діячами для завоювання довіри мас. Особливо широко застосовується у виборчих кампаніях, "жовтій пресі" і радіомовленні.

ДЕМОКРАТІЯ – (греч. *demokratía*, буквально – народовладдя, від *demos* – народ і *krátos* – влада) – форма політичної організації суспільства, заснована на визнанні народу як джерела влади, на його праві брати участь у вирішенні державних справ і наділі громадян досить широким кругом прав і свобод.

ДИСИДЕНСТВО – рух, учасники якого в СРСР виступали за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, в Україні – за вільний розвиток української мови та культури, реалізацію прав українського народу на власну державність.

ДИТИНЕЦЬ – центральна укріплена частина міста в Давній Русі. Здебільшого займав площу в кілька гектарів.

ДІАСПОРА – (греч. *diasporá* – розсіяння) – перебування значної частини народу (етнічній спільності) поза країною його походження.

ДОГМАТ – (грец. *dógma*, родовий відмінок *dógmatos* – думка, учення, постанова) – затвержене вищими церковними інстанціями положення віровчення, що видається церквою за непорушну істину і що не підлягає критиці.

ДОДЕКАФОНІЯ – (грец. *dódeka* – дванадцять і *phone* – звук) – метод вигадкування музики, що виник в процесі розвитку атоналізму.

ДУМИ – епіко-ліричний жанр українського словесно-музичного фольклору.

ДУХОВНА КУЛЬТУРА – багатопланове утворення, що включає в себе пізнавальну, моральну, художню, правову й ін. культури; це сукупність нематеріальних елементів: норми, правила, закони, духовні цінності, церемонії, ритуали, символи, міфи, мова, знання, звичаї.

ДУХОВЕНСТВО – в сучасних релігіях – служителі культу, зазвичай (але не у всіх релігіях) організовані в ієрархічній корпорації.

Е

ЕВОЛЮЦІЯ – (лат. *evolutio*, від *evolvo* – розгортання) – поступовий розвиток сутності при збереженні її якості в процесі кількісних змін (на відміну від революції, катастрофи, стрибка). Процес зміни, розвитку, перетворення когось, чогось.

ЕКЛЕКТИЗМ – (грец. *εκλεκτός*, "вибраний"; від грец. *εκλέγω*, "обирати") – в архітектурі і образотворчих мистецтвах, з'єднання різнорідних художніх елементів; зазвичай має місце в період занепаду великих художніх напрямів.

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ – (лат. *exsistentia* – існування) – філософія існування, ірраціоналістичний напрям сучасної філософії.

ЕЛІТА – (фр. *elite* – краще, добірніше) – особи, що належать до т.з. вищого класу; група осіб, що здійснює владу в суспільстві або організації.

ЕТИКЕТ – (фр. *etiquette*) – зведення правил поведінки, поводження, прийнятих в певних соціальних колах (при дворах монархів, в дипломатичних кругах і т. п.). У переносному значенні – форма поведінки, поводження, правила чемності, прийняті в даному суспільстві.

ЕТНОГЕНЕЗ – (грец. *ἔθνος* – плем'я, народ і *γένεσις* – виникнення, походження) – процес складання етнічної спільності на базі різних етнічних компонентів.

ЕТНОС – (грец. *ἔθνος* – плем'я, народ) – стійке угруповання людей, що історично склалося, – плем'я, народність, нація.

ЕТНОГРАФІЯ – (грец. *ethnos* – плем'я, народ; *γραφο* – пишу) – суспільна наука, що вивчає народи-етноси і ін. етнічні спільності, їх етногенез, побут, культурно-історичні стосунки.

Є

ЄВХАРИСТІЯ – (грец. eucharistía – дяка) – причащення, в християнській релігії – таїнство.

ЄРЕСЬ – (грец. háiresis – особливе віровчення, релігійна секта) – в християнстві релігійні течії, що відхиляються (або згодом засуджені церквою як що "відхилилися") від офіційної церковної доктрини в області догматизму і культу.

Ж

ЖАНР – (лат. genus, родовий відмінок generis – рід, вигляд) – внутрішній підрозділ, що історично склався, у всіх видах мистецтва. У кожній області художньої діяльності жанрова диференціація особлива залежно від специфіки вигляду мистецтва.

ЖИВОПИС – (фр. peinture – малярство) – вид образотворчого мистецтва, пов'язаний з передачею зорових образів нанесенням фарб на тверді або гнучкі поверхні, а також твори мистецтва, створені таким способом.

ЖИТТЯ ПОЛІТИЧНЕ – сукупність духовних, чуттєвих, емоційних і практичних предметних форм політичного буття людини і суспільства, що характеризує їх відношення до політики і участь у ній.

I

ІДЕАЛІЗАЦІЯ – (фр. *idealisation*, від *ideal* – ідеал), представлення кого- або чого-небудь кращим, досконалішим, ніж він або воно є насправді; наділ якостями, відповідними ідеалу.

ІДЕОЛОГІЯ – (грец. *ιδεολογία*, від *Ιδέα* – прообраз, ідея, і *λογος* – слово, розум, вчення, буквально вчення про ідеї) – система поглядів і ідей, в яких усвідомлюються і оцінюються стосунки людей до дійсності і один до одного, соціальні проблеми і конфлікти, а також містяться цілі (програми) соціальної діяльності, направленої на закріплення або зміну (розвиток) даних суспільних стосунків.

ІДОЛ – (грец. *eidolon*, буквально – образ, подібність) – матеріальний предмет, що є об'єктом релігійного поклоніння.

ІЄРАРХІЯ – (грец. *hierarchia*, від *hieros* – священний і *arche* – влада) – розташування частин або елементів цілого в порядку від вищого до нижчого.

ІКОНА – (грец. *eikon* – зображення, образ) – в християнській релігії (православ'ї і католицизмі) в широкому сенсі – зображення Ісуса Христа, Богоматері і святих, якому церква приписує священний характер.

ІМПЕРІЯ – (лат. *imperium* – наказ, верховна влада, управління, держава) – історична форма державно-політичного утворення, велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор або імператриця.

ІМПРЕСІОНІЗМ – (фр. *impressionnisme*, від *impression* – враження) – напрям в мистецтві останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. Продовжує почате реалістичним мистецтвом 1840-60-х рр. звільнення від умовності класицизму, романтизму і академізму і затверджує красу повсякденної дійсності, простих, демократичних мотивів, добивається живої достовірності зображення.

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ – (лат. *intelligentia, intellegentia* – розуміння, пізнавальна сила, знання, від *intelligens, intellegens* – розумний, розуміючий, знаючий, мислячий) – суспільний шар людей, що професійно займаються розумовою, переважно складною, творчою працею, розвитком і поширенням культури.

К

КАТЕХІЗИС – (грец. *katechesis* – повчання, повчання) – керівництво, що містить основні положення християнського віровчення.

КВАДРИВІУМ – (лат. *quadrivium* – чотиридоріжжя) – цикл з чотирьох дисциплін вільних мистецтв у початковій школі у середньовіччі.

КИРИЛИЦЯ – одна з двох слов'янських азбук. Названа по імені слов'янського просвітителя середини IX ст. Кирила (до прийняття чернецтва – Костянтин), який в 863 р. створив першу слов'янську азбуку і за допомогою брата Мефодія переклав з грецького на слов'янську мову християнські богослужбні книги.

КІНОМИСТЕЦТВО – рід мистецтва, твори якого створюються за допомогою кінозйомки реальних, спеціально інсценованих або відтворених засобами мультиплікації подій дійсності.

КЛАСИЦИЗМ – (лат. *classicus* – зразковий) – художній стиль і естетичний напрям в європейській літературі і мистецтві XVII – початку XIX ст., однією з важливих рис яких було звернення до образів і форм античної літератури і мистецтва як ідеального естетичного еталону.

КЛЕЙНОДИ – (нім. *kleinod* – коштовність, дорогоцінний предмет) – регалії, що були військовими відзнаками в козачих військах і символами влади польських і українських гетьманів, українських і донських козачих отаманів в XVI–XVIII ст.

КЛИНОПИС – спосіб письма шляхом витискування на глині комбінацій клиновидних рисок, що застосовувався в Передній Азії.

КОНСЕРВАТИЗМ – (франц. conservatisme – охороняю, зберігаю) – прихильність до всього застарілого, віджилого, відсталого; ворожість і протидія прогресу, всьому новому, передовому в суспільному житті, науці, техніці, мистецтві.

КОНТРАКУЛЬТУРА – в широкому значенні напрям розвитку культури, який активно протистоїть "офіційній" традиційній культурі, будь-які форми девіантної поведінки.

КОНСОЛІДАЦІЯ – (лат. consolidatio, від con (cum) – разом, заразом і solido – ущільнюю, укріплюю, зрощую) – зміцнення чого-небудь; об'єднання окремих осіб, груп, організацій для посилення боротьби за загальні цілі.

КОНФЕСІЯ – (лат. confessio – визнання) – особливість віросповідання в межах певного релігійного вчення, а також об'єднання віруючих, послідовників цього релігійного віросповідання.

КОРЕНІЗАЦІЯ – політика залучення представників корінного населення радянських республік та автономій до місцевого керівництва та надання офіційного (а інколи – й панівного) статусу їхнім національним мовам.

КОСМОПОЛІТИЗМ – (грец. kosmopolites – космополіт, громадянин світу) – ідеологія т.з. "світового громадянства", що проповідує відмову від національних традицій і культури, патріотизму, заперечує державний і національний суверенітет.

КОЧІВНИЦТВО – спосіб життя, пов'язаний з особливостями господарської діяльності, при якому група людей або окремі народи пересуваються з місця на місце (кочують).

КСЕНОФОБИЯ – (грец. ξένος (ксенос), що означає "чужинець", "незнайомець", та φόβος (фобос), що означає "страх") – поняття, що позначає нав'язливий страх стосовно чужинців чи просто чогось незнайомого, чужоземного або страх перед чужоземцями та ненависть до них.

КУЛЬТУРА – (лат. culture – обробіток, обробляти) – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії.

Л

ЛІТОПИСИ – історичні твори XI-XVII ст., у яких оповідання велося по роках. Розповідь про події кожного року в літописі зазвичай починалася словами: "у літо" – звідси назва – літопис.

ЛІТОПИС ВЕЛИЧКА – наймонументальніший твір української історико-мемуарної прози XVII–XVIII ст., який разом з Літописом Самовидця, Літописом Григорія Граб'янки й "Історією Русів" творить комплекс козацької історіографії.

ЛІТОПИС ГРАБ'ЯНКИ – козацький літопис 2-ї половини XVII – початку XVIII ст., складений гадяцьким полковником Григорієм Граб'янкою.

ЛІТОПИС САМОВИДЦЯ – козацький літопис староукраїнською мовою, одне з фундаментальних джерел з історії Східної Європи XVII ст., зокрема періоду Хмельниччини і Руїни в Україні. Написана очевидцем подій, вихідцем зі старшини Війська Запорозького.

М

МАГІЯ – це обряди, зв'язані з вірою в здатність людини надприродним шляхом впливати на людей, тварин та явища природи.

МАСОНСТВО – (фр. franc mason, англ. free mason – букв. вільний каменярь) – суспільний морально-етичний рух у вигляді закритої організації, який сповідує ідею Бога – Великого Майстра Всесвіту. Основні принципи руху – свобода, рівність, братерство. В Україні масонство поширюється в кін. XVIII ст. Центром руху став Київ.

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА – (англ. material culture) – сукупність усіх матеріальних цінностей, створених певною культурою, її уречевлена складова. Оскільки для різних суспільств характерні різні культури, то відповідно до рівня узагальнення розглядають матеріальну культуру людства, окремого народу і тому подібне. Матеріальна культура включає все, що пов'язане з предметами і явищами матеріального світу, їх виробництвом і освоєнням.

МАТРИАРХАТ – (лат. mater – мати і грец. αρχή – влада) – ранній період у розвитку первіснообщинного ладу (від палеоліту до розвинутого неоліту), який характеризується наявністю материнського роду і рівноправ'ям з чоловіком, а пізніше провідним становищем жінки у суспільстві.

МЕНТАЛЬНІСТЬ – (лат. mens – розум, мислення, душевний устрій) – це стійкий спосіб специфічного світосприйняття, характерний для великих груп людей (етносів, націй, соціальних прошарків), що обумовлює особливість способів їх реагування на явища оточуючої дійсності, поєднує людей у соціальні та історичні спільноти.

МІНІАТЮРА – (фр. miniature – кіновар, сурик, якими в давнину розписувались рукописні книги) – витвір образотворчого мистецтва, що відрізняється невеликими розмірами і особливою тонкістю художніх прийомів. Термін застосовується і до деяких літературних і музичних творів. Специфічний вигляд м. – живописні або графічні (інколи різьблені) зображення (особливо портретні), що мають самостійний характер. Особливий різновид м. – живопис лаком, маслом або темперою на поверхні невеликих лакових виробів.

МІФ – (грец. mythos – віддання, оповідь, міф) – створення колективної загальнонародної фантазії, що узагальнено відбивають дійсність у вигляді

чуттєво-конкретних персоніфікацій і одушевлених істот, які мисляться реальними.

МОДЕРНІЗАЦІЯ – концепція революційного переходу від аграрного до індустріального суспільства шляхом комплексних реформ, що займають достатньо великий проміжок часу, внаслідок чого кардинально змінюються соціальні інститути суспільства і спосіб життя людей. Модернізація являє собою сукупність технологічних, економічних, культурних, політичних змін, які спрямовані на удосконалення соціальної системи в цілому.

МОДЕРНІЗМ – (фр. *modernisme*) – загальна назва літературних напрямів та шкіл ХХ ст., яким притаманні формотворчість, експериментаторство, тяжіння до умовних засобів, антиреалістична спрямованість.

МОЗАЇКА – зображення або візерунок, зроблений з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців і т.ін.

МОРАЛЬ – (лат. *moralis* – етичний, від *mos*, множина *mores*) – звичаї, вдача, поведінка) – один з основних способів нормативної регуляції дій людини в суспільстві; особлива форма суспільної свідомості і вигляд суспільних стосунків (моральні стосунки); предмет спеціального вивчення етики.

Н

НАТЮРМОРТ – (фр. *nature morte* буквально – мертва природа) – жанр образотворчого мистецтва (головним чином станковому живопису), який присвячений зображенню речей, розміщених в єдиному середовищі і організованих в групу.

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА – це сукупність символів, вірувань, переконань, цінностей, норм зразків поведіння, які характеризують духовне життя людського співтовариства в тій або іншій країні, державі. У

державі в однорідному в лінгвістичному й етнічному відношенні може бути одна національна культура.

НАЦІЯ – історична спільність людей, заснована на основі спільної території, яку вони населяють, мови, особливостей культури і характеру, економічних зв'язків.

НІГІЛІЗМ – (лат. nihil – ніщо, нічого) – в Росії суспільний умонастрій і світовідчуття передової інтелігенції різночинця 60-х рр. XIX ст., що виявлялося в рішучому запереченні пануючої ідеології, моралі, норм життєвої поведінки.

О

ОПЕРА – (лат. opera – праця, виріб, твір) – жанр музично-драматичного мистецтва. В опері сценічна дія органічно поєднується з вокальною (солісти, ансамблі, хор), та інструментальною (оркестр) музикою, досить часто – з балетом і пантомімою, образотворчим мистецтвом (гримом, костюмами, декораціями, світловими ефектами, піротехнікою тощо). У більшості випадків опери пишуться за літературними сюжетами.

ОРНАМЕНТ – (лат. ornamentum – прикраса) – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів. Орнамент виконується засобами живопису, малюнка, скульптури, вишивки.

ОСВІТА – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення.

П

ПАНТЕОН – (лат. pantheon – храм або місце, присвячене всім богам) – 1) у Древньому Римі – "храм всіх-богів". 2) усипальня видатних людей. Зазвичай як п. використовуються будівлі, що мають (або що спочатку мали) культове призначення.

ПЕРНАЧ – старовинна зброя – коротка палиця з металевим наконечником на зразок оперення; символ влади у козаків.

ПАНТЕЇЗМ – філософське учення, що отожднює бога і світ. Термін "пантеїст" введений англійським філософом Дж. Толандом (1705 р.).

ПЕЧАТКА – спеціальний інструмент (невеликий гумовий чи металевий предмет), призначений для відбитку зображення, а також отримуваний за його допомогою відбиток (відтиск) на папері, воску, сургучі, пластиліні та інших матеріалах, ставиться на документах чи упаковці, використовується для посвідчення справжності підпису або цілого документу.

ПЛІНФА – (грец. plínthos – цеглина) – широка і плоска обпалена цеглина, що застосовувалася в будівництві в Візантії. Плінфа застосовувалася також в староруській храмовій архітектурі X – початку XIII ст. Була нерідко основним матеріалом для зведення конструктивних елементів будівель.

ПЛЮРАЛІЗМ – (лат. pluralis – множинний) – філософська позиція, згідно якої існує декілька або безліч незалежних і таких, що не зводяться один до одного початків або видів буття (в онтології), підстав і форм знання (в гносеології).

"ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ" – давньоруський літопис, визначне писемне джерело історії України. Складений ченцем Нестором у 1113 р.

ПОЛЕМІЧНА ЛІТЕРАТУРА – (грец. ρολεμικός – войовничий) – літературна творчість церковно-теологічного і художньо-публіцистичного характеру.

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ – це такий принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот, з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з широкою кроскультурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визначення спільної загальнодержавної системи норм та цінностей.

ПОСТМОДЕРН – світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття ХХ ст. приходить на зміну модернізму. Цей напрям – продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем – світоглядно-філософських, економічних, політичних.

ПРАВОСЛАВ'Я – один з основних (поряд з католицизмом і протестантизмом) напрямів в християнстві. Набуло поширення переважно в Східній Європі і на Близькому Сході. Серед віруючої частини населення православні переважають в Греції, у ряді республік Югославії (Сербія, Македонія, Чорногорія), в Румунії, Болгарії, на Кіпрі.

"ПРОСВІТИ" – культурно-просвітницькі товариства, що відіграли чималу роль у духовному відродженні українського народу. Засновувалися представниками різних політичних течій – від ліберальних до соціал-демократичних, а також організаціями неполітичного характеру, відомими громадськими й культурними діячами. Одним з ініціаторів чернігівської "Просвіти" був М. Коцюбинський. Активно працювала у київській "Просвіті" Леся Українка.

ПРОСВІТНИЦТВО – термін для позначення періоду в європейській історії безпосередньо перед Великою французькою революцією 1789 р., а також видатного культурного феномену, який приблизно припадав на середину ХVІІІ ст.

ПРОТЕСТАНТИЗМ – (лат. protestans, родовий відмінок protestantis – що публічно доводить) – один з трьох найбільших напрямів християнства (поряд з католицизмом і православ'ям). Об'єднує ряд самостійних церков і сект, що відрізняються один від одного культом і організацією, але зв'язаних спільністю походження і догматизму. Назва "протестанти" спочатку була дана німецьким князям і містам, що підписали на Шпейерському сеймі 1529 р. так звану Протестацію – протест проти рішення більшості цього сейму про обмеження поширення лютеранства в Германії.

Р

РЕАЛІЗМ – основна тенденція історичного розвитку мистецтва, властива різним його видам, стилям, епохам (кажуть про реалізм у давньому і середньовічному фольклорі, у мистецтві античності й Просвітництва, у творчості Дж. Байрона і О. Пушкіна).

РЕАБІЛІТАЦІЯ – відновлення в правах осіб, притягнутих до кримінальної чи адміністративної відповідальності; іноді реабілітація стосується цілих народів.

РЕАЛІЗМ СОЦІАЛІСТИЧНИЙ – термін, що закріпився у радянському мистецтвознавстві на окреслення художнього методу літератури і мистецтва, що являє собою естетичне вираження соціалістично-усвідомленої концепції світу й людини, зумовленою епохою боротьби за встановлення й творення соціалістичного суспільства.

РЕЛІГІЯ – віра, особлива система світогляду та світосприйняття, набір культурних, духовних та моральних цінностей, що обумовлюють поведінку людини.

РЕНЕСАНС – культурно-філософський рух кінця Середньовіччя – початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності.

РЕФОРМАЦІЯ – соціально-політичний та ідеологічний рух у більшості країн Західної та Центральної Європи у XVI ст., спрямований проти католицької церкви.

РИТУАЛ – (лат. ritualis – обрядовий, від ritus – релігійний обряд, урочиста церемонія) – вигляд обряду, форма складної символічної поведінки, що історично склалася, система дій (у тому числі мовних), що кодифікує службовців для вираження певних соціальних і культурних взаємин (визнання яких-небудь цінностей або авторитетів, підтримка соціально-нормативної системи і т. п.).

РІД – доісторична і ранньоісторична суспільно-організаційна спільнота, стадія еволюції Етносу, до якої належали кровно пов'язані нащадки одного предка.

"РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ" – літературно-мистецьке покоління 20-х – початку 30-х рр. в Україні, яке дало високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і яке знищене тоталітарним сталінським режимом.

РОКОКО – (фр. rococo) – рокайль (від орнаментального мотиву рокайль) – стиль, що отримав розвиток в європейських пластичних мистецтвах 1-ої половини XVIII ст. і європейській літературі XVIII ст.; виник у Франції в період кризи абсолютизму, відобразив властиві аристократії настрої гедонізму, тяжіння до втечі від дійсності в світ гри, що театралізується.

РОМАНТИЗМ – ідейний і художній напрям в європейській та американській духовній культурі кінця XVIII – першої половини XIX ст.

"РУСЬКА ПРАВДА" – збірка стародавнього руського права, складена в Київській державі у XI–XII ст. на основі звичаєвого права. Мала важливий вплив на всі правові пам'ятки литовсько-руської доби в історії України.

"РУСЬКА ТРІЙЦЯ" – галицьке літературне угруповання, очолюване Маркіяном Шашкевичем, Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем, що з кінця 1820-х років розпочало на західних українських землях національно-культурне відродження.

С

САКРАЛЬНИЙ – (лат. *sacralis* – священний) – позначення сфери явищ, предметів, людей, що відносяться до божественного, релігійного, пов'язаних з ними, на відміну від світського, мирського, профанного.

СВІТОГЛЯД – система поглядів на світ і місце людини в ньому, на ставлення людини до навколишньої реальності й до самої себе; зумовлені цими поглядами основні життєві позиції, інтенції та установки, переконання, ідеали, засади пізнання, спілкування та дії, ціннісні орієнтири і регулятиви; стан суспільної свідомості; спосіб духовнопрактичного освоєння світу людиною в єдності її теоретичного та практичного ставлення до дійсності.

СВОБОДА СОВІСТІ – це своєрідний акт (процес) самовизначення людини або вибір нею вектора власного діяння.

СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ – (від пізньолат. *saecularis* – мирський, світський) – 1) Передача конфіскованої церковної власності (переважно землі) у власність держави або приватних світських осіб. Секуляризація широко проводилася під час Реформації. 2) У Західній Європі перехід особи з духовного стану у світський з дозволу церкви. 3) З кінця XIX ст. позначення всякої форми емансипації (звільнення) від релігії і церковних інститутів.

СИМВОЛІЗМ – напрям в європейському і російському мистецтві 1870–1910-х рр.; зосереджений переважно на художньому вираженні за допомогою символу сутностей, що досягаються інтуїтивно, та ідей, смутних, витончених почуттів та примар.

СМАЛЬТА – (нім. *smalte*, від італ. *smalto* емаль) – кольорове непрозоре (заглушене) скло у вигляді невеликих кубиків або платівок, застосовуване для виготовлення мозаїк у декоративно-ужитковому, в тому числі ювелірному мистецтві.

СТАНКОВЕ МИСТЕЦТВО – термін, яким визначають твори образотворчого мистецтва, що мають самостійний характер: у живопису – картина, в скульптурі – статуя, погруддя і т. д. У добу Київської Русі – це ікони.

СУБКУЛЬТУРА – сукупність культурних зразків, тісно пов'язаних з домінантною культурою і у той же час відмінних від неї.

СХОЛАСТИКА – (від грецьк. *skolastikos* – шкільний, вчений) – тип релігійної філософії, що характеризується поєднанням теологічних догматів з раціоналістичною методикою та інтересом до формально-логічних проблем; мала найбільший розвиток у Західній Європі в середні віки.

СЮРРЕАЛІЗМ – (фр. *surrealisme*, букв. – надреалізм) – напрям у мистецтві ХХ ст., який джерелом мистецтва проголосив сферу підсвідомості (інстинкти, сновидіння, галюцинації), а його методом – розрив логічних зв'язків, заміненіх вільними асоціаціями.

Т

ТАБУ – (від полінезійського слова *tapu* або *tabu*, що означало – заборона) – негативні приписи (категоричні заборони) на різні дії людей, порушення яких повинно спричинити відповідні санкції.

ТОТАЛІТАРИЗМ – (лат. *totalis* – весь, цілий, повний) – 1) Одна з форм держави (тоталітарна держава), що характеризується її повним (тотальним) контролем над усіма сферами життя суспільства, фактичною ліквідацією конституційних прав і свобод, репресіями відносно опозиції та інакодумців (наприклад, різні форми тоталітаризму в фашистській Італії, Німеччині,

комуністичний режим у СРСР, франкізм в Іспанії – з кінця 20-х рр. ХХ ст.).

2) Напрямок політичної думки, реабілітуючий етатизм, авторитаризм.

ТОТЕМІЗМ – вірування та обряди первісних людей, побудовані на уявленні єдності людини з тотемами – тваринами, рослинами й іншими предметами та явищами природи.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості.

ТРИВІУМ – (лат. trivium – перехрестя трьох доріг) – цикл з трьох дисциплін вільних мистецтв у середній школі у середньовіччі: граматики; риторика; діалектика.

ТРИЗУБ – емблема, основний елемент герба України. Відомий серед народів Сходу і Середземномор'я з найдавніших часів, на українських землях – з II ст.

У

УКРАЇНОЗНАВСТВО – наука цілісного пізнання (самопізнання), творення й самотворення українського народу і його етнічної території (України) в усьому часо-просторовому їх вимірі; інтегративне (синтетичне) наукове знання про феномен українства, закономірності, досвід та уроки його розвитку, особливості прояву у визначальних сферах буття (природо-соціальної, етнонаціональної, матеріальної, духовної, суспільно-політичної) як цілісності.

УКРАЇНОФІЛЬСТВО – термін, поширений з другої пол. XIX ст., на означення любові до України, українського народу та культури.

УНІЯ – (від пізньолат. unio – єдність, об'єднання) – форма з'єднання монархічних держав під короною одного суверена.

УНІФІКАЦІЯ – діяльність організації або компетентних органів держави чи декількох держав, спрямована на вироблення правових норм, що однаково регулюють певні види суспільних відносин.

Ф

ФУТУРИЗМ – (лат. futurum – майбутнє) – авангардистський напрям в європейському мистецтві 1910–1920-х рр., переважно в Італії та Росії.

ФАНАТИЗМ – (лат. fanaticus – несамовитий) – доведена до крайньої міри прихильність до яких-небудь вірувань або переконань, нетерпимість до будь-яких інших поглядів.

ФАТАЛІЗМ – (лат. fátalis – визначений долею) – визнання панування над суспільством і людиною невідворотних сил, які наперед визначають їх долю.

ФЕТИШИЗМ – (португ. feitico – талісман) – релігійне поклоніння матеріальним предметам – фетишам, яким приписуються надприродні властивості. З обожнюванням фетишів (стовпів, каменів тощо) народами Західної Африки уперше познайомилися португальські мореплавці XV ст.; термін "фетиш" введений у науку голландським мандрівником В. Босманом на початку XVIII ст.

ФРЕСКА – розпис по свіжій вапняній штукатурці водяними фарбами.

Х

ХАРИЗМА – (грец. charisma – божественний дар, милість) – особлива обдарованість особистості в інтелектуальному, духовному або якомусь іншому відношенні.

ХИМЕРА – міфічна істота. За давньогрецьким описом це чудовисько з головою і шиєю лева, тулубом кози, хвостом у вигляді змії.

ХОРУГВА – військове знамено. Мало поширення в Стародавній Русі і у слов'янських народів інших країн, а також в козацьких військах (відома також під назвою хорунка).

ХРИСТІЯНСТВО – одна з світових релігій. Виникло в I ст. н.е. в східних провінціях Римської імперії. Має три основні напрямки: православ'я, католицизм, протестантизм. Основа – віра в Ісуса Христа – рятівника світу.

Ц

ЦЕРКВА – культова споруда у православних, католицьких та окремих протестантських християн, у якій відбуваються релігійні богослужіння.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ – (лат. *civilis* – цивільний, громадянський) – не має чіткого загально визнаного тлумачення. Іноді цей термін використовують як синонім культури. Частіше під цивілізацією розуміють певний рівень суспільного розвитку, матеріальної і духовної культури (антична цивілізація, цивілізація середньовічного Заходу, сучасна цивілізація).

Ш

ШЕСТИДЕСЯТНИКИ – національно-культурна течія опозиційного руху в Україні II пол. 50-80-х рр., нова генерація борців за порятунок нації, її духовності, культури та мови, названих за часом розвитку їхнього таланту шістдесятниками, а за рішуче неприйняття пануючої ідеології – дисидентами.

ШОВІНІЗМ – (походить від прізвища капрала наполеонівської армії Н. Шовена) – агресивна форма націоналізму, проповідь національної виключності, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації; схильність до розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

Я

ЯЗИЧНИЦТВО – політеїстичні релігійні вірування, що ґрунтувалися на вірі людей у сили природи. Для язичництва характерне вшановування духів, демонів. У цій релігійній системі кожним явищем природи опікувався окремий бог.

**СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Безклубенко С. Українська культура: погляд крізь віки. Історико-теоретичні нариси. – Ужгород: Карпати, 2006. – 512 с.
2. Богуцький Ю. Українська культура в європейському контексті – К.: Знання, 2007. – 679 с.
3. Глушкова Н. М. Історія української культури: конспект лекцій. – Одеса: ТЕС, 2012. – 150 с.
4. Зарішняк І. М., Творун С. О. Історія української культури: навч. посіб. – Вінниця: Едельвейс і К, 2011. – 326 с.
5. Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. / Голов. редкол.: Г. А. Скрипник (голов. ред.) та ін. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – 2006 – 2009.
6. Історія світової та української культури: підруч. для вищ. закл. освіти / Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. А. – К.: Літера, 2002. – 463 с.
7. Історія українського драматичного театру: у 3 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського; редкол.: Г.А. Скрипник (голова) та ін. – К.: ІМФЕ, 2009.
8. Історія українського мистецтва: у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. А. Скрипник (голова) та ін. – К.: ІМФЕ, 2006 – 2008.
9. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 4-е вид., стер. – К.: Либідь, 2002. – 650 с.

10. Історія української культури: зб. матеріалів і документів / упоряд. Б. І. Білик та ін. – К.: Вища шк., 2000. – 607 с.
11. Історія української культури: підручник; за ред. Л.В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець. – Х.: Право, 2012. – 367 с.
12. Історія української культури: у 5 т. / голов. редкол.: Патон Б. Є. (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 2001 – 2008.
13. Історія української музики: у 6 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. – К.: ІМФЕ, 2009.
14. Історія української та зарубіжної культури / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К.: Знання, 2002 – 351 с.
15. Корінний М. М. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К.: Україна, 2000. – 184 с.
16. Короткий енциклопедичний словник з культури / відп. ред. В. Ф. Шевченко. – К.: Україна, 2012. – 384 с.
17. Культура і побут населення України: навч. посібн. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
18. Культурологія: курс лекцій / за ред. А.Г. Баканурського, Г. Є. Краснокутського, Л. Л. Сауленко. – К.: Професіонал, 2004. – 208 с.
19. Левицька Н. М. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: навч. посіб. – К.: Кондор, 2012. – 424 с.
20. Огієнко І. Історія української культури: коротка історія культурного життя українського народу. – Вінніпег, 1970. – 272 с.
21. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. Культурологія: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.

22. Поліщук Є. П. Історія культури: короткий довідник. – К.: Український Центр духовної культури, 2000. – 196 с.
23. Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.
24. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: курс лекцій: навч. посіб. / А.К. Бичко, П.І. Гнатенко, А.М. Феоктистов та ін. – К.: Либідь, 1992. – 390 с.
25. Українська культура: історія і сучасність: навч. посіб. для студентів університетів та пед. ін-тів / С.О. Черепанова, В.Г. Скотний, І.В. Бичко та ін. – Львів: Світ, 1994. – 455 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Авторханов А. Империя Кремля. Советский тип колониализма. – Вильнюс: ИМОИ, 1990. – 240 с.
2. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К.: Орій, 1992. – 472 с.
3. Баран В. Д., Баран Я. В. Походження українського народу. – К.: Академія, 2002. – 403 с.
4. Бикова Т. В. Історія української літератури 70-х – 90-х років ХІХ століття: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К.: Четверта хвиля, 2008. – 113 с.
5. Білоус П. В. Українська література ХІ – ХVІІІ ст. – К.: Академія, 2010. – 357 с.
6. Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація. – К.: Критика, 2003. – 184 с.
7. Вілсон Е. Українці: несподівана нація / пер. з англ. – К.: К.І.С., 2004. – 552 с.

8. Гіптерс З. В. Короткий культурологічний словник-довідник. – Львів: ЛБІНБУ, 2004. – 127 с.
9. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. – К.: Критика, 2005. – 528 с.
10. Горбаченко Т. Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект. – К.: Академія, 2001. – 272 с.
11. Горський В. С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). – Філософські нариси. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 236 с.
12. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886 рр.). – К.: Критика, 2006. – 632 с.
13. Грицак Я. Страсті по націоналізму. Історичні есе. – К.: Критика, 2004. – 344 с.
14. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.
15. Довгаленко Н. С. Українська музика ХХ ст. – Одеса: Астронринт, 2009. – 231 с.
16. Енциклопедія українознавства: Загальна частина: у 3 т. / за ред. В. Кубійовича. – К.: Либідь, 1995. – 1230 с.
17. Жулинський М. Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури. – К.: Наук. думка, 2010. – 183 с.
18. Зарубіжні українці / С. Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін. – К.: Україна, 1991. – 252 с.
19. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. – К.: Факт, 2007. – 640 с.

20. Зубавіна І.Б. Кінематограф незалежної України: тенденції, фільми, постаті. – К.: Фенікс, 2007. – 254 с.
21. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: навч. посіб. / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. – К.: Либідь, 2001. – 632 с.
22. Історія української архітектури / під ред. Ю. С. Асєєва та ін. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.
23. Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. – К.: Критика, 2004. – 352 с.
24. Котляр М. Ф. Русь язичницька: біля витоків східнослов'янської цивілізації. – К.: Заповіт, 1995. – 288 с.
25. Кравченко І. Запорозжці: до історії козацької культури. – К.: Мистецтво, 1993. – 400 с.
26. Крисаченко В. С., Мостяєв О. І. Україна: природа і люди. – К.: НІСД, 2002. — 623 с.
27. Курас І. Провідники духовності в Україні. – К.: Вища школа, 2003. – 738 с.
28. Леш С. Соціологія постмодернізму. – Львів: Кальварія, 2003. – 344 с.
29. Маринович М. Українська ідея і християнство, або коли гарцюють кольорові коні Апокаліпсису. – К.: Дух і Літера, 2003. – 544 с.
30. Микитась В. Л. Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.
31. Міхновський М. Самостійна Україна. – К.: Діокор, 2002. – 80 с.
32. Недавня О.В. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом. – К.: Гнозис, 2000. – 218 с.
33. Ніколаєва Т. Історія українського костюму. – К.: Либідь, 1996. – 174 с.

34. Паращевін М. А. Інтегративна роль релігії. Історико-соціологічний нарис. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 151 с.
35. Пасічний А. М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль: Богдан, 2003. – 216 с.
36. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та інших мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі "спільної колиски". – К.: Академія, 2001. – 152 с.
37. Річинський П. Проблеми релігійної свідомості українців. – Київ-Тернопіль: Медакадемія, 2002. – 430 с.
38. Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм. – К.: Либідь, 2007. – 301 с.
39. Розумний М. М. Українська ідея на тлі цивілізації. – К.: Либідь, 2000. – 288 с.
40. Русанівський В. Історія української літературної мови: підручник. – К.: Артк, 2001. – 392 с.
41. Рязанова Л. С. Релігійне відродження в Україні: соціокультурний контекст. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 204 с.
42. Саган О. Н. Національні прояви православ'я: український аспект. – К.: Світ знань, 2001. – 256 с.
43. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 396 с.
44. Семчишин М. Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу / М. Семчишин. – К.: Друга ріка, 1993. – 550 с.
45. Словник українського сакрального мистецтва / за наук. ред. М. Станкевича. – Львів, 2006. – 287 с.
46. "Слово о полку Ігореві" та його поетичні переклади й переспіви в українській літературі / Ін-т літ. ім. Т. Шевченка НАН України. Фондація

- Омеляна і Тетяни Антоновичів; підгот. О. Мишанич. – Б. м.: АКТА, 2003. – 663 с.
47. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво. Терміни та поняття. – К.: Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва. Головкиївархітектура, 2002. – 472 с.
48. Українська культура в контексті світових глобалізаційних процесів / [гол. ред. Г. Скрипник]. – К.: Либідь, 2005. – 360 с.
49. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / упор., прим. та біогр. нариси А. П. Пономарьова та ін. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1991. – 640 с.
50. Уманцев Ф. С. Мистецтво Давньої України: Іст. нарис. – К.: Либідь, 2002. – 324 с.
51. Хвильовий М. Україна чи Малоросія?: Памфлети. – К.: Смолоскип, 1993. – 290 с.
52. Чижевський Д. І. Історія української літератури. – К.: Академія, 2008. – 567 с.
53. Чижевський Д. І. Українське літературне бароко. – К.: Обереги, 2003. – 575 с.
54. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної і ранньомодерної України. – К.: Генеза, 2006. – 585 с.
55. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. – К.: Критика, 2002. – 416 с.

Навчально-методичне видання

*Крижановська Наталя Євгенівна
Нефьодов Дмитро Валерійович*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Підписано до друку 13.01.2015 р.

Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсет. Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,63

Тираж 300 прим.

Видавництво та друк: Грінь Д.С.

73033, м. Херсон, а/с 15

e-mail dimg@meta.ua

Свід. ДК 4094 від 17.06.2011